

Kun mies rakastaa naista: Heteroseksuaalisuus antiikin kreikkalaisissa romaaneissa

Susanna Asikainen

Pro gradu -tutkielma

Kreikan kieli ja kirjallisuus

Maailman kulttuurien laitos

Helsingin yliopisto

Maaliskuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Maailman kulttuurien laitos	
Tekijä – Författare – Author Susanna Asikainen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kun mies rakastaa naista: heteroseksuaalisuus antiikin kreikkalaisissa romaaneissa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Kreikan kieli ja kirjallisuus			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 20.3.2017	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 109	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkimukseni kohteena on heteroseksuaalisuus antiikin kreikkalaisissa romaaneissa. Kreikkalaisia romaaneja on säilynyt kokonaisina viisi, Kharitonin <i>Kallirhoe</i>, Ksenofon Efesoslaisen <i>Efesoslainen tarina</i>, Akhilleus Tatioksen <i>Leukippe ja Kleitofon</i>, Longoksen <i>Dafnis ja Khloe</i> sekä Heliodoroksen <i>Etiopialainen tarina</i>. Kaikissa näissä romaaneissa päähenkilöinä ovat nuori mies ja nainen, jotka rakastuvat toisiinsa. Antiikin kreikkalaisia romaaneja ei ole aikaisemmin tutkittu heteroseksuaalisuuden näkökulmasta. Heteroseksuaalisuuteen kuuluu seksuaalisen käyttäytymisen lisäksi myös sosiaaliset instituutiot, kuten avioliitto ja lasten saaminen. Normatiiviseen heteroseksuaalisuuteen kuuluu myös hetero-oletus, eli oletus siitä että kaikki ihmiset ovat heteroita.</p> <p>Antiikin kreikkalaisissa romaaneissa näkyy hetero-oletus, eli henkilöiden oletetaan olevan heteroita, ellei toisin sanota. Pojista kiinnostuneista henkilöistä kerrotaan heti esittelyn yhteydessä heidän kiinnostuksen kohteistaan. Poikkeuksen muodostaa Ksenofonin romaani, jossa henkilöahmojen kiinnostuksen kohteista kerrotaan vasta myöhemmin. Ksenofonin romaanissa esiintyy myös henkilö, joka on sekä kiinnostunut miehistä että menee naimisiin naisen kanssa.</p> <p>Heteroseksuaalisuus toteutuu avioliitossa. Romaanit joko alkavat päähenkilöiden rakastumisella ja häillä tai päättyvät häihin. Heteroseksuaalisuuteen kuuluu myös lasten saaminen, joka useassa romaanissa esitetään avioliiton tarkoituksiksi. Antiikin kreikkalaisissa romaaneissa korostetaan kummankin osapuolen siveyttä ja uskollisuutta toisilleen. Toisaalta tätä siveyden käytäntöä myös parodioidaan Akhilleus Tatioksen romaanissa.</p> <p>Päähenkilöiden rakastuminen toisiinsa kuvataan symmetriseksi ja heidän rakkautensa vastavuoroiseksi. Tästä vastavuoroisuudesta huolimatta miesten ja naisten roolit heteroseksuaalisessa suhteessa ovat erilaiset. Antiikintutkija David Konstan on esittänyt, että romaaneissa esiintyisi seksuaalisen symmetrian ajatus, mutta tutkimukseni osoittaa, että päähenkilöiden välinen symmetria liittyy ainoastaan rakkauteen, ei heidän seksuaaliseen käytökseensä. Seksuaalisissa suhteissa miehen tulee ottaa aktiivinen rooli, naisen puolestaan tulee olla passiivinen. Tämä heteroseksuaalisen suhteen osapuolten ero näkyy erityisesti Longoksen romaanissa, jossa Dafniksen ja Khloen kasvu heteroseksuaaliseksi näyttäytyy ”luonnollisena”.</p> <p>Romaaneissa verrataan myös poikia ja naisia rakkauden kohteina. Nämä keskustelut käydään miesten näkökulmasta, ja keskustelijat käyttävät samanlaisia argumentteja kuin muualla antiikin kirjallisuudessa. Keskustelijat vetoavat niin eläinten esimerkkiin, nautinnon molemminpuolisuuteen kuin heterosuhteiden luonnollisuuteenkin. Toisaalta poikarakkauden puolesta vedotaan poikien luonnolliseen oppimattomuuteen vastakohtana naisten tekniikalle ja taidolle sekä poikien katoavan kauneuden taivaallisuuteen verrattuna naisten petollisiin kauneudenhoitokeinoihin. Pojat ja tytöt voidaan rinnastaa myös viettelyn kohteina, jolloin oletetaan samojen ohjeiden käyvän kumman tahansa sukupuolen viettelyyn. Vaikka pederastia ei kritisoida romaaneissa, romaanien päähenkilöparin heteroseksuaalisuus kuitenkin luonnollistaa nimenomaan heteroseksuaalisen käytöksen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords antiikintutkimus, sukupuolentutkimus, kreikan kieli, romaanit, heteroseksuaalisuus, homoseksuaalisuus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Johdatusta tutkimukseen	1
1.2 Heteroseksuaalisuuden tutkimus.....	2
1.3 Antiikin seksuaalisuuden tutkimus	6
1.4 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen esittely	10
2 Antiikin romaanit tutkimuskohteena.....	12
2.1 Johdatus antiikin kreikkalaisiin romaaneihin.....	12
2.2 Romaanien lukijat	13
2.3 Khariton: <i>Khaireas ja Kallirhoe</i>	15
2.4 Ksenofon Efesoslainen: <i>Efesoslainen tarina (Habrokomes ja Anthia)</i>	16
2.5 Akhilleus Tatios: <i>Leukippe ja Kleitofon</i>	18
2.6 Longos: <i>Dafnis ja Khloe</i>	22
2.7 Heliodoros: <i>Etiopialainen tarina (Kharikleia ja Theagenes)</i>	24
3 Heteroseksuaalisuus antiikin romaaneissa	28
3.1 Heteroita ja homoja: romaanihenkilöiden kuvauksia.....	28
3.2 Rakastuminen ja sen oireet	36
3.2.1 Rakkautta ensisilmäyksellä: katseen rooli rakastumisessa	36
3.2.2 Rakkauden oireet: rakkaus sairautena.....	38
3.3 Heteroseksuaalisuuden toteutuminen: avioliitto ja lasten saaminen.....	39
3.4 Yhteenveto	45
4 Seksuaalisuus heterona: seksi, siveys ja väkivalta.....	46
4.1 Johdanto	46
4.2 Siveyden korostaminen: Khariton, Ksenofon ja Heliodoros	48
4.3 Siveyden parodia: Akhilleus Tatios	52
4.4 Kehitys heteroseksuaaliseksi: Longos	56
4.5 Heteroseksuaalisuus ja väkivalta	66
4.6 Yhteenveto	69
5 Pojat ja naiset rakkauden kohteina.....	70
5.1 Johdanto	70
5.2 φύσις ja καλόν: seksuaalista rajanvetoa Longoksen <i>Dafniksessa ja Khloessa</i>	71
5.2.1 Teksti.....	71
5.2.2 Käännös.....	72
5.2.3 Tekstin analyysi	73

5.3 Akhilleus Tatiös ja argumentit heteroseksuaalisuuden paremmuudesta.....	79
5.3.1 Teksti.....	79
5.3.2 Käännös.....	82
5.3.3 Tekstin analyysi	84
5.4 Viettelyn alkeet: poikien ja tyttöjen rinnastaminen rakkauden kohteina muualla Akhilleus Tatiöksen teoksessa.....	91
5.5 Yhteenveto	96
6 Johtopäätökset.....	97
7 Kirjallisuusluettelo.....	101
7.1 Lähteet.....	101
7.2 Kirjallisuus	101

1 Johdanto

1.1 Johdatusta tutkimukseen

Mies ja nainen, molemmat nuoria, kauniita ja yläluokkaisia, näkevät toisensa ja rakastuvat ensisilmäyksellä. He joutuvat eroon toisistaan ja kohtalo ajaa heitä ympäri Välimeren aluetta. He kokevat haaksirikkoja ja jäävät merirosvojen kynsiin, mutta koko ajan he pysyvät uskollisina toisilleen. Lopulta nuoripari saa toisensa ja he elävät onnellisesti elämänsä loppuun asti. Tämä antiikin romaanien juoni on nykynäkökulmasta kliseinen, mutta toisaalta rakkausromaanin perusjuoni ei parissa tuhannessa vuodessa ole juuri kokenut muutoksia. Yhä edelleen rakkausromaanien päähenkilöinä on yleensä heteroseksuaalinen pari, jonka täytyy selvittää erilaisia esteitä voidakseen elää onnellisena yhdessä.

Kuten graduni alaotsikko antaa odottaa, tässä tutkimuksessa keskityn heteroseksuaalisuuteen antiikin kreikkalaisissa romaaneissa. Kreikkalaisia romaaneja on säilynyt kokonaisina viisi. Kaikissa niissä päähenkilöinä ovat nuori mies ja nainen, jotka rakastuvat toisiinsa. Aikaisemmissa tutkimuksissa päähenkilöparin heteroseksuaalisuus on saatettu havaita, mutta sitä ei ole kyseenalaistettu tai tutkittu nimenomaan heteroseksuaalisuuden näkökulmasta. Graduni pääotsikko, ”Kun mies rakastaa naista”, esittää ajatuksen, jonka mukaan heteroseksuaalisuus usein esitetään niin luonnollistettuna, ettei sitä kyseenalaisteta. Sen sijaan heteroseksuaalisuus otetaan annettuna: se nyt vain on niin, että miehet rakastavat naisia. Graduni pääotsikko ei ole suora lainaus mistään antiikin kreikkalaisesta romaanista, mutta samantapaisia ajatuksia esiintyy kyllä romaaneissa. Esimerkiksi Akhilleus Tatioksen romaanissa päähenkilö Kleitofon toteaa: ”tällaisia rakastajat (οἱ ἐρῶντες) ovat aina kun he haluavat puhua rakastettunsa kanssa” (Akh. Tat. 6.18.3). Samalla pääotsikko viittaa jo yhteen graduni tuloksista: heteroseksuaalisuus on erilaista miehille ja naisille. Miesten oletetaan ottavan aktiivisempi rooli, kun taas naiset ovat rakastamisen kohteita. Vaikka tämä aktiivisen ja passiivisen roolin jako ei ole antiikin kreikkalaisissa romaaneissa niin jyrkkä kuin muussa antiikin kirjallisuudessa, se esiintyy myös romaaneissa.

Homoseksuaalisuutta antiikin Kreikassa ja Roomassa on tutkittu melko paljon. Muun muassa Michel Foucault, David Halperin ja Craig Williams ovat ehdottaneet, että antiikissa ei voida varsinaisesti puhua homo- tai heteroseksuaalisuudesta, koska ajatusta pysyvästä seksuaali-identiteetistä ei antiikissa ollut. Sen sijaan seksuaalisessa käyttäytymisessä oli kyse rooleista: aktiivinen, penetroiva rooli kuului vapaalle aikuiselle miehelle, passiivinen penetroitavan rooli kuului naisille ja orjille (ja kreikkalaisessa maailmassa myös pojille).¹ Foucault ja kumppanit

¹ Homoseksuaalisuuden tutkimuksesta katso esim. Dover 1989; Foucault 2010; Halperin 2002a; 2002b; Lilja 1983; Williams 1999. Siitä, voiko antiikin samaa sukupuolta olevien parien suhteista puhua homoseksuaalisuutena vai ei, on kiistelty välillä kiivaastikin. Vastakkaisista näkemyksistä ks. esim. Richlin 1993; Halperin 2002a; 2002b. Jakolinjat

korostavat homoseksuaalisuuden konstruktivistista luonnetta. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, että jos homoseksuaalisuus on sosiaalisesti konstruointia, niin on heteroseksuaalisuuskin. Miten antiikin tekstit konstruoivat eri sukupuolten välistä seksiä, seksuaalista kiinnostusta ja rakkautta?

Aloitan johdantoluvun esittelemällä heteroseksuaalisuuden tutkimusta yleensä. Tämä jälkeen esittelen aikaisempaa antiikin seksuaalisuuden tutkimusta. Luvun lopuksi esittelen tarkemmin tutkimuskysymykseni ja gradun rakenteen.

1.2 Heteroseksuaalisuuden tutkimus

Aloitan esittelemällä heteroseksuaalisuuden tutkimusta osana laajempaa sukupuolentutkimusta. Tämä muodostaa taustan heteroseksuaalisuuksien tutkimiselle antiikin kreikkalais-roomalaisessa maailmassa. Millaisiin kysymyksiin heteroseksuaalisuuden tutkimus kiinnittää huomiotaan? Mitä heteroseksuaalisuus on ja miten sitä voidaan tutkia?

Modernissa länsimaisessa keskustelussa heteroseksuaalisuus konstruoidaan usein yhtenäiseksi, luonnolliseksi, pysyväksi ja muuttumattomaksi kategoriaksi, universaaliksi ja monoliittiseksi. Heteroseksuaalisuutta ei kyseenalaisteta, vaan se on niin luonnollistettua, että se sivuutetaan, piilotetaan tai sitä käsitellään kyseenalaistamattomana paradigmana.² Useimmiten heteroseksuaalisuutta pidetään niin itsestään selvänä, että hetero-etuliite jätetään pois seksuaalisuutta tutkittaessa.³ Tämä johtaa siihen, että heteroseksuaalisuutta harvoin tunnustetaan seksuaalisuudeksi, kun taas homoseksuaaliset ihmiset nähdään nimenomaan ja ensisijassa seksuaalisina. Ongelmana on myös se, että seksuaalisuudentutkimuksen subjektina on usein normina pidetty valkoinen, heteroseksuaalinen mies.⁴ Naisten seksuaalisuutta tutkitaan nimenomaan naisten seksuaalisuutena, ei yleisesti seksuaalisuutena. Myös antiikin seksuaalisuustutkimuksessa mainitaan erikseen, jos tutkimuskohteena on homoseksuaalisuus. Antiikin seksuaalisuutta tutkivat teokset sen sijaan tutkivat heteroseksuaalisuutta, ja yleensä nimenomaan miesten, ei naisten heteroseksuaalisuutta. Tämä johtuu osaltaan käytettävissä olevista kirjallisista lähteistä, joista suurin osa on miesten kirjoittamia ja kertoo miesten seksuaalisuudesta. Ongelmana on se, että modernit tutkimukset toistavat lähteidensä asenteet ja painotukset.

Heteroseksuaalisuuden tutkimuksessa näkemystä heteroseksuaalisuuden universaaliudesta on pyritty kyseenalaistamaan ja horjuttamaan. Todellisuudessa heteroseksuaalisuus on monimuotoinen ja historiallisesti muuttuva konstruktio. Esimerkiksi Jonathan Ned Katz tutkii heteroseksuaalisuuden ”keksimistä”. Sana ”heteroseksuaalisuus” on peräisin 1800-luvulta, ja alun

kulkevat ”essentialistien” ja ”konstruktionistien” välillä. Tässä gradussa yhdyn konstruktionistiseen näkemykseen sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

² Richardson 1996, 1–2.

³ Rossi 2003, 122.

⁴ Richardson 1996, 2.

perin se merkitsi epänormaalia tai perverssiä halua naisten ja miesten välillä.⁵ Normaali seksuaalisuus ei sisältänyt seksuaalista halua, ainoastaan lisääntymishalun. Katz esittää esimerkkinä Websterin sanakirjan määritelmän vuodelta 1923. Sen mukaan ”heterosexuality” tarkoittaa ”morbid sexual passion for one of the opposite sex”. Runsaat kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 1934, Websterin sanakirjan antama määritelmä on muuttunut. Uusi määritelmä heteroseksuaalisuudelle on: ”manifestation of sexual passion for one of the opposite sex; normal sexuality.” 1900-luvun alkupuolella sanan merkitys siis muuttui perversiosta normaaliksi seksuaalisuudeksi.⁶

Katz huomauttaa, että vaikka heteroseksuaalisuus on sanana uusi, eri sukupuolten väliset seksuaaliset tunteet ja teot eivät ole. Näitä tekoja ja tunteita ei kuitenkaan käsitteellistetty samalla tavoin kuin miten heteroseksuaalisuus nykyään ymmärretään.⁷ Katz korostaa, että heteroseksuaalisuus on vain yksi tietty historiallinen sukupuolten ja nautintojen järjestys. Kyseenalaistamalla heteroseksuaalisuuden universaalisuuden, Katz haluaa korostaa sen horjuvaa, suhteellista ja historiallista luonnetta.⁸ Katzin korostaman historiallisen vaihtelun lisäksi pitää huomata, että seksuaalisuudessa on myös synkronistista vaihtelua. Luokka, etnisyys ja muut sosiaaliset jaottelut vaikuttavat ihmisten seksuaalisuuteen, joten näiden tekijöiden intersektionaalisuus tulisi ottaa huomioon.⁹

Heteroseksuaalisuuden käsite perustuu oletukseen siitä, että sukupuolia on kaksi ja että näiden sukupuolten välillä on ero.¹⁰ Esimerkiksi käsite ”vastakkainen sukupuoli” sisältää oletuksen, että sukupuoli on kaksi, ja että ne ovat toisilleen vastakkaisia, täysin erilaisia. Sukupuolten jaottelu ainoastaan kahteen biologiseen sukupuoleen voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Esimerkiksi intersukupuolisuus osoittaa, että tiukka jako kahteen biologiseen sukupuoleen on samanlainen sosiaalinen konstruktio kuin sosiaalinen sukupuolikin.¹¹ Vastakkaisista sukupuolista puhuttaessa kyseessä on pikemminkin ideologinen näkemys toisiaan täydentävästä sukupuolten vastakohtaisuudesta, mitä Tamsin Wilton kutsuu heteropolaarisuudeksi (heteropolarity).¹² Tämä vastakkaisuus ei ole luonnollista, vaan sosiaalisesti konstruoitua.

Käsitys vastakkaisista sukupuolista on olennaista heteroseksuaalisuuden ylläpitämiselle. Wiltonin mukaan jotta heteroseksuaalisuutta voitaisiin pitää yllä, myös näkemystä toiseudesta tai eroista on ylläpidettävä.¹³ Tähän toiseuteen ja eroon kuuluu myös näkemys miesten ja naisten

⁵ Tarkalleen ottaen termi esiintyi ensimmäisen kerran seksologi Karl Maria Kertbenyn kirjeessä vuodelta 1869. Heteroseksuaalisuus-termin kehityksestä, ks. tarkemmin Katz 1996.

⁶ Katz 1996, 92.

⁷ Katz 1996, 33–34.

⁸ Katz 1996, 13–14.

⁹ Jackson 1996, 25.

¹⁰ Jackson 1996, 32; Jackson 1999, 132; Richardson 1996, 6.

¹¹ Esimerkiksi biologi ja seksologi Anne Fausto-Sterling on osoittanut, ettei biologisen sukupuolen määrittelemisen ole yksiselitteistä; ks. Fausto-Sterling 1993; 2000.

¹² Wilton 1996, 126–127.

¹³ Wilton 1996, 127.

erilaisista rooleista seksissä: aktiivinen mies penetroi naisen. Naisten ja miesten väliset anatomiset erot eivät kuitenkaan väistämättä johda naisten passiiviseen tai miesten aktiiviseen rooliin seksuaalisessa kanssakäymisessä. Seksin ja yhdynnän rinnastaminen johonkin, mitä miehet tekevät naisille, ei ole väistämätön seuraus naisten ja miesten seksistä, vaan sosiaalisten suhteiden tuote.¹⁴ Myös nainen voi olla aktiivinen osapuoli seksissä, mutta tälle toiminnalle ei ole samanlaista tarkkaa ilmausta kuin penetraatiolle.

Heteroseksuaalinen käytös ei rajoitu yksityiselämän piiriin, vaan seksuaalisille suhteille löytyy julkisia esitystapoja.¹⁵ Heteroseksuaalinen seksi on yleistä paitsi pornografisessa kuvastossa, myös vähemmän ilmeisesti seksuaalisena elokuvissa, kirjallisuudessa, mainoksissa ja muissa kulttuurin representaatioissa. Seksuaalista ei voikaan erottaa sosiaalisesta, vaan seksuaalisuus on sosiaalisten merkitysten tuottamaa.¹⁶ Yksi tärkeimmistä julkisista esitystavoista heteroseksuaalisille suhteille on niiden institutionalisoitu muoto avioliittona. Avioliittoa on pidetty hyvin pitkään nimenomaisesti heteroseksuaalisena instituutiona, vaikka länsimaissa sukupuolineutraali avioliittokäsitys on alkanut pikkuhiljaa yleistyä.

Modernissa länsimaaisessa kulttuurissa heteroseksuaalinen romanttinen rakkaus on institutionalisoitu avioliiton perustaksi.¹⁷ Romanttisella rakkaudella on yhteiskunnan tuki, koska se edustaa avioliittoon johtavaa rakkautta, toisin kuin pelkkä seksuaalinen intohimo. Avioliitto taas johtaa lisääntymiseen, mitä kautta vanhemmat uusintavat heteroseksuaalista järjestystä.¹⁸ Avioliitto sinänsä ei kuitenkaan luonnollista heteroseksuaalisuutta.¹⁹ Myös avioliitto on sosiaalinen konstruktio, ja se on kokenut muutoksia historian aikana. Esimerkiksi antiikissa avioliitto ja romanttinen rakkaus eivät välttämättä liittyneet toisiinsa, vaan avioliitto oli taloudellinen sopimus, jonka tarkoituksena oli suvunjatkaminen. Kreikkalaisissa romaaneissa rakkaus päähenkilöiden välillä kuitenkin esitetään avioliiton perustaksi ja lähtökohdaksi, vaikka lasten saaminen yhä esiintyykin avioliiton tarkoituksena.

Heteroseksuaalisuus onkin enemmän kuin pelkästään miesten ja naisten välinen seksi tai seksuaalinen kiinnostus. Heteroseksuaalisuus on institutionalisoitua, ja siihen liittyvät myös erilaiset käytännöt, ihmissuhteet, perherakenne ja identiteetti.²⁰ Heteroseksuaalisuutta ylläpidetään myös säätelemällä avioliittoa ja perhe-elämää sekä jokapäiväisillä odotuksilla ja käytännöillä, joiden kautta heteroseksuaalinen parisuhde nähdään normatiiviseksi ideaaliksi, ”luonnolliseksi”

¹⁴ Jackson 1999, 132.

¹⁵ Jackson 1999, 130; Richardson 1996, 13.

¹⁶ Richardson 1996, 10.

¹⁷ Jackson 1999, 113.

¹⁸ Rossi 2003, 137.

¹⁹ Beasley et al. 2012, 25, ks. myös s. 37.

²⁰ Richardson 1996, 2.

elämäntavaksi.²¹ Sukupuolentutkimuksessa sukupuoli nähdään nykyään performanssiksi. Sukupuoli on jotain, mitä ”tehdään” päivittäin. Sama koskee myös seksuaalisuutta. Heteroseksuaalisuus vaatii jatkuvaa uudelleen vahvistamista, heteroseksuaalisuutta ”tehdään” päivittäin.²² Judith Butlerin mukaan sekä homo- että heteroseksuaalisuus ovat prosesseja, joita jatkuvasti konstruoidaan toistuvilla esityksillä. Nämä esitykset tuottavat sen vaikutelman, että heteroseksuaalisuus olisi luonnollista.²³

Heteroseksuaalisuuteen liittyy myös hetero-oletus, eli oletus siitä, että ihmiset ovat heteroseksuaalisia. Esimerkiksi Adrienne Rich puhuu ”pakollisesta heteroseksuaalisuudesta” ja korostaa, että naisten oletetaan (joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti) olevan heteroseksuaalisia.²⁴ Rich keskittyy pakollisen heteroseksuaalisuuden vaikutuksiin naisiin, mutta sama pätee myös miehiin. Myös miesten oletetaan olevan heteroseksuaalisia, ja kulttuuriset odotukset ohjaavat sekä miehiä että naisia heteroseksuaalisuuteen. Usein puhutaan heteronormatiivisuudesta, mikä viittaa Leena-Maija Rossin mukaan ”vallitsevaan sosiaaliseen järjestykseen ja pakottavaan valtaan, joka pitää yllä heteroseksuaalisuutta normina ja normaalina” ja määrittelee muut seksuaalisuudet poikkeamiksi ja toiseuksiksi. Rossi kuitenkin toteaa, että voitaisiin yhtä hyvin sanoa, ettei ”heterous ole normaalia, se on vain yleistä”.²⁵

Rossi käyttää tutkimuksessaan queer-tutkimuksen näkökulmia. Queer-tutkimus tarkastelee kriittisesti sukupuolta ja seksuaalisuutta sekä ”pyrkii riisumaan heteroseksuaaliselta valtakulttuurilta sen luonnollistetun aseman ja auttaa tarkastelemaan heteroutta kulttuurisena, kaikessa pakottavuudessaankin muuntuvana rakennelmana.”²⁶ Tarkoituksena on kyseenalaistaa heteroseksuaalisuuden luonnollisuus ja asema normina ja itsestäänselvyytenä.²⁷ Vaikka oma tutkimuseni ei olekaan varsinaista queer-tutkimusta, queer-tutkimuksen näkökulmat auttavat kiinnittämään huomiota heteroseksuaalisuuden konstruktiiiviseen luonteeseen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että heteroseksuaalisuuteen kuuluu seksuaalisuuden lisäksi myös heteroseksuaaliset instituutiot kuten avioliitto ja lisääntyminen sekä ajatus heteroseksuaalisuudesta normina, jonka kaikkien ihmisten oletetaan täyttävän. Heteroseksuaalisuuden tutkimuksessa tulisi ottaa huomioon kaikki nämä osa-alueet.

²¹ Jackson 1999, 26.

²² Jackson 1999, 179–180.

²³ Butler 1990; 1993; ks. myös Richardson 1996, 5. Butleria on myös kritisoitu. Esimerkiksi Jacksonin (1996, 29) mukaan vaikka Butler yrittää horjuttaa heteroseksuaalista rakennetta, heteroseksuaalisuus itse on vain tarkastelun ulkopuolelle jäävä normi.

²⁴ Rich 1980, 633.

²⁵ Rossi 2003, 120.

²⁶ Rossi 2003, 13. Queer-nimikkeelle ei ole vakiintunutta suomennosta. Ehdotuksina ovat olleet ”pervo” ja ”vino” tai ”vinokas”.

²⁷ Rossi 2003, 121–122.

1.3 Antiikin seksuaalisuuden tutkimus

Tässä luvussa esittelen aikaisempaa antiikin seksuaalisuuden tutkimusta. Ensinnäkin on huomattava, että antiikin heteroseksuaalisuutta ei ole juuri tutkittu, ei ainakaan eksplisiittisesti heteroseksuaalisuutena. Toisin kuin pederastia eli poikiin kohdistuva rakkaus, antiikin heteroseksuaalisuus ei ole herättänyt yhtä paljon kiinnostusta. Gilhuly huomauttaa, että heteroseksuaalisuutta kohdellaan ikään kuin se olisi vähemmän konstruoitua kuin homoseksuaalisuus. Implisiittinen oletus näyttää olevan, että kreikkalainen heteroseksuaalisuus erosi vähemmän radikaalisti modernista heteroseksuaalisuudesta ja oli vähemmän historiallisten tekijöiden määrittelemää.²⁸ Heteroseksuaalisuus on kuitenkin myös historiallisista tekijöistä riippuvaista, ja ansaitsee siksi tulla tutkituksi nimenomaan heteroseksuaalisuutena.

Historiallinen näkökulma heteroseksuaalisuuden ja heteroseksuaalisen kulttuurin tutkimiseen löytyy Louis-Georges Tinin kirjasta *The Invention of Heterosexual Culture*. Vaikka heteroseksuaalisuus sanana on peräisin vasta 1800-luvulta, tämä ei tarkoita sitä etteikö eri sukupuolten välisiä seksuaalisia suhteita, tekoja ja tunteita olisi ollut olemassa. Tin tutkii heteroseksuaalisen kulttuurin keksimistä keskiajalta nykyaikaan. Hänen teesinsä on, että heteroseksuaalinen kulttuuri alkoi nousunsa länsimaissa vasta keskiajalla, 1100-luvulta alkaen, jolloin heteroseksuaalisuus alkoi nousta toistuvana teemana taiteessa ja kirjallisuudessa. Tin esittääkin, että vaikka heteroseksuaaliset käytännöt ovat universaaleja, heteroseksuaalinen kulttuuri ei sitä ole. Tin määrittelee heteroseksuaalisen kulttuurin kulttuuriksi, jossa seksuaalista kiinnostusta vastakkaiseen sukupuoleen vaalitaan ja juhlitaan. Tin huomauttaa, että vaikka monissa kulttuureissa heteroseksuaalisen käytännöt ovat normi, niitä ei aina yhdistetä rakkauteen tai intohimoon. Ennen sosiaalinen pakko säätelee sukupuolten välisiä suhteita niin että miesten halua naisiin pidetään samanaikaisesti tarpeellisenä mutta toissijaisena.²⁹

Tinin mukaan antiikin kreikkalainen kulttuuri oli heteroseksuaalinen ainoastaan lisääntymisen suhteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kreikkalainen yhteiskunta olisi ollut homoseksuaalinen, sillä pederastia on eri asia kuin homoseksuaalisuus. Vaikka kreikkalainen mies tyypillisesti meni naimisiin naisen kanssa saadakseen jälkeläisiä, heteroseksuaalisuus itsessään ei ollut kreikkalaisen yhteiskunnan perusta.³⁰ Heteroseksuaalisen kulttuurin kehitys alkoi vasta sydänkeskiajalla.

Tinin argumentit herättävät useita kysymyksiä. Ensinnäkin Tinin näkemys on mieskeskeinen: hän puhuu miesten halusta naisiin ja miesten naimisiin menosta naisten kanssa. Tin ei näytä tutkivan heteroseksuaalisuutta yleensä, vaan keskittyy nimenomaan miesten heteroseksuaalisuuteen.

²⁸ Gilhuly 2009, 9–10.

²⁹ Tin 2012, ix–x.

³⁰ Tin 2012, ix.

Kulttuuri näyttäytyy miehisenä. Toiseksi Tin rajoittaa heteroseksuaalisen kulttuurin kulttuuriksi, joka arvostaa romanttista rakkautta miesten ja naisten välillä. Kuten yllä on esitetty, heteroseksuaalisuuteen kuuluu muutakin kuin seksi tai romanttinen rakkaus. Myös yhteiskunnalliset instituutiot, avioliittokäytännöt ja seksuaalisen halun oletetut kohteet kuuluvat heteroseksuaalisuuden alaan. Vaikka Tinin tutkimat ritariromaanien sankarit elävät homososiaalisessa yhteiskunnassa,³¹ he kuitenkin menevät naimisiin naisten, eivät miesten kanssa. Lisäksi Tinin näkemys antiikin kreikkalaisesta kulttuurista on yksipuolinen, eikä hän ota huomioon antiikin kirjallisuuden mainintoja miesten ja naisten välisestä seksuaalisesta halusta. Esimerkiksi antiikin kreikkalaisten romaanien voi kuvata ”vaalivan ja juhlihan seksuaalista kiinnostusta vastakkaiseen sukupuoleen”. Kreikkalaiseen kulttuuriin kuului muutakin kuin heteroseksuaaliset teot. Myös heteroseksuaalinen halu ja rakkaus näyttelevät tärkeää roolia antiikin kreikkalaisissa teksteissä.

Seksuaalisuutta, varsinkin homoseksuaalisuutta antiikin Kreikassa ja Roomassa on tutkittu melko paljon. Yksi merkittävimmistä antiikin seksuaalisuuden tutkimuksista on Michel Foucault’n *Seksuaalisuuden historia*. Foucault esittää, että antiikin avioliitonäkemyksessä tapahtui muutos hellenistiselle ajalle tullessa. Klassisena aikana avioliitto oli taloudellinen järjestely, ja seksi kuului avioliittoon ainoastaan lisääntymistehtävänsä vuoksi.³² Rakkautta käsittelevissä teksteissä, esimerkiksi Platonin *Pidoissa*, pederastinen eros oli keskustelun ytimessä. Hellenismin aikana avioliittokäsitys muuttui. Varsinkin stoalaisissa teksteissä avioliitosta kehittyi avioside, miehen ja naisen välinen henkilökohtainen tunnesuhde. Foucault’n mukaan ajanlaskun taitteessa ”avioliitossa elämisen taitoa pohdittiin ja määriteltiin useissa tärkeissä teksteissä uudella tavalla.”³³ Avioliitosta tuli rakkautta käsittelevän keskustelun ydin, näin esimerkiksi Plutarkhoksen *Rakkaudesta*-teoksessa.

Thomas Hubbard huomauttaa, ettei Foucault’n näkemä kehitys tapahtunut vasta roomalaisaikana, vaan aviollinen ja heteroseksuaalinen rakkaus nähtiin vakavana keskustelun aiheena jo klassisessa Kreikassa. Näin on esimerkiksi Ksenofonin *Pidoissa*, joka oli vastaus Platonin rakkausnäkemykseen.³⁴ Ksenofonin *Pidot* loppuu avioliitonäytelmään ja siihen, että miehet joko kiirehtivät vaimojensa luo tai vannovat ottavansa vaimon. Vaikka vaimot eivät ole paikalla symposiumissa, teos esittää, että halu vaimoihin on universaalia ja luonnollista.

Foucault’n teosta on kritisoitu myös feministisen tutkimuksen näkökulmista. Foucault väittää puhuvansa ”kaikista”, mutta itse asiassa viittaakin ainoastaan eliitin miehiin.³⁵ Naiset, jotka

³¹ Homososiaalinen tarkoittaa saman sukupuolen suhteita, jotka eivät ole seksuaalisia tai romanttisia, eli siis esimerkiksi ystävyys- tai mentorointisuhteita. Homososiaalisessa kulttuurissa arvostetaan ja pidetään parempana saman sukupuolen välisiä sosiaalisia suhteita kuin sosiaalista suhdetta toiseen sukupuoleen.

³² Foucault 2010, 212.

³³ Foucault 2010, 390.

³⁴ Hubbard 2009, 249.

³⁵ Richlin 1998, 144.

mainitaan, ovat vaimoja, eli naisista puhutaan ainoastaan suhteessa miessubjektiin.³⁶ Amy Richlin huomauttaa, etteivät naiset ole ainoa puute Foucault'n historiassa: myös juutalaiset, afrikkalaiset, egyptiläiset, pohjoiseurooppalaiset, lapsettomat, lapset, köyhät ja orjat puuttuvat teoksen sivuilta. Foucault'n kreikkalaiset ovat ateenalaisia ja suurin osa ”roomalaisista” on kreikkalaisia.³⁷

Vaikka Foucault'n näkemys avioliiton muuttumisesta taloudellisesta liitosta rakkausliitoksi onkin yksinkertaistava, se pitää ainakin osittain paikkaansa. Klassisena aikana avioliitto oli sopimus kahden *oikoksen kyriosten* välillä, ja sen tavoitteena oli vahvistaa *oikosten* välisiä suhteita. Varsinkin Ateena oli konservatiivinen naisten omistusoikeuden suhteen, kun taas muualla naisilla oli mahdollisuus periä ja käyttää omaisuutta. Avioliittokäytännöt kuitenkin muuttuivat ajan kuluessa. Hellenistiseltä ajalta on säilynyt avioliittosopimuksia, joissa nainen itse antaa itsensä avioliittoon.³⁸ Myöhemmän stoalaisuuden edustajat esittivät, että avioliittoon kuului muutakin kuin pelkkä suvunjatkaminen. Esimerkiksi Hierokleen mukaan vaimo ja lapset auttavat miestä, ja Musonius Rufuksen mukaan avioliitto on parisuhde, johon kuuluu muutakin kuin pelkkä lisääntyminen.³⁹ Myöhempi stoalaisuus ja Plutarkhos arvostivat heteroseksuaalista avioliittoa. Heteroseksuaalisen avioliiton arvostus näkyy myös kreikkalaisissa romaaneissa.

Avioliitosta näyttää myös kehittyneen enemmän tunnesuhde. Käsitys avioliittoon johtavasta heteroseksuaalisesta rakkaudesta ei ollut yleinen klassisena aikana.⁴⁰ Uudessa komediassa sen sijaan esiintyy useita rakkausavioliittoja. P. G. McC. Brown tarkastelee rakkausavioliittoja uudessa komediassa ja tulee siihen tulokseen, ettei kyseessä ollut täysin naurettava ajatus vaan mahdollisesti yleisön toteutumaton unelma.⁴¹ Avioliiton odotettiin olevan tyydyttävä myös tytölle. Esimerkiksi Menandroksen *Aspis*-näytelmässä toivotaan, että samanikäiset ja toisensa jo tuntevat nuoret menevät naimisiin keskenään.⁴² Toisaalta komedioissa rakkauden tunne ei välttämättä ole molemminpuolinen tai ainakaan tytön tunteista ei ole mainintaa.⁴³ Uuden komedian subjektina on mies, ja naishahmot pysyttelevät hiljaa.⁴⁴ Toisin on antiikin kreikkalaisissa romaaneissa, joissa naiset nousevat myös subjektin asemaan, he puhuvat ja heidän tunteitaan kuvaillaan.

Foucault'n vaikutus on ollut suuri erityisesti antiikin homoseksuaalisuuden tutkimuksessa. Foucault'n jälkeen monet tutkijat ovat korostaneet homoseksuaalisuuden olevan sosiaalinen konstruktio. Esimerkiksi Holt N. Parker tarkastelee artikkelissaan homoseksuaalisuutta sosiaalisena konstruktiona. Parkerin mukaan ei voida puhua homoseksuaalisuudesta antiikissa. Kreikan sana

³⁶ Richlin 1998, 146–147; duBois 1998, 87.

³⁷ Richlin 1998, 139.

³⁸ Haynes 2003, 19–23.

³⁹ Myöhemmän stoalaisuuden avioliitonäkemyksistä, ks. Grahn 2013, 325–352.

⁴⁰ Montague 1992, 234.

⁴¹ Brown 1993, 191, 199–200.

⁴² Brown 1993, 193–194.

⁴³ Brown 1993, 198.

⁴⁴ Haynes 2003, 25.

κίριδος, joka joskus käännetään homoseksuaaliksi, ei vastaa sitä, mitä nykyään ymmärretään homoseksuaalilla. κίριδος viittaa nimenomaan passiiviseen rooliin seksissä riippumatta siitä, puhutaanko homoeroottisesta että heteroeroottisesta kanssakäymisestä. Antiikin teksteissä kyse ei ole homoseksuaalisuudesta, vaan nimenomaan passiivisuudesta.⁴⁵ Myös naisten miellyttäminen teki miehestä naismaisen, ja hänestä saatettiin käyttää sanaa κίριδος.⁴⁶ Parker korostaa, että moderni erottelu homoseksuaalien ja heteroseksuaalien välillä ei päde antiikissa, vaan kreikkalaisten kategoriat olivat erilaiset.⁴⁷ Kreikkalaiset tekivät jaon aktiivisiin ja passiivisiin rooleihin riippumatta siitä, kumpaa sukupuolta kumppani oli. Miehen tuli olla aktiivisessa ja naisen passiivisessa roolissa.

Aktiiviseen ja passiiviseen roolijakoon perustuvia tutkimuksia on myös kritisoitu. Esimerkiksi Ellen Finklerpearl korostaa, ettei seksuaalisuus aina liity siihen kuka penetroi kenet. Aktiivisen ja passiivisen roolin malli voi olla rajoittava, sillä se ei ota huomioon naisten roolien monimuotoisuutta ja maskuliinisuuden ja feminiinisuuden muita аспекteja.⁴⁸ Penetraatiokeskeisyys myös toistaa kulttuurin fallosentrisyyden eikä ota huomioon muita tapoja puhua seksistä. Näin ollen kulttuurin monimuotoisuus jää huomiotta.⁴⁹ Pederastisten suhteiden tutkimuksessa penetraatiokeskeisyys seksualisoi kirjallisen todistusaineiston ja väheksyy tunteisiin liittyviä elementtejä, kuten moniin pederastisiin suhteisiin liittyntä rakkautta ja hellyyttä.⁵⁰

Liiallinen penetraatiokeskeisyys jättää huomiotta tärkeitä osa-alueita seksuaalisuudesta. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että antiikin teksteissä penetraatio ja se, kuka tekee mitä kenelle, olivat tärkeitä asioita.⁵¹ Aktiivisen ja passiivisen osapuolen roolit eivät liity ainoastaan homoseksuaalisuuteen, vaan myös heteroseksuaalisuuteen. Miesten tuli ottaa aktiivinen rooli, naisten tuli pysytellä passiivisessa roolissa. Nämä sukupuoliroolit liittyivät seksuaalisen kanssakäymisen lisäksi laajemminkin miesten ja naisten toimintaan parisuhteessa ja yhteiskunnassa.

Edellä esitetyn perusteella voidaan jo todeta, että antiikin kreikkalaiset romaanit liittyivät laajempaan kehityskulkuun antiikissa. Heteroseksuaalisen avioliiton arvostus ja näkemys avioliitosta tunnesiteenä näkyvät myös antiikin kreikkalaisissa romaaneissa. Romaaneissa päähenkilöt myös näyttäytyvät ensisilmäyksellä tasa-arvoisempina kuin antiikin kirjallisuudessa yleensä. Usein on huomautettu, että romaanien sankarit ovat heikompia hahmoja verrattuna

⁴⁵ Parker 2001, 321.

⁴⁶ Williams 1999, 125. Esimerkiksi Catullus syyttää Julius Caesaria ja Mamurraa sekä siitä, että he ovat *cinaedi*, että naisten viettelystä. Catullus 57. Jopa se, että piti vaimostaan liikaa, saattoi johtaa syytöksiin naismaisuudesta. Näin tapahtui Pompeius Suurelle; Plutarkhos, *Pompeius Suuri* 48.5–7.

⁴⁷ Parker 2001, 321.

⁴⁸ Finklerpearl 2014, 465. Finklerpearl nostaa esimerkiksi Rebecca Langlandsin tutkimuksen. Langlands (2006, 2, 6–7) keskittyy tutkimuksessaan *pudicitian* käsitteeseen. Kyseessä oli roomalainen käsite, joka nostaa esiin naiset, lapset ja orjat moraalisina subjekteina. Finklerpearl viittaa myös Giulia Sissan (2008) tutkimukseen, joka keskittyy sensuaalisuuden tutkimukseen. Sensuaalisuutta pidettiin naisellisena, joten sensuaalisuuden tutkiminen nostaa naisten seksuaalisuuden ja kokemukset etualalle.

⁴⁹ Gilhuly 2009, 8–9.

⁵⁰ Jones 2012, 181. Ks. myös Davidson 1997.

⁵¹ Jones 2012, 181.

sankarittariin, jotka ovat aktiivisia ja älykkäitä toimijoita. Tämä tekee päähenkilöistä tasa-arvoisempia hahmoja kuin esimerkiksi uudessa komediassa, jossa sankarin rakkaudenkohde ei ole aktiivinen osallistuja. Romaaneissa sankarittaret sen sijaan ilmaisevat halunsa sankariin.⁵² Suhteen tasapuolisuuteen vaikuttaa myös se, että molemmat päähenkilöt ovat samanikäisiä. Traditionaalisissa antiikin suhteissa vallitsi valtaero, jossa usein vanhempi mies oli dominoivassa asemassa riippumatta siitä, oliko kyseessä avioliitto, suhde jalkavaimoon vai pederastinen rakkaus.⁵³ Romaanien päähenkilöt sen sijaan ovat yhtä nuoria, eikä heidän välilleen synny samanlaista valtaeroa. Tämä tekee kreikkalaisten romaanien heteroseksuaalisuuden tutkimuksesta mielenkiintoista. Esiintyykö romaaneissa aktiivisen ja passiivisen roolin välistä jakoa vai ovatko päähenkilöt tasa-arvoisia?

1.4 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen esittely

Gradussani aion tutkia antiikin romaanien kuvaa heteroseksuaalisuudesta tai heteroeroottisuudesta. Vaikka gradussani puhun ”heteroseksuaalisuudesta”, on huomattava, että heteroseksuaalisuus on ongelmallinen nimitys puhuttaessa antiikin seksuaalisuudesta. Puhuminen heteroseksuaalisuudesta antiikissa olettaa, että moderni seksuaali-identiteetin käsite olisi ollut tunnettu jo antiikissa. Kuten edellä on esitetty, näin ei kuitenkaan ollut. Hetero- ja homoseksuaalisuus ovat etic-termejä, sanoja joita antiikissa ei ollut olemassa. Kulttuurin sisäistä emic-termiä antiikin kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa ei homo- eikä heteroseksuaalisuudelle ollut. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö näitä termejä voisi käyttää, kunhan niiden ongelmat tunnustetaan. Esimerkiksi Craig Williams käyttää roomalaisen homoseksuaalisuuden tutkimuksessaan homoseksuaalisuuden ja heteroseksuaalisuuden termejä heuristisesti. Hänen aikomuksenaan on paljastaa näiden kategorioiden riittämättömyys roomalaisten ideologioiden kuvaamiseen. Williamsin mukaan meidän on erotettava homoseksuaalinen käytös, joka on universaalia, ja homoseksuaalinen identiteetti, joka on historiallista.⁵⁴ Sama koskee myös heteroseksuaalisuutta.

Seksuaalisuutta romaaneissa on tutkittu hieman, mutta ei varsinaisesti heteroseksuaalisuuden näkökulmasta. Yksi tärkeimmistä antiikin romaanien tutkimuksista on David Konstanin *Sexual Symmetry: Love in the Ancient Novel and Related Genres*. Konstanin mukaan romaaneissa päähenkilöiden rakkaus toisiinsa on symmetristä tai vastavuoroista. Päähenkilöt ovat sosiaalisesti samanarvoisia ja molemminpuolisesti kiinnostuneita toisistaan. Päähenkilöiden välillä vallitsee samanlainen intohimoinen halu. He eivät jakaudu aktiiviseen ja passiiviseen osapuoleen. Molemmat kohtaavat samanlaisia haasteita ja onnettomuuksia. Vastakohtana päähenkilöiden rakkaudelle

⁵² Chew 2000, 60.

⁵³ Vrt. Johne 1996, 204; Fusillo 1996, 301.

⁵⁴ Williams 1999, 4–7.

esitetään pederastiset suhteet ja vastustajien rakkaus. Nämä ovat epäsymmetrisiä ja epätasa-arvoisia suhteita.⁵⁵ Eroottinen vastavuoroisuus erottaa päähenkilöt pederastisten suhteiden mallista ja myös traditionaalisten heteroeroottisten suhteiden rakenteesta.⁵⁶ Konstan kutsuukin päähenkilöiden välistä suhdetta seksuaaliseksi symmetriaksi. Onko Konstanin tulkinta seksuaalisesta symmetriasta oikea? Tutkimukseni osoittaa, että Konstanin tulkinta on oikeansuuntainen, mutta tarvitsee enemmän nyansseja. Seksuaalisesta symmetriasta ei romaaneissa voi puhua siinä määrin kuin mitä Konstan näyttää olettavan.

Tässä tutkimuksessa keskityn erityisesti romaanien päähenkilöihin ja heidän heteroseksuaalisuutensa kuvaukseen. Aloitan tutkimukseni käsittelemällä luvussa 2 antiikin kreikkalaisia romaaneja tutkimuskohteena sekä esittelemällä viisi kokonaisena säilynyttä kreikkalaista romaania, jotka ovat tämän tutkimuksen aineistona. Luvussa 3 siirryn käsittelemään heteroseksuaalisuutta antiikin kreikkalaisissa romaaneissa. Miten eri henkilöhahmojen seksuaalisuutta kuvataan? Onko lähtökohtana hetero-oletus, eli oletetaanko kaikkien hahmojen olevan seksuaalisesti kiinnostuneita vastakkaisesta sukupuolesta, ellei toisin sanota? Miten toisesta sukupuolesta ja samasta sukupuolesta seksuaalisesti kiinnostuneita henkilöitä ja heidän kiinnostustaan tai rakkauttaan kuvataan? Mitä kerrotaan päähenkilöiden rakastumisesta? Heteroseksuaalisuuteen kuuluu muutakin kuin pelkkä seksi ja rakastuminen, joten tarkastelen myös heteroseksuaalisia instituutioita: avioliittoa ja jälkeläisten saamista. Mitä romaaneissa sanotaan avioliitosta ja lasten saamisesta?

Tarkastelen myös romaanien kuvausta heteroseksuaalisuudesta nimenomaan seksuaalisena. Luvussa 4 keskityn siihen, mitä romaanit puhuvat seksistä miesten ja naisten välillä. Luvussa 5 tarkastelen puolestaan tekstijaksoja, joissa tytöt ja pojat esitetään verrannollisina seksuaalisen kiinnostuksen kohteina tai vertaillaan eri sukupuolia ja heidän paremmuuttaan seksikumppaneina. Vaikka antiikissa ei voida puhua homo- tai heteroseksuaalisuudesta, antiikin romaaneissa henkilöt käyvät keskusteluja siitä, oliko seksi parempaa saman vai eri sukupuolen kanssa. Tällainen keskustelu löytyy muun muassa Plutarkhoksen *Rakkaudesta*-dialogista ja Lukianoksen *Rakkauksia*-teoksesta. Samanlainen keskustelu esiintyy myös Akhilleus Tatioksen romaanissa. Myös Longoksen romaanissa vertaillaan poikien ja tyttöjen rakastamista ja esitetään argumentteja naisrakkauten puolesta. Nämä keskustelut kuvaavat aina miesten näkökulmaa. Millaisia argumentteja näissä keskusteluissa käytettiin? Miten erityisesti argumenttoitiin sen puolesta, että seksi on parempaa eri sukupuolen kanssa? Millaisia perusteluja keskusteluissa esitetään? Gradun lopuksi luvussa 6 esitän graduni tulokset ja johtopäätökset.

⁵⁵ Konstan 1994a, 7–9.

⁵⁶ Konstan 1994a, 35.

2 Antiikin romaanit tutkimuskohteena

Tässä luvussa käsittelen antiikin kreikkalaisia romaaneja tutkimuskohteena sekä esittelen tämän tutkimuksen aineistona olevat viisi kokonaisena säilynyttä kreikkalaista romaania. Minkälaisia tekstejä antiikin romaanit olivat? Kuka niitä luki? Millaisia olivat romaanien juonet?

2.1 Johdatus antiikin kreikkalaisiin romaaneihin

Kreikankielisiä romaaneja on säilynyt kokonaisina viisi: Kharitonin *Khaireas ja Kallirhoe*, Ksenofon Efesoslaisen *Efesoslainen tarina*, Akhilleus Tatioksen *Leukippe ja Kleitofon*, Longoksen *Dafnis ja Khloe* sekä Heliodoroksen *Etiopialainen tarina*. Aikaisemmin antiikin romaanit on jaoteltu kreikkalaisiin ideaalisiin romansseihin ja roomalaisiin koomis-realistisiin romaaneihin, joita on säilynyt kaksi, Petronius Arbiterin *Satyricon* ja Lucius Apuleiuksen *Kultainen aasi eli Muodonmuutoksia*.⁵⁷ Myöhemmin näiden seitsemän kokonaisena säilyneen romaanin lisäksi on löydetty myös fragmentteja muista romaaneista, kuten Lollianuksen *Foinikialainen kertomus*. Nämä fragmentit monimuotoistavat kuvaa antiikin romaanikirjallisuudesta.⁵⁸ Kokonaisina säilyneet kreikkalaiset romaanit eivät ole pornografisia, vaan esittävät romanttisen ja idealistisen kuvan rakkaudesta. Lollianuksen fragmentti tekee tähän poikkeuksen ja osoittaa, että kreikankielinen romaanigenre oli moniulotteisempi. Hägg arveleekin, etteivät meille säilyneet tekstit välttämättä ole edustavia esimerkkejä koko genrestä.⁵⁹ Löytyneet fragmentit kyseenalaistavat yksinkertaisen jaotellun kreikkalaisiin ja roomalaisiin romaaneihin. Toinen tapa jaotella romaanit on jakaa viisi kokonaisena säilynyttä kreikkalaista romaania kahteen vaiheeseen: esisofistisiin ja sofistisiin romaaneihin. Varhaisimmat romaanit, Kharitonin ja Ksenofonin teokset, eroavat myöhemmistä kirjoittajista. Myöhemmät romaanit ovat sofistikoituneempia ja saaneet selvästi vaikutteita toisesta sofistiikasta.⁶⁰

Antiikin kreikkalaiset romaanit noudattavat yleensä samankaltaista juonta. Komea nuorukainen ja kaunis nuori nainen rakastuvat ensisilmäyksellä. He joutuvat eroon toisistaan ja kokevat seikkailuja ympäri Välimeren aluetta. Haaksirikot, merirosvot ja ryövärit ovat peruselementtejä romaaneissa, samoin kuin kilpailevat kosijat, jotka yrittävät erottaa rakastavaiset toisistaan. Näiden seikkailujen aikana pari kuitenkin pysyy uskollisina toisilleen. Romaanin lopussa pari saa toisensa. Longoksen romaani eroaa juoneltaan muista säilyneistä kreikkalaisista romaaneista. Siinä pari ei joudu pitkäksi aikaa eroon toisistaan eikä myöskään seikkaile kauas kotoaan. Sen sijaan romaani keskittyy parin seksuaaliseen kehitykseen. Vaikka romaanien

⁵⁷ Tästä jaottelusta ks. Holzberg 1996, 13.

⁵⁸ Ruiz-Montero 1996, 29.

⁵⁹ Hägg 1983, 42.

⁶⁰ Ruiz-Montero 1996, 30–31; Bowie 1996.

perusjuonessa on samankaltaisuuksia, keskittyminen samankaltaisuuksiin jättää huomiotta romaanien erot. Esimerkiksi romaanien sankarittaret suojelevat siveyttään rosvoja ja muita ihailijoita vastaan, mutta kukin sankarittarista tekee sen hieman eri tavalla. Myös sankarien kuvauksissa on eroja. Tutkimuksessa tuleekin kiinnittää huomiota kunkin romaanin erityispiirteisiin.

Antiikin romaanin juuria on yritetty etsiä. Andersonin mukaan romaanien esikuvat löytyvät idästä, Lähi-idän kulttuurista ja sen kirjallisuudesta.⁶¹ Geoffrey Horrocks ehdottaa, että esikuvina olisivat toimineet muun muassa Homeroksen *Odyseia* ja Aleksanteri Suuren matkoista kertovat tekstit sekä rakkausteeman osalta hellenistinen runous 200-luvulta eaa. lähtien. Horrocks myös toteaa, että romaanien vieraisiin maihin kohdistuvat matkat ruokkivat lukijoiden eskapismien tarvetta. Uskollisuuden korostaminen taas oli tärkeää epävarmoina aikoina, jolloin lukijat tunsivat olevansa kohtalon oikkujen armoilla.⁶² Vaikka Longoksen romaaniin eroaa muista antiikin kreikkalaisista romaaneista siinä, että siihen ei sisälly matkoja vieraisiin maihin, Longoksen teos ei ole sen vähempää eskapistinen. Romaanin kuvaus maaseudusta on idealisoitu eikä suinkaan totuudenmukainen, ja siten se kuvastaa nostalgista kaipuuta menneeseen, yksinkertaisempaan aikaan.⁶³ Kreikkalaisten romaanien juurien ja lähteiden selvittäminen ei ole tärkeää tämän tutkimuksen kannalta. Riippumatta siitä, mistä ja miten romaanit ovat saaneet alkunsa, tekstit ovat kiinnostavia itsessään.

2.2 Romaanien lukijat

Romaanien lukijakunnasta on myös esitetty arvauksia. Aikaisemmin romaaneja pidettiin nuorten ja varsinkin naisten lukemistona.⁶⁴ Thomas Hägg esittää, että romaaneja luettiin ääneen, ja kuulijoina saattoi siten olla myös alempien luokkien jäseniä. Tähän Häggin mukaan viittaisivat teoksissa olleet kuvat, jotka auttaisivat tottumattomia lukijoita.⁶⁵ Näitä tulkintoja naisista, nuorista ja oppimattomista romaanien yleisönä on kuitenkin kritisoitu. Ewen Bowien mukaan ehdotukset nuorisosta ja naisista lukijoina heijastavat tutkijoiden haluttomuutta myöntää, että romaaneilla oli samat lukijat kuin muilla kirjallisilla töillä. Hänen mukaansa sama haluttomuus näkyy myös Häggin ajatuksessa kuuntelevasta yleisöstä, joka kuuntelee kirjurien lukuesityksiä, tai hitaista lukijoista, jotka tarvitsevat kuvien apua. Bowien mukaan ei ole todisteita siitä, että kirjurit olisivat tällä tavalla pitäneet lukuesityksiä alemman luokan yleisölle syrjäkylissä.⁶⁶ Myös Susan Stephens kritisoi

⁶¹ Anderson 1984.

⁶² Horrocks 2010, 100–101.

⁶³ Morgan 1994b, 65–66. Romaanien lähteistä ks. myös Ruiz-Montero 1996.

⁶⁴ Hägg kritisoi ajatusta, että lukijoina olivat nuoret, koska myös teosten päähenkilöt olivat nuoria. Hägg huomauttaa, että samalla perusteella voisi ajatella lukijoiden olleen jumalallisen kauniita. Hägg 1983, 96.

⁶⁵ Hägg 1983, 93–95; myös Hägg 2004a.

⁶⁶ Bowie 1994, 440; 1996, 95–100.

ajatusta, että lukijoina olisivat olleet keskiluokan lukijat. Ensinnäkään keskiluokkaa ei ollut olemassa antiikissa. Lisäksi kirjat olivat kalliita ja koulutus vaati aikaa, joten ei ole todennäköistä, että lukijat olisivat kuuluneet alempiin luokkiin. Varsinkin kuvitetut teokset olivat arvokkaita. Myös Häggin näkemys romaanien laajemmasta leviämisestä voidaan kyseenalaistaa. Stephens ja Bowie perustavat näkemyksensä myös romaanien käsikirjoituksiin. Käsikirjoituksia on säilynyt vain muutamia, toisin kuin kouluopetuksessa usein käytettyjä Homerosta ja Euripidesta. Tämän lisäksi käsikirjoitusten laatu ei eroa korkeatasoisista käsikirjoituksista, mikä viittaa varakkaisiin lukijoihin.⁶⁷ Vaikka antiikissa kirjallisuutta luettiin usein ääneen ja ”lukijakunta” koostui siis useimmiten kuulijoista, mikään ei viittaa siihen, että teokset olisivat olleet nimenomaan alempien luokkien lukemistoa. Pikemminkin lukijat ja kuulijat kuuluivat ylempään luokkaan.

Bowien mukaan on löydettävissä vihjeitä siitä, että lukijakunnan ajateltiin koostuvan miehistä pikemminkin kuin naisista. Esimerkiksi Akhilleus Tatioksen romaanissa esiintyvän Meliten ja Longoksen romaanissa esiintyvän Lykainionin hahmot tuskin olisivat olleet hahmoja, joita perheenisä olisi mielellään antanut vaimolleen ja tyttärilleen luettavaksi.⁶⁸ Myös romaaneissa olevien intertekstuaalisten viittausten ja romaanien tyylillisen korkeatasoisuuden on nähty viittaavan mieslukijoihin.⁶⁹

Brigitte Eggerin mukaan tämä ei tarkoita sitä, etteikö lukijoiden joukossa voinut olla myös naisia.⁷⁰ Egger huomauttaa, että aikaisemmin romaanien lukijoina pidettiin naisia, koska ajateltiin, etteivät teokset täyttäneet korkean kirjallisuuden kriteereitä. Nytemmin kun romaaneja on alettu arvostaa kirjallisuutena, naisia ei enää pidetä romaanien yleisönä, koska on oletettu, ettei naisilla olisi ollut riittävää taitoa arvostaa korkeakirjallisuutta.⁷¹ Vaikka naisilla olikin pienemmät mahdollisuudet saada korkeampaa koulutusta, antiikissa oli kuitenkin myös korkeasti koulutettuja ja sivistyneitä naisia, jotka ovat pystyneet arvostamaan romaanien intertekstuaalisia viitteitä. Tämän lisäksi romaaneja voi lukea usealla tasolla. Vaikka lukija ei pystyisikään huomaamaan jokaista viittausta Homerokseen, hän saattoi silti nauttia teoksen lukemisesta. Kirjoittajan oletama yleisö teokselleen ei välttämättä ole sama kuin teoksen todellinen lukijakunta. Tämän tutkimuksen kannalta kysymys romaanien lukijakunnasta ei ole kovin merkityksellinen. Todennäköiseltä

⁶⁷ Stephens 1994, erityisesti s. 409–413; Bowie 1994, 440–441.

⁶⁸ Bowie 1994, 437.

⁶⁹ Morgan 1994a, 4–5; Swain 1999, 27.

⁷⁰ Egger 1994, 32–33.

⁷¹ Egger 1994a, 32–33. Naisista lukijoina ks. myös Johne 1996, 156–164. Johne (1996, 199–200) esittää, että koska romaanit esittävät sekä sankarille että sankarittarelle samat moraaliset standardit, tämä viittaisi naislukijoiden kiinnostuksenkohteisiin. Tämä näkemys voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, sillä itsehillinnän ihanne oli hyvin yleinen antiikin filosofisessa kirjallisuudessa. Korkea moraali, jota vaaditaan myös miehiltä, oli siis miehinen ihanne, eikä siten kuvasta erityisesti naisten kiinnostuksenkohdetta.

kuitenkin näyttää, että romaanit oli kirjoitettu pääasiassa eliitin mieslukijoille, mutta lukijoiden joukossa on voinut olla myös naisia ja alempien luokkien edustajia.⁷²

Seuraavassa esittelen viisi kreikkalaista romaania ja selvitän niiden ajoitusta, kirjoittajakysymystä ja säilyneitä käsikirjoituksia. Lisäksi kuvailen lyhyesti kunkin romaanin juonta.

2.3 Khariton: *Khaireas ja Kallirhoe*

Kharitonin teoksen alussa kerrotaan kirjoittajasta kaikki, mitä tiedetään. Kirjoittajan oman maininnan mukaan hän on Khariton Afrodisiaan kaupungista, asianajaja Athenagoraan sihteeri (Khar. 1.1.1). Yleisesti Kharitonin teosta pidetään ensimmäisenä säilyneenä romaanina. Se ajoitetaan ensimmäiseltä vuosisadalta eaa. toisen vuosisadan alkupuolelle jaa. Reardon tarkentaa ajoituksen keisari Neron aikaan (54–68).⁷³

Teos on säilynyt ainoastaan yhdessä kokonaisessa käsikirjoituksessa 1200-luvulta (Conventi Soppressi 627, josta käytetään lyhennettä F tai L). Teoksesta on löytynyt myös neljä lyhyttä papyrusfragmenttia, joista kaksi kuuluu samaan papyrukseen. Fragmentit ajoittuvat vuoden 200 jaa. vaiheille. Lisäksi teos on säilynyt pergamenttikooodeksissa Thebanus 500–600-luvulta. Thebanus esittää poikkeavan tekstin, jossa on useita muutoksia ja kirjurin lisäyksiä.⁷⁴

Teoksen alussa kaksi nuorta tapaa toisensa sattumalta Syrakusan kadulla. Heistä Kallirhoe on kaunis nuori nainen, kuuluisan sotapäällikön Hermokrateen tytär. Khaireas on puolestaan Hermokrateen vastustajan poika. Molemmat rakastuvat ensisilmäyksellä. Kun heidän rakastumisensa tulee yleiseen tietoon, kansankokous vaatii Hermokratesta suostumaan avioliittoon. Hermokrates suostuu, ja häitä vietetään yleisessä juhlatunnelmassa.

Häiden jälkeen Kallirhoen kosijat punovat juonen Khaireasta vastaan: he väittävät Kallirhoen pettäneen tätä. Ensimmäisen yrityksen jälkeen pari sopii vielä, mutta nähtyään rakastajan muka tulevan tapaamaan Kallirhoea, Khaireas ryntää sisään ja potkaisee vaimoaan, joka kaatuu maahan kuin kuolleena. Kallirhoe haudataan ylellisesti, mikä saa rosvojoukon kiinnostumaan hauta-aarteista. Yöllä Kallirhoe kuitenkin herää haudassaan, ja paikalle saapunut Theronin johtama rosvojoukko ryöstää myös hänet mukaansa ja purjehtii Jooniaan. Siellä Kallirhoen ostaa varakkaan kreikkalaismiehen Dionysioksen orja. Dionysios on juuri menettänyt vaimonsa. Nähdessään Kallirhoen hän kuitenkin unohtaa surunsa ja rakastuu. Kallirhoe ei aluksi suostu viettely-yrityksiin, vaan kertoo olevansa syntyjään vapaa nainen. Vasta kun käy ilmi, että Kallirhoe on raskaana, hän taipuu Plangon-orjattaren suostutteluihin ja menee naimisiin Dionysioksen kanssa.

⁷² Näin myös Morales 2004, 3–4.

⁷³ Reardon 1996, 315–317.

⁷⁴ Käsikirjoituksista ks. Reardon 1996, 314–315.

Samaan aikaan toisaalla Khaireas on saanut tietää haudan ryöstöstä, ja kun varkaat saadaan kiinni myös siitä, että Kallirhoe on elossa ja myyty Jooniaan. Khaireas lähtee Kallirhoen perään ystävänsä Polykharmoksen kanssa, mutta Jooniaan saavuttuaan hänen joukkonsa otetaan vangiksi ja myydään orjiksi. He päätyvät Mithridates-nimisen miehen tilalle töihin. Mithridates on rakastunut Kallirhoeen hautajaismenojen aikana, jotka Kallirhoe on viettänyt kuolleeksi luulemansa Khaireaan muistolle. Kun Khaireasta ja Polykharmosta syytetään osallistumisesta kapinaan ja viedään ristiinnaulittaviksi, Polykharmos soimaa äänekkäästi Kallirhoea. Tämän vuoksi hänet viedään Mithridateen kuulusteltavaksi. Kun Mithridates saa tietää, kuka Khaireas on, hän vapauttaa Khaireaan ja auttaa tätä lähettämään kirjeen Kallirhoelle. Kirje kuitenkin napataan matkalla ja päättyy Dionysioksen käsiin. Dionysios pitää kirjettä Mithridateen juonena ja ottaa yhteyttä Persian kuningas Artakserkseeseen pyytäen tätä tuomitsemaan Mithridateen. Artakserkses kutsuu molemmat osapuolet luokseen.

Oikeudenkäynnissä Mithridates tuo esille Khaireaan, jonka jälkeen oikeudenkäynti muuttuu Dionysioksen ja Khaireaan väliseksi kiistaksi siitä, kumpi on Kallirhoen oikea aviomies. Kallirhoe siirretään kuningas Artakserkseen haaremiin oikeudenkäynnin ajaksi. Artakserkses rakastuu Kallirhoeen ja viivyttelee ratkaisun antamista. Asia ratkeaa, kun Egyptistä kantautuu uutisia sodasta. Artakserkses joukkoineen ja haaremeineen lähtee sotaan. Khaireas liittyy egyptiläisten joukkoihin ja voittaa persialaiset merellä. Maalla Dionysioksen johtamat joukot puolestaan ovat voitokkaita, minkä ansiosta Artakserkses lupaa Kallirhoen Dionysiokselle. Tällä välin Khaireas on kuitenkin valloittanut Aradoksen, jossa kuninkaan haaremi ja sen mukana Kallirhoe on. Hän ja Kallirhoe tapaavat toisensa ja purjehtivat sitten takaisin kotiin Syrakusaan. Kallirhoen poika jää Dionysiokselle, joka on koko ajan kuvitellut kyseessä olevan hänen oma poikansa. Kallirhoe kuitenkin pyytää kirjeessä lähettämään poikansa myöhemmin Sisiliaan. Romaani päättyy juhliin Syrakusassa ja Kallirhoen vierailuun Afroditeen temppelissä, jossa hän pyytää, etteivät hän ja Khaireas enää joutuisi eroon toisistaan.

2.4 Ksenofon Efesoslainen: *Efesoslainen tarina (Habrokomes ja Anthia)*

Ksenofonin teos on säilynyt kahdessa koodeksissa. London cod. Musei Brit. Add. 10378 on 1700-luvulta ja siten liian myöhäinen. Cod. Laurentianus conv. Soppr. 627 sen sijaan on 1200-luvulta. Sen teksti kaipaa pieniä korjauksia, mutta teksti on epäselvää ainoastaan pienissä yksityiskohdissa. Kertomuksen kulku on usein epälooginen, mutta tämä ei koskaan johdu tekstin epäselvyydestä.⁷⁵ Sen sijaan kertomuksen epäloogisuudet voivat johtua siitä, että teos saattaa olla lyhennelmä. Suda kertoo kirjoittajasta, että Ksenofon olisi kirjoittanut kymmenkirjaisen teoksen sekä muita teoksia.

⁷⁵ Käsikirjoituksista ks. Kytzler 1996, 336.

Tämä on ainoa, mitä kirjoittajasta tiedetään.⁷⁶ Jos Suda on oikeassa, meille säilynyt viisikirjainen teos olisi lyhennelmä kymmenkirjaisesta teoksesta. Teoriaa ei voi kuitenkaan todistaa kumpaankaan suuntaan, vaikka sitä on usein yritetty.⁷⁷ Tämän tutkimuksen kannalta kysymys ei ole kovin merkittävä, vaan tutkin kirjaa sellaisena, kun se on säilynyt. Jossain kohdissa on kuitenkin mahdollista, että mahdollinen laajempi alkuteksti on sisältänyt enemmän informaatiota tapahtumien kulusta. Toinen mahdollisuus on se, että teoksen laatija on yksinkertaisesti ollut taitamaton kirjoittaja.⁷⁸

Ksenofonin teos on yleensä ajoitettu 100-luvulle jaa., jolloin se olisi toiseksi vanhin meille säilyneistä romaaneista. Kytzler arvioi, että kirjassa esitettyjen viitteiden pohjalta teos on saatettu kirjoittaa vuosien 116–263 välillä. Toisaalta ajoitusta on mahdoton vahvistaa.⁷⁹

Teoksen alussa kaunis ja ylimielinen nuorukainen Habrokomes halveksii rakkautta. Tavatessaan juhlilla Anthian hän kuitenkin rakastuu ensisilmäyksellä. Myös Anthia rakastuu Habrokomeeseen, ja molemmat tulevat sairaiksi rakkaudesta. Nuorten vanhemmat konsultoivat oraakkelia, joka ennustaa heidän avioliittonsa, matkansa ja kärsimyksensä. Vanhemmat päättävät noudattaa oraakkeliilausesta, ja niin pari menee naimisiin ja heidän vanhempansa lähettävät heidät matkalle. Matkan aikana merirosvot kaappaavat heidät. Merirosvoista kaksi rakastuu, toinen Anthiaan ja toinen Habrokomeeseen. Kumpikaan ei suostu heidän viettely-yrityksiinsä. Rosvopäällikkö Apsyrτος ei anna nuoria merirosvojen haltuun vaan päättää pitää molemmat itsellään. Lisäksi Apsyrτος ottaa vangiksi Leukonin ja Rhoden, jotka ovat orjapariskunta.

Apsyrtoksen tytär Manto rakastuu Habrokomeeseen, mutta kun tämä ei suostu viettelyyn, Manto syyttää Habrokomesta raiskauksesta. Habrokomes päätyy vankilaan. Apsyrτος naittaa tyttärensä Moeriksen kanssa ja antaa Anthian hänelle orjattareksi. Manto pakottaa Anthian naimisiin vuohipaimenen kanssa. Tämä kuitenkin suostuu suojelemaan Anthian siveyttä. Manton aviomies Moeris rakastuu Anthiaan. Tämän vuoksi Manto käskee tappaa Anthian, mutta vuohipaimen myykin hänet pois. Anthian merimatka päättyy haaksirikkoon ja hän joutuu rosvopäällikkö Hippothooksen vangiksi. Anthia joutuu melkein uhratuksi, mutta pelastetaan viime hetkellä ja joutuu sotapäällikkö Perilaoksen huomaan. Perilaos rakastuu Anthiaan, Anthia suostuu menemään naimisiin, kunhan he odottavat ennen häitä kolmekymmentä päivää. Tällä välin Habrokomes on päässyt vapaaksi ja lähtenyt Anthian perään. Matkalla hän tapaa Hippothooksen. He ystäväystyvät ja Hippothoos kertoo epäonnistuneesta rakkaudestaan erääseen poikaan, Hyperantheeseen.

⁷⁶ Kytzler 1996, 345–346.

⁷⁷ Häggin (2004b) mukaan teos ei olisi lyhennelmä. Kytzler käsittelee asiaa 1996, 348–350.

⁷⁸ Tällaisia ongelmallisia kohtia, jotka kyseenalaistavat Ksenofonin kirjalliset taidot, käsittelee Anderson 1984, 145.

⁷⁹ Kytzler 1996, 346–348.

Juuri ennen häitä Anthia ottaa myrkyksi luulemaansa unilääkettä ja haudataan. Haudanryöstäjät varastavat Anthian, jonka he löytävät haudasta elossa. Anthia päätyy Egyptiin, jossa ryövärit myyvät hänet intialaiselle Psammikselle. Psammis rakastuu Anthiaan. Anthia lupautuu Psammikselle, mutta pyytää tätä odottamaan, sillä hänet on omistettu jumalatar Isikselle vielä vuoden ajaksi. Taikauskoinen Psammis suostuu tähän. Habrokomes seuraa Anthian perässä, ryöstetään ja päätyy orjaksi Araksokselle, jonka vaimo Kyno rakastuu Habrokomeeseen. Habrokomes suostuu lopulta Kynon ehdotuksiin, mutta kun Kyno murhaa miehensä, Habrokomes pakenee. Kyno syyttää Habrokomesta aviomiehensä murhasta. Habrokomes tuomitaan kuolemaan mutta selviää kahdesti hengissä kuolemantuomioista.

Matkalla kohti Intiaa Anthia joutuu jälleen Hippothooksen rosvojoukon vangiksi. Hän tappaa Ankhialoksen, joka yrittää raiskata hänet. Hippothoos tuomitsee Anthian kuoppaan koirien syötäväksi. Amfinomos kuitenkin rakastuu Anthiaan ja auttaa tätä selviämään hengissä. Tällä välin Habrokomes on vapautettu ja lähtee Sisiliaan etsimään Anthiaa. Sisiliassa hän tapaa Aigialeoksen, joka kertoo kuolemattomasta rakkaudestaan vaimoonsa Theksinoeen. Kun Hippothooksen rosvojoukko jää kiinni, Hippothoos pakenee ja lähtee Italiaan. Anthia joutuu Polyidoksen vangiksi, mutta tämän vaimo myy Anthian Italiaan prostituoiduksi. Anthia esittää epileptikkaa ja säästyy siten prostituutiolta. Italiassa Hippothoos on mennyt naimisiin rikkaan lesken kanssa. Vaimo on nyt kuollut, ja Hippothoos on aloittanut suhteen nuoren miehen, Kleistheneen, kanssa. Hippothoos ostaa Anthian orjakeen ja himoitsee tätä, mutta saatuaan tietää Anthian olevan Habrokomeen vaimo, hän haluaa auttaa Anthiaa. Hippothoos, Anthia ja Kleisthenes lähtevät Efesokseen. Matkalla he pysähtyvät Rhodoksella, missä he tapaavat orjapariskunta Leukonin ja Rhoden. Paikalle tulee myös Habrokomes, ja jälleennäkemisen jälkeen kaikki kuusi palaavat Efesokseen.

2.5 Akhilleus Tatios: *Leukippe ja Kleitofon*

Teoksen kirjoittaja ei itse kerro itsestään. Käsikirjoituksissa nimi esiintyy muodossa Tatios, Sudan mukaan nimi oli Akhilleus Statios. Nimen perusteella kirjoittaja oli kreikkalainen, jolla oli Rooman kansalaisuus. Sudan tietojen mukaan kirjoittaja oli aleksandrialainen. Kirjoittaja tuntee Egyptin ja Foinikian alueen hyvin, mutta hänellä ei näytä olleen ensikäden tietoa Efesoksesta. Tämän vuoksi Karl Plepelits esittää, että Sudan tarjoama tieto voi hyvinkin pitää paikkansa. Sudan mukaan Akhilleus Tatios kirjoitti paitsi rakkauskertomuksia, myös muista aiheista, esimerkiksi historiasta ja etymologiasta. Muita teoksia ei ole säilynyt kokonaisena, mutta taivaallista aluetta käsittelevästä Aratoksen *Fainomena*-teoksen kommentaarista on säilynyt huomattavia fragmentteja. Sudan

tietojen mukaan Akhilleus Tatioksesta tuli myöhemmin kristitty piispa, mutta tätä tietoa on yleisesti pidetty epätodennäköisenä.⁸⁰

Aikaisemmin teos ajoitettiin 300–500-luvuille jaa. ja Akhilleusta pidettiin Heliodoroksen kopioijana. Papyruslöytöjen jälkeen ajoitus on aikaistunut. Varhaisimmat papyrukset ovat peräisin 100–200-luvuilta, joten teoksen täytyy olla kirjoitettu sitä ennen. Plepelits ajoittaa teoksen sisäisin perustein Hadrianuksen ja Antonius Piuksen jälkeiseen aikaan. Perusteena tälle on se, että kirjassa mainitaan naamioitumiskeinona partojen ajaminen. Plepelits huomauttaa, että parroista tuli muotia Hadrianuksen aikana, joten teos on kirjoitettu tämän jälkeen. Toinen ajoitukseen vaikuttava seikka on maininta Antonius Piuksen Aurinko- ja Kuu-porteista, jotka rakennettiin Aleksandriaan toisen vuosisadan puolessa välissä. Näillä perusteilla Plepelits ajoittaa teoksen toisen vuosisadan jälkipuoliskolle.⁸¹

Leukippe ja Kleitofon on säilynyt useina käsikirjoituksina. Papyruksia on löydetty seitsemän, ja ne ajoittuvat 100-luvulta 300-luvulle.⁸² Varhaisimmat käsikirjoitukset ovat 1100–1200-luvuilta.⁸³ Myös muita keskiaikaisia käsikirjoituksia löytyy. Ebbe Vilborgin mukaan kaikki käsikirjoitukset ovat peräisin yhdestä arkkityypistä, joka on kirjoitettu unsiaaleilla viimeistään 800-luvulla, ja käsikirjoitukset kuuluvat kolmeen haaraan. Lisäksi Akhilleus Tatioksen teoksesta on säilynyt katkelmia antologioissa 600–1400-luvuilta.⁸⁴

Akhilleus Tatioksen romaani eroaa muista romaaneista siinä, että se on kirjoitettu ensimmäisessä persoonassa, päähenkilö Kleitofonin näkökulmasta. Paikoittain minäkertojan rajoitettu näkökulma kuitenkin väistyy melko rajoittamattoman kaikkitietävyyden tieltä.⁸⁵ B. P. Reardonin sanoin kertoja on kaikkitietävä silloin kun se on kätevää.⁸⁶ Toisaalta silloin kun kertomus sitä vaatii, kerronta palaa rajoitettuun minäkertojan perspektiiviin. Minäkertojan käyttö myös tekee päähenkilöiden suhteesta epäsymmetrisemmän kuin muissa romaaneissa.⁸⁷ Lukija ei saa ensikäden tietoa Leukippen tunteista tai ajatuksista, vaan ne suodatetaan Kleitofonin tiedon tai arvailujen kautta.

Tarinan kehyskertomuksessa ensimmäinen minäkertoja näkee nuoren miehen Europan ryöstöä esittävän taulun äärellä. Kertojan pyynnöstä tämä nuori mies, Kleitofon, alkaa kertoa

⁸⁰ Plepelits 1996, 387–388; Morales 2004, 4–5.

⁸¹ Plepelits 1996, 388–390; ajoituksesta ks. myös Morales 2004, 5.

⁸² $\Pi^1 = P^1 = \text{Pap.Oxyrhynch. 1250 (= no. 2 Pack}^2\text{), 200–300-lukujen vaihde; } \Pi^2 \text{ Vilborg} = P^3 \text{ Conca} = \text{Pap. Schubart 30 (= no. 1 Pack}^2\text{), 200-luku; } \Pi^3 \text{ Vilborg} = P^2 \text{ Conca} = \text{Pap. Mediolanensis} = \text{Pap.Mil.Vogl. no. 124 (=no. 3 Pack}^2\text{), 100-luku; } \Pi^4 = P^4 = \text{Pap.Colon. inv. 901, 200-luvun loppu; } \Pi^5 = \text{Pap.Oxyrhynch. 3836, 100-luku; } \Pi^6 = \text{Pap.Oxyrhynch. 3837, 200-luku; ja } \Pi^7 = \text{Pap.Oxyrhynch. 1014 (= no. 2258 Pack}^2\text{), 200-luku.}$

⁸³ W = Vaticanus Graecus 1349 (1100-luku), M = Marcianus Graecus 409 (1200-luvun alku), F = Laurentianus conv. soppr. 627 (1200-luku) ja V = Vaticanus Graecus 114 (1200-luvun loppu).

⁸⁴ Käsikirjoituksista ks. Vilborg 1955, XV–XCI; Plepelits 1996, 391–393.

⁸⁵ Hägg 1983, 42–43.

⁸⁶ Reardon 1994, 85.

⁸⁷ Morales 2003, xxx.

tarinansa. Tämän jälkeen kehyskertomus unohdetaan eikä siihen palata missään vaiheessa romaanissa. Loppuosa romaanista kerrotaan siis Kleitofonin äänellä. Kleitofon on kihlattu puolisisarelleen Kalligoneelle, kun hänen serkkunsa Leukippe tulee heidän luokseen asumaan. Kleitofon rakastuu tähän ensisilmäyksellä. Hän pyytää apua serkultaan Kleinialta, joka on vannoutunut poikarakastaja. Ennen kuin Kleinias voi ohjeistaa Kleitofonia naisten viettelyssä, hänen poikaystävänsä Kharikles saapuu paikalle valittamaan kohtaloaan: hänen isänsä on naittamassa hänet vanhalle naiselle. Kleinias ja Kharikles uppoutuvat misogyyyniseen vuodatukseen naisten ja avioliiton kauhuista, minkä jälkeen Kharikles huolettomasti lähtee ratsastusretkelle Kleiniaan hänelle antamalla hevosella. Tämän jälkeen Kleinias tarjoaa Kleitofonille ohjeita naisten hurmaamiseen. Opetus päättyy, kun he saavat tiedon Kharikleen kuolemasta ratsastusonnettomuudessa. Hautajaisten jälkeen Kleitofon palaa kotiinsa ja aloittaa Leukippen viettelyn.

Leukippe ei ole haluton, ja parin suhde alkaa kehittyä. Tässä välissä Kleitofonin suunniteltu avioliitto Kalligonen kanssa peruuntuu, kun Leukippeen rakastunut Kallisthenes kidnappaa erehdyksessä Kalligonen. Tämän jälkeen Kleitofon ehdottaa Leukippelle yöllistä tapaamista. Leukippe suostuu, mutta tapaaminen keskeytyy Leukippen äidin Panthean rynnäessä sisään painajaisen herättämänä. Pari päättää paeta ja lähtee laivamatkalle yhdessä Kleiniaan ja Satyros-orjan kanssa. Matkalla he tapaavat Menelaoksen, joka on menettänyt poikarakkaansa metsästysturmassa. Kleitofon ja Menelaos heittäytyvät keskusteluun poikien ja naisten ansioista rakkauden kohteina.

Matkustavaiset päätyvät Egyptiin, missä he joutuvat rosvojen vangiksi. Kleitofon näkee, miten Leukippe tapetaan leikkaamalla hänen vatsansa auki. Myöhemmin käy kuitenkin ilmi, että rosvojoukkoon soluttautuneet Menelaos ja Satyros olivat pukeneet Leukippelle valevatsan ja käyttäneet teatterimiekkää Leukippen tappoon. Sotajoukko pelastaa heidät rosvojen kynsistä. Tämän jälkeen Kleitofon yrittää jälleen vietellä Leukippen. Leukippe kieltäytyy, koska Artemis oli unessa kehottanut häntä pidättäytymään seksistä kunnes hän on naimisissa Kleitofonin kanssa. Kleitofon suostuu tähän. Samoihin aikoihin sotilas Gorgias rakastuu Leukippeen ja antaa tälle lemmenjuomaa, josta Leukippe tulee hulluksi. Kun Leukippe on saatu parannettua, päähenkilöt ja heidän kumppaninsa lähtevät Aleksandriaan. Siellä Leukippeen rakastuu Khaireas, joka ryöstää Leukippen laivaansa. Kleitofon purjehtii heidän peräänsä, mutta laivan kannelta hän näkee, kuinka Leukippelta katkaistaan kaula ja hänen ruumiinsa heitetään mereen.

Puolen vuoden kuluttua rikas leski Melite on rakastunut Kleitofoniin ja yrittää suostutella hänet avioliittoon kanssaan. Lopulta Kleitofon suostuu sillä ehdolla, että he eivät harrasta seksiä Egyptissä eivätkä myöskään merellä matkalla Efesokseen, koska sekä Egypti että merimatka muistuttavat häntä liikaa Leukippesta. Meliten maatilalla orjattareksi joutunut ja Lakainan nimeä

käyttävä Leukippe tulee pyytämään apua Meliteltä. Kleitofon ei aluksi tunne Leukippea, mutta saa myöhemmin tietää tämän olevan elossa, kun hän saa kirjeen Leukippelta. Tämän tiedon saatuaan hän ei vielä suostu seksiin Meliten kanssa. Melite pyytää Lakaina/Leukippelta apua Kleitofonin viettelyyn. Iloisena kuultuaan Kleitofonin uskollisuudesta Leukippe valehtelee auttavansa heitä. Ennen kuin Kleitofon ehtii keksiä, miten päästä eroon Melitestä, Meliten mies Thersandros saapuu paikalle. Toisin kuin oli luultu, hän ei olekaan kuollut. Thersandros hyökkää Kleitofonin kimppuun, pahoinpitelee tämän ja heittää tämän vankilaan. Kamppailun tiimellyksessä Melite saa käsiinsä Leukippen kirjeen Kleitofonille ja saa näin tietää Kleitofonin entisen morsiamen olevan elossa. Hän saapuu vankilaan tapaamaan Kleitofonia ja pyytää tätä parantamaan hänet seksin avulla. Kleitofon suostuu tähän ja he harrastavat seksiä vankilassa.

Samaan aikaan Thersandros on saanut tietää Leukippesta, tapaa tämän ja rakastuu ensisilmäyksellä. Kun Leukippe ei suostu viettely-yrityksiin, Thersandros valehtelee Kleitofonille Leukippen kuolleen. Kleitofon päättää syyttää itseään ja Meliteä Leukippen kuolemasta. Seuraa oikeudenkäynti ja Kleitofon tuomitaan, mutta tuomion täytäntöönpano keskeytyy kun Artemiin palvojat saapuvat kaupunkiin. Tällä välin Leukippe on karannut ja päässyt turvaan Artemiin temppeliin. Kleitofon ja Leukippe kohtaavat toisensa sekä Artemiin palvojien mukana tulleen Leukippen isän. Kleitofon ja Leukippe kertovat nyt tarinansa. Myös Leukippen päätyminen Meliten orjattareksi selviää viimein: Leukippea ei tapettukaan laivassa, vaan hänen sijaansa tapon uhriksi joutui nimetön prostituoitu. Lopulta Leukippen ryöstäneet miehet myivät hänet orjattareksi.

Thersandros ei ole tyytyväinen tapahtumien saamaan käännteeseen, vaan oikeudenkäynti jatkuu. Thersandros syyttää nyt Leukippea siitä, ettei tämä ole neitsyt ja Meliteä siitä, että tämä on pettänyt häntä hänen poissa ollessaan. Molemmat naiset suostuvat testiin, joka toteaa heidän siveytensä. Molemmat naiset todetaan siveiksi: Leukippe on neitsyt (ei tosin omasta tahdostaan) eikä Melite ole harrastanut seksiä Thersandroksen poissa ollessa (koska hän teki niin vasta Thersandroksen palattua). Thersandros karkaa maanpakoon. Kirja päättyy Kleitofonin ja Leukippen häihin.

Teoksen loppu ei palaa alun kehyskertomukseen, mikä on herättänyt kysymyksen miksi näin ei tapahdu. I. D. Repath käsittelee artikkelissaan ongelmaa ja esittelee eri ratkaisumahdollisuuksia lopun ongelmaan.⁸⁸ Repathin oma tulkinta on, että kyseessä on tarkoituksellinen ratkaisu. Loppu herättää kysymyksiä, ja kun tarina ei palaa kehyskertomukseen, mahdolliset vastaukset jäävät lukijan harteille.⁸⁹

⁸⁸ Ratkaisuehdotuksiin kuuluvat mm. keskeneräinen teksti, taitamaton kirjoittaja ja se, että kirjoittaja on kirjallisten konventioiden rajoittama. Repath 2005, 251–258; ks. myös Chew 2012, 75. Nämä tulkinnat ovat kuitenkin Repathin mukaan epäonnistuneita.

⁸⁹ Repath 2005. Myös Kathryn Chew käsittelee romaanin lopun ongelmaa. Chew esittää, että teoksen loppu on pettymys ainoastaan, jos lukija odottaa saavansa perinteisen rakkaustarinan onnellisine loppuineen. Muissa romaaneissa

2.6 Longos: *Dafnis ja Khloe*

Dafnis ja Khloe -romaani ei sisällä mainintaa kirjoittajastaan, mutta käsikirjoitukset ilmoittavat romaanin kirjoittajaksi Longoksen. Kyseessä on tyypillinen roomalainen nimi. Kirjoittajan nimen perusteella on katsottu hänen olleen Rooman kansalainen ja mahdollisesti kuuluneen Lesboksella asuneeseen Pompeius Longusten perheeseen. Toisaalta romaanin esipuhe viittaisi siihen, ettei kertoja ole Lesbokselta kotoisin, vaan hänelle pitää selittää paikallisia myyttejä. Viinirypäleiden poimintaa Lesboksella kuvaillaan tavalla, joka viittaisi myös yleisön olevan ei-lesboslaista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kirjoittajalla olisi voinut olla henkilökohtaista suhdetta saareen. Teos on yleensä ajoitettu toisen ja kolmannen vuosisadan jaa. vaihteeseen.⁹⁰

Dafnis ja Khloe -teoksesta ei ole löytynyt papyruksia. Teoksesta on säilynyt ainoastaan kaksi itsenäistä todistajaa, jotka sisältävät lähestulkoon koko romaanin tekstin. Nämä käsikirjoitukset ovat Vaticanus Graecus 1348 1500-luvun alkupuolelta (V, V₁ tai B) ja Florentinus Conventi soppressi 627 1200-luvun lopulta (F tai A). Van Thiel on osoittanut, että muut käsikirjoitukset pohjautuvat V-käsikirjoitukseen.⁹¹ Editorit ovat erimielisiä käsikirjoitusten ansioista, mutta Morganin mukaan V on parempi kuin F.⁹²

Longoksen romaani eroaa romaanien perusjuonesta. Romaani sijoittuu Lesbokselle, ja pääpari pysyttelee saarella tai sen välittömässä läheisyydessä koko tarinan ajan. Tarina sijoittuu maaseudulle, ja Longoksen romaania onkin kutsuttu ensimmäiseksi pastoraaliromaaniksi. Teoksen alussa on esipuhe, jossa kertoja kertoo nähneensä taulun ollessaan Lesboksella metsästäessä. Kuultuaan, mistä maalaus kertoo, hän haluaa kirjoittaa siitä kirjan.

Orjapaimen Lamon löytää vuohensa imettämässä hylättyä poikavauvaa, jolla on kallisarvoisia tavaroita mukanaan. Lamon ottaa pojan omakseen ja antaa hänelle nimen Dafnis. Kaksi vuotta myöhemmin toinen paimen, vapaasyntyinen Dryas löytää samalta alueelta uuhensa imettämän tyttövauvan, jolla myös on kallisarvoisia tavaroita vieressään. Dryas ottaa tytön mukaansa ja antaa hänelle nimen Khloe. Lapset kasvatetaan paimenten perheissä, mutta heidän mukaansa jätetyt arvotavarat saavat ottovanhemmat epäilemään, että kyseessä ovat varakkaiden perheiden lapset. Siksi lapset opetetaan muun muassa lukemaan. Kun Dafnis on 15- ja Khloe 13-vuotias, molemmat perheenisät näkevät unen, jossa ilkikurinen poikajumala määrää lapset paimeniksi. Vanhemmat päättävät toteuttaa unet, joten Dafniksesta tulee vuohipaimen ja Khloesta lammaspaimen.

Varsinaisen rakkaustarinan saattaa liikkeelle naarassusi, jota varten paikalliset ovat kaivaneet kuoppia suden pyydystämiseen. Dafnis ajaa takaa yhtä pukeistaan, kun molemmat putoavat

ensisijalla olevalle Erokselle annetaan Akhilleus Tatioksen teoksessa toissijainen rooli, ja ensisijaiseen rooliin tulee Tykhe, sattuma. Chew esittää, että teoksen loppu jää kesken, koska Tykhen draama on vielä käynnissä Kleitofonin elämässä. Chew 2012, 77–79.

⁹⁰ Morgan 2004, 1; Hunter 1996, 367–369.

⁹¹ van Thiel 1961. Reeve (1979, 166) esittää käsikirjoitusten suhteet.

⁹² Morgan 1997, 2224–2227. Käsikirjoituksista ks. myös Morgan 2004, 20; Hunter 1996, 369–370.

kuoppaan. Khloe ja lehmipaimen Dorkon auttavat Dafniksen ylös kuopasta. Dafniksen peseytyessä lähteessä Khloe rakastuu häneen. Dorkon puolestaan on rakastunut Khloeen. Koska hän, toisin kuin Dafnis ja Khloe, tuntee rakkauden nimen ja teot, hän yrittää vietellä Khloen. Yhtenä keinona tässä on kiistakeskustelu, jonka tuomarina Khloe toimii. Hän tuomitsee Dafniksen voittajaksi, ja antaa tälle palkinnoksi suudelman. Tämän seurauksena myös Dafnis rakastuu. Kumpikaan ei vielä tunne rakkauden nimeä, joten he ovat epätietoisia siitä, mikä heitä vaivaa. Häviöstään suuttuneena Dorkon yrittää raiskata Khloen pukeutuneena suden nahkaan, mutta Khloen koirat raatelevat hänet. Dafnis ja Khloe auttavat Dorkonia ja luulevat tämän halunneen vain pilailia. Teoksen ensimmäinen kirja päättyy siihen, että merirosvot varastavat Dorkonin lehmät ja Dafniksen sekä pahoinpitelevät Dorkonin. Dorkon opettaa Khloelle sävelmän, jota hänen lehmänsä tottelevat, ja saa palkaksi suudelman Khloelta ennen kuolemaansa. Khloe soittaa sävelmän, jota lehmät tottelevat kääntäen ympäri laivan, niin että myös Dafnis pääsee uimaan pakoon.

Filetas-niminen vanha paimen kertoo Dafnikselle ja Khloelle rakkauden nimen ja teot. Rakkauteen ei hänen mukaansa ole muuta parannuskeinoa kuin suuteleminen, syleily ja makaaminen yhdessä alasti. Dafnis ja Khloe yrittävät näitä, mutta eivät koe niitä tarpeeksi tyydyttäväksi, koska he eivät ymmärrä miten heidän pitäisi edetä. Heidän kokeilunsa keskeytyvät, kun joukko methymnalaisia miehiä purjehtii huvimatalla lähiseudulle. Vuohet syövät heidän veneensä kiinnitysköytenä käytetyn varvun. Dafnista syytetään tästä, ja maaseudulla järjestetään oikeudenkäynti. Tuomarina toimiva Filetas tuomitsee jutun Dafniksen hyväksi, minkä seurauksena methymnalaiset hyökkäävät paimenten kimppuun ja ryöstävät Khloen ja karjan. Pan kuitenkin ilmestyy laivan kapteenille ja käskee päästämään Khloen ja hänen laumansa menemään. Kun Khloe on palannut takaisin, Khloe ja Dafnis vaihtavat uskollisuusvaloja keskenään. Talvella Dafnis ja Khloe eivät pääse tapaamaan toisiaan, ennen kuin Dafnis keksii lähteä pyydystämään lintuja Khloen talon edustalta. Hänet huomataan ja kutsutaan sisälle syömään ja hän viettää yön Khloen perheen luona.

Keväällä Dafnis ja Khloe palaavat paimeniksi ja jatkavat yrityksiään tyydyttää rakkautensa. He yrittävät imitoida eläimiä pystyasennossa ja takaapäin, mutta epäonnistuvat tässäkin. Heidä tarkkaillut, Dafnikseen rakastunut Lykainion päättää auttaa heitä ja samalla itseään. Hän lähestyy Dafnista seipitetyn kertomuksen avulla ja pyytää tätä mukaansa auttamaan. Syrjemmällä hän kertoo voivansa auttaa Dafnista pääsemään tavoitteisiinsa Khloen kanssa ja opettaa tämän oikealle tielle. Seksin jälkeen Dafnis haluaa heti palata rakastelemaan Khloen kanssa, mutta Lykainion varoittaa, että Khloe neitsyenä kärsisi liikaa ja vuotaisi verta, joten Dafniksen pitäisi viedä tämä syrjäiseen paikkaan. Dafnis kuitenkin kauhistuu ajatusta eikä halua vahingoittaa Khloea. Sen sijaan hän päättää mennä naimisiin Khloen kanssa. Dafniksen ottoisä Lamon vastustaa ajatusta, koska hänen mielestään Khloe ei ole tarpeeksi korkeassa asemassa kuin minkä hän ajattelee Dafniksen todellisen

aseman olevan. Dafniksen ottoäiti ei kuitenkaan halua masentaa Dafnista kieltäytymällä suoraan, vaan esittää tekosyyksi heidän varattomuutensa. Dafnis saa unessa tiedon suuresta rahasummasta, jonka hän löytää ja vie Dryakselle. Dryas suostuu avioliittoon, mutta Lamon vaatii ehdoksi, että Dafniksen pitää saada hyväksyntä avioliittoon heidän isännältään Dionysofaneelta, joka asuu kaupungissa.

Dionysofaneen poika Astylos saapuu maaseudulle ennen vanhempiaan yhdessä siipeilijänsä Gnathonin kanssa. Astylos tulee metsästämään, mutta Gnathon kiinnostuu Dafniksesta ja yrittää suostutella tämän seksiin kanssaan. Dafnis ei kuitenkaan suostu. Gnathon suostuttelee Astyloksen lupaamaan Dafniksen hänelle, ja Astylos lupaakin puhua isänsä kanssa. Lamon ei halua Dafniksen joutuvan kaupunkilaiseksi seksiorjaksi, joten hän näyttää Dafniksen mukaan jätetyt tavarat Dionysofaneelle. Tämä tunnistaa ne omikseen ja Dafniksen omaksi pojakseen, jonka hän hylkäsi. Sillä välin kun Dafnista juhlitaan Dionysofaneen poikana, Lampis-niminen paimen ryöstää Khloen. Gnathon kuitenkin pelastaa Khloen. Tämän jälkeen myös Dryas tuo esille Khloen mukaan jätetyt tavarat ja hänet viedään kaupunkiin, jossa Megakles tunnistaa tavarat ja Khloen omaksi tyttäreksensä. Teos päättyy Dafniksen ja Khloen häihin ja hääyöhön, jolloin Khloe saa oppia, etteivät heidän metsässä harrastamansa teot olleet muuta kuin paimenten leikkiä.

2.7 Heliodoros: *Etiopialainen tarina (Kharikleia ja Theagenes)*

Heliodoroksen teos päättyy mainintaan kirjoittajasta: hän on Heliodoros, Emesan foinikialaisia, Auringon jälkeläisiä (Hel. 10.41.4). Tutkijoiden mukaan ei ole syytä epäillä maininnan autenttisuutta, sillä Emesa oli Auringon kultin keskittymä. Kirjoittajasta löytyy mainintoja myös muualla. Kirkkohistorioitsija Sokrateen mukaan Heliodoroksesta tuli kristitty piispa. Myös Fotios ja Theodosios Melitenos tuntevat tämän tradition. Nikeforos kertoo legendan, jonka mukaan Heliodorosta vaadittiin tuomitsemaan teoksensa, mutta hän ennemmin luopui piispuudestaan kuin teki niin.⁹³

Etiopialaisen tarinan ajoitus vaihtelee Hadrianuksen ajasta 300-luvulle. Ajoitukseen vaikuttaa muun muassa kysymys siitä, toimivatko aidot Syenen ja Nisibiksen piiritykset esikuvina teokselle vai vaikuttiko Heliodoroksen teos myöhemmin tapahtuneiden piiritysten kuvauksiin. Morgan tulee siihen tulokseen, että kuvaukset ovat aitoja ja siten ovat voineet toimia Heliodoroksen esikuvina. Tällä perusteella kirjoitusaika ajoittuu vuoden 350 jälkeen, jolloin Syenen piiritys tapahtui. Morgan ajoittaa teoksen vuosiin 350–375.⁹⁴

Heliodoroksen teos on säilynyt 24 käsikirjoituksessa, joista kuusi tärkeintä (V, Z, C, M, B ja Q1) ajoittuvat 1000–1500-luvuille. Käsikirjoitukset jakautuvat kahteen perheeseen, joista

⁹³ Morgan 1996, 417–421.

⁹⁴ Morgan 1996, 417–419.

ensimmäiseen kuuluvat B, C, Q1 ja Z ja toiseen M ja V. Kummallekaan käsikirjoitushaaralle ei kuitenkaan ole mahdollista antaa etusijaa. Muutamat myöhemmät käsikirjoitukset saattavat sisältää mahdollisesti oikeita lukutapoja. Näissä on kuitenkin luultavasti kyse älykkäiden korjaajien työstä, eikä ole syytä olettaa useampia käsikirjoituslinjoja. Teoksesta on säilynyt yksi papyrusfragmentti (P. Amh. 160 = Pack² 2797), joka kuitenkin on tuskin luettavissa.⁹⁵

Heliodoroksen teos alkaa *in medias res*: egyptiläinen rosvojoukko saapuu rannalle ja näkee taistelun jäljet sekä nuoren naisen hoitamassa haavoittunutta miestä. Toinen rosvojoukko pelästyttää heidät tiehensä. Tämä toinen rosvojoukko johtajansa Thyamiksen johdolla ottaa nuoren parin, Kharikleian ja Theageneen, vangikseen. Kharikleia kertoo Theageneen olevan hänen veljensä ja suostuu avioliittoon Thyamiksen kanssa, mutta vasta Memfiksessä. Rosvojoukon päämajassa heitä hoitaa Knemon-niminen ateenalainen, joka kertoo tarinansa. Hänen isänsä oli mennyt uusiin naimisiin Demaineten kanssa. Demainete rakastui Knemoniin ja yritti vietellä tämän. Kun Knemon ei suostunut, Demainete ja hänen orjattarensa Thisbe ensin panettelivat tätä isälleen. Sen jälkeen Thisbe väitti, että Demainete pettää isää rakastajan kanssa. Knemonin rynnätessä paikalle Demainete olikin sängyssä Knemonin isän kanssa. Isä syytti Knemonia isänmurhan yrittämisestä, ja Knemon tuomittiin maanpakoon. Myöhemmin Thisbe väitti Demainetelle, että Knemon oli yhä Ateenan lähetyvillä, ja toisaalta isälle, että Demainete petti häntä. Isä otti Demaineten kiinni ja tämä teki itsemurhan. Isä tuomittiin lopulta menettämään omaisuutensa, koska Thisbe oli karannut Nausikles-nimisen kauppiaan mukana eikä häntä saatu kuulusteltavaksi. Knemon on lähtenyt Thisben perään Egyptiin saadakseen tämän oikeuden eteen, jotta hänen isänsä omaisuus palautettaisiin.

Tarinan alussa mainittu rosvojoukko hyökkää nyt Thyamiksen joukkojen kimppuun ja Knemon vie Kharikleian turvaan luolaan. Taistelujen aikana Thyamis kuitenkin päättää ennemmin tappaa Kharikleian kuin antaa hänen joutua vangiksi. Thyamis menee luolaan ja tappaa löytämänsä kreikkaa puhuvan naisen. Thyamis vangitaan, mutta Theagenes ja Knemon selviävät taistelusta ja palaavat luolaan. He löytävät naisen ruumiin, mutta käykin ilmi, että Kharikleia on elossa ja kyseessä on Thisben ruumis. Thisbe oli varastettu kauppiaalta ja häneen rakastunut rosvo oli vienyt myös hänet turvaan luolaan. Sama rosvo on säilynyt hengissä ja lähtee Knemonin kanssa Thyamiksen vieneen joukon perään. Knemon kuitenkin pääsee pakenemaan hänen seurastaan ja on palaamassa takaisin, kun hän tapaa vanhan miehen ja jää tämän luokse yöksi. Vanha mies, Kalasiris, paljastuu Kharikleian ja Theageneen kumppaniksi ja kertoo Knemonille tarinansa.

Kalasirixen kaksi poikaa, Thyamis ja Petosiris, ovat riidoissa. Tämän seurauksena Thyamis on nyt aiemmin romaanissa tavattu rosvojoukon päällikkö. Hän itse on lähtenyt maanpakoon naisen vuoksi. Delfoissa hän on tavannut Kharikleen ja tämän ottotyttären, Kharikleian. Kharikles oli

⁹⁵ Käsikirjoituksista ks. Morgan 1996, 424–427.

ottanut Kharikleian ottotyttärekseen Egyptin ja Etiopian rajalla ja tuonut hänet Kreikkaan. Kharikles pyytää Kalasirixen apua, sillä Kharikleia ei suostu menemään naimisiin serkkunsa kanssa vaan halveksuu rakkautta. Uskonnollisen juhlan aikaan Theagenes saapuu Delfoihin. Hän ja Kharikleia tapaavat ja rakastuvat ensisilmäyksellä. Ainoa, joka huomaa tämän, on Kalasiris, ja hän päättää auttaa nuorta paria. Hän lupaa Kharikleelle auttaa tätä, jos saa tutkittavakseen Kharikleialle lapsena jätetyn vyön. Kalasiris huomaa, että vyöhön on etiopialaisilla kirjaimilla kirjoitettu Kharikleian hylkäämisen syy: hän on Etiopian kuninkaan ja kuningattaren tytär, joka on syntynyt valkoihoiseksi sen vuoksi, että hänen äitinsä katsoi siittämisen hetkellä valkoihoisen Andromedan kuvaa. Kuningatar hylkäsi lapsen, koska hän pelkäsi aviomiehensä reaktiota. Kalasiris kertoo tästä Kharikleialle, ja Kharikleia ja Theagenes päättävät karata yhdessä Kalasirixen kanssa. Kharikleia haluaa pitää kiinni neitsyydestään, ja vaatii Theageneelta valan, että tämä tekee samoin. Theagenes myöntyy. Matkalla Egyptiin kolmikko joutuu merirosvojen vangiksi. Merirosvopäällikkö rakastuu Kharikleiaan, ja Kalasiris kertoo Kharikleian olevan myöntyväinen. Kalasiris kuitenkin usuttaa toisen merirosvon merirosvopäällikön kimppuun kertomalla, että Kharikleia onkin rakastunut häneen. Tämän seurauksena merirosvot taistelevat keskenään ja taistelun keskellä Theagenes haavoittuu. Tämän jälkeen Kalasiris joutuu eroon Kharikleiasta ja Theageneesta, kun nämä viedään Thyamixen mukaan. Kalasirixen tarina selvittää näin, mitä päähenkilöille oli tapahtunut ennen romaanin alkukohtausta.

Kalasirixen tarinan jälkeen juoni jatkuu, kun Kalasirixen isäntä Nausikles tulee yöllä kotiin ”Thisben” kanssa. Knemonin poissa ollessa sotajoukko ja Nausikles sen mukana on hyökännyt Thyamixen entiseen leiriin. Theagenes on vangittu ja häntä ollaan viemässä Memfikseen, Kharikleian Nausikles taas on ottanut Thisben korvikkeeksi. Kharikleia ja Kalasiris tapaavat uudestaan ja päättävät lähteä Theageneen perään. Knemon sen sijaan jää Nausikleen luokse ja menee naimisiin tämän tyttären Nausikleian kanssa.

Thyamixen joukot vapauttavat Theageneen ja vievät hänet mukanaan Memfikseen. Memfiksen edustalla Thyamis aikoo taistella veljensä Petosirixen kanssa. Kalasiris saapuu paikalle estämään taistelun, ja Kharikleia ja Theagenes tapaavat jälleen. Taistelua katsellut Egyptin maaherran vaimo Arsake rakastuu Theageneeseen. Kun Kalasiris kuolee, Arsake kutsuu Kharikleian ja Theageneen luokseen palatsiin ja yrittää suostutella Theagenestä orjattarensa Kybelen välityksellä. Lopulta Kybelen poika kertoo Theageneen olevan jo aiemmin vangittu orja ja siten Arsaken vallassa. Kybelen poika myös pyytää, että hän saisi Kharikleian vaimokseen. Theagenes ei vielä suostu seksiin, joten Arsake heittää hänet vankilaan. Kybele yrittää auttaa emäntäänsä myrkyttämällä Kharikleian, mutta juokin vahingossa myrkkymaljan itse. Hän ehtii kuitenkin syyttää Kharikleiaa kuolemastaan. Kharikleia tuomitaan kuolemaan mutta pelastuu roviolta tultavieroksuvaan korunsa ansiosta. Tämän jälkeen Kharikleia heitetään vankilaan yhdessä

Theageneen kanssa. Kybelen poika, joka lupauksista huolimatta ei ole saanut Kharikleiaa itselleen, lähtee Arsaken miehen, Oroondateen, luokse kertomaan Arsaken suhdeyrityksestä. Oroondates pyytää lähettämään nuoren parin hänen luokseen, ja Arsake tekee itsemurhan. Ennen kuin Theagenes ja Kharikleia ehtivät Oroondateen luo, etiopialainen sotilasosasto ottaa heidät vangiksi ja vie Etiopian kuninkaan Hydaspéen luo. Seuraa piiritys, jonka jälkeen voitokas Hydaspes vie nuoret mukanaan Etiopiaan. Heidät on määrää uhrata juhlien yhteydessä, jos he läpäisevät neitsyystestin. Testi osoittaa, että sekä Theagenes että Kharikleia ovat neitsyitä. Kharikleia vaatii, ettei häntä uhrata, koska hän on Hydaspéen tytär. Hän tuo esille hänen mukaansa jätetyt korut ja vyön, johon kuningattaren tarina on kirjottu, mikä osoittaa hänen puhuvan totta. Myös Theagenes vapautetaan lopulta, ja Theagenes ja Kharikleia vihitään ja heistä tulee Auringon ja Kuun pappeja.

3 Heteroseksuaalisuus antiikin romaaneissa

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten antiikin kreikkalaisten romaanien päähenkilöt esitetään heteroseksuaalisina. Miten romaanihenkilöitä kuvataan? Mitä romaanit sanovat avioliitosta ja lasten saamisesta? Miten heteroseksuaalisen parin rakastumista kuvataan?

3.1 Heteroita ja homoja: romaanihenkilöiden kuvauksia

Aloitan kreikkalaisten romaanien tutkimisen tarkastelemalla, miten romaanihenkilöitä kuvataan samasta tai eri sukupuolesta kiinnostuneiksi eli, anakronistisesti sanottuna, miten romaanihenkilöitä kuvataan heteroiksi tai homoiksi. Normatiiviseen heteroseksuaalisuuteen, eli ajatukseen jonka mukaan heteroseksuaalisuus on toivotumpaa kuin muut seksuaaliset suuntautumiset, kuuluu olennaisesti hetero-oletus. Setan Sateenkaarisanaston mukaan hetero-oletus on ”kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ajattelumalli, jonka johdosta kaikkien ajatellaan olevan heteroita. Miehen oletetaan tuntevan vetovoimaan [sic] naisiin ja naisen miehiin.”⁹⁶ Hetero-oletukseen kuuluu myös se, että ei-heteroiden seksuaalisesta suuntautumisesta tai kiinnostuksen kohteista pitää erikseen kertoa. Heteroiden kohdalla tätä ei tarvitse tehdä, koska oletusarvoisesti ihmiset ovat heteroita. Antiikin maailmassa ei ollut normatiivista heteroseksuaalisuutta, mutta voidaanko hetero-oletus kuitenkin löytää myös antiikin kreikkalaisista romaaneista?

Kreikkalaisten romaanien päähenkilöt ovat aina heteroseksuaalisia siinä mielessä, että heidän seksuaalinen kiinnostuksensa ja rakkautensa kohdistuu toiseen sukupuoleen eikä heillä ole suhteita saman sukupuolen kanssa. Myös väkijoukot ja pienessä roolissa olevat sivuhenkilöt ovat heteroseksuaalisia ja myös näyttävät sen. Esimerkiksi Kharitonin romaanissa kaikki henkilöt ovat heteroavioliiton perässä tai kiinnostuneita sellaisen tapahtumisesta. Kun syrakusalaiset saavat kuulla Khaireaan rakastuneen Kallirhoeen, Syrakusan neuvosto vaatii Hermokratesta suostumaan avioliittoon. Heidän argumenttinsa on, että kyseessä olisi paras monumentti Hermokrateelle. Kun Hermokrates on suostunut avioliittoon, koko kaupunki juhlii häitä enemmän kuin Hermokrateen voittoa ateenalaisista (Khar. 1.1.11–13).⁹⁷ Longoksen romaanissa viininpuristamisen yhteydessä naiset ja miehet osoittavat heteroseksuaalisesti jakautunutta huomiotaan Dafnikselle ja Khloelle (Longos 2.2.1). Heliodoros puolestaan toteaa itsestään selvyytenä, että miehet ihastuvat Kharikleiaan ja naiset Theogeneeseen (Hel. 3.4.8). Heliodoroksen romaanissa ylipäänsä kaikki henkilöt rakastuvat toiseen sukupuoleen, eikä yhtäkään esimerkkiä homoeroottisesta rakkaudesta mainita. Kaikki henkilöt ovat siis itsestään selvästi kiinnostuneita toisesta sukupuolesta.

⁹⁶ Sateenkaarisanasto 2016.

⁹⁷ Kaikki käännökset ovat omiani.

Esimerkiksi rosvopäällikkö Thyamis rakastuu Kharikleiaan, ei Theageneeseen (Hel. 1.18). Toiseen sukupuoleen kohdistuva seksuaalinen kiinnostus ei vaadi kertojilta erityisiä kommentteja.

Romaanien naishahmojen kohdalla tilanne on yksiselitteinen: naiset rakastuvat miehiin ja haluavat seksiä miesten kanssa. Päähenkilönaisten lisäksi myös muut naishahmot romaaneissa rakastuvat – itsestään selvästi – aina miehiin. Longoksella Lykainion kiinnostuu Dafniksesta, ei Khloesta (Longos 3.15.2), Ksenofonin romaanissa Manto rakastuu Habrokomeeseen, ei Anthiaan (Ksen. 2.3.1), Heliodoroksella Arsake yrittää vietellä Theageneen, ei Kharikleiaa. Akhilleus Tatioksen teoksessa niin Kleinias, Kleitofon kuin muutkin miehet romaanissa olettavat, että nainen kiinnostuu kenestä tahansa miehestä, joka on kiinnostunut hänestä (Akh. Tat. 1.9.7). Myöhemmin kirjassa luetellaan (kaikkia?) naisia oletettavasti kiinnostavat seikat miehessä; näihin kuuluu syntyperä, varakkuus, nuoruus ja komeus. Nämä ovat asioita, jotka eniten miellyttävät naisia (ὁ μάλιστα τέρπει γυναῖκα; Akh. Tat. 6.12.2). Oletuksena on siis, että kaikki naiset ovat heteroita ja kiinnostuneita miehistä.

Yhtäkään lesboa romaaneissa ei esiinny. Muutama heteroseksuaalisen normin kyseenalaistava kohta romaaneista kuitenkin löytyy. Ensimmäinen näistä on kuvaus Kallirhoen kylvystä. Naisetkin ihastelevat Kallirhoen kauneutta kylvyssä (Khar. 2.2.3). Tätä voisi tulkita queer-näkökulmasta osoituksena sellaisesta naisten seksuaalisesta kiinnostuksesta, joka ei tarvitse kohteekseen miestä. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että myös tässä kohdassa teos esittää Kallirhoen kuvauksen miehisestä näkökulmasta. Kallirhoen kauneuden ihastelu antaa mieslukijalle mahdollisuuden tirkistellä naisten maailmaa. Siten kuvauksen tarkoitus on nimenomaan tuottaa mieslukijalle nautintoa.

Toinen poikkeus löytyy Heliodoroksen romaanista, jossa Nausikleian kerrotaan olevan Kharikleian lumoissa (Hel. 6.11.1). Heliodoroksen käyttämä sana ei kuitenkaan ole ἔρως vaan φίλτρον, joka ensisijassa tarkoittaa rakkausloitsua, mutta voi tarkoittaa myös kiintymystä. Kyseessä ei siis ole homoeroottinen rakkaus kahden naisen välillä edes yksipuolisena tunteena vaan pikemminkin kiintymys tai Kharikleian kauneuden aiheuttama lumous. Tämä on ainoa maininta vapaasyntyisten naisten välisestä ystävyyydestä antiikin kreikkalaisissa romaaneissa. Muuten naisten ystävät ovat orjan asemassa, kun taas päähenkilömiehellä voi olla useita vapaasyntyisiä ystäviä. Vapaasyntyisten naisten väliset ystävyudet ja ihmissuhteet ovat näkymättömiä romaaneissa. Tämä asettaa osaltaan kyseenalaiseksi ajatuksen, että romaanit voisivat olla osoitettuja naisyleisölle.

Naisten kohdalla tilanne on siis yksiselitteinen: naiset ovat seksuaalisesti kiinnostuneita miehistä. Miesten kohdalla tilanne on monimutkaisempi, sillä romaaneissa esiintyy myös miehistä tai pikemminkin (antiikin pederastisen tradition mukaisesti) pojista tai nuorukaisista kiinnostuneita miehiä. Täten miesten kuvausta romaaneissa on syytä tarkastella tarkemmin. Esiintyykö romaanien mieshahmojen kohdalla hetero-oletus?

Kharitonin romaanissa Khaireaan kilpailija ja Kallirhoen toinen aviomies Dionysios ilmestyy tarinaan, kun merirosvo Theron on tuonut Kallirhoen Miletokseen ja etsii tälle ostajaa. Theron huomaa miehen, joka on pukeutunut suruasun, ja kysyy keskustelukumppaniltaan kuka tämä on. Hänelle kerrotaan, että kyseessä on Dionysios, varakas, jalosukuinen ja sivistynyt mies (Khar. 1.12.6). Dionysios on pukeutunut suruasun, koska hänen vaimonsa, jota hän rakasti, on kuollut (ἡ γυνὴ γὰρ αὐτοῦ τέθνηκεν ἥς ἦρα; Khar. 1.12.7). Theron on iloinen, kun hän on löytänyt varakkaan ja naisrakkaan (φιλογύναιος) miehen (Khar. 1.12.7). Naisrakas mies on helpompi uhri Kallirhoen kauneudelle ja siten kannattavampi kauppa Theronille. Theronille pitää erikseen korostaa sitä, että Dionysios rakasti vaimoaan. Nähtävästi ei ole täysin oletettavissa olevaa, että mies olisi heteroseksuaalinen tai ainakaan, että mies rakastaisi naista, vaikka menisikin hänen kanssaan naimisiin.

Tukea ajatukselle, että joku mies ei olisi kiinnostunut naisista, ei romaanista kuitenkaan löydy. Kaikki muutkin miehet romaanissa näyttäytyvät heteroseksuaalisina. Kun Dionysios on rakastunut Kallirhoeen, hän epäilee Mithridatesta ja muita miehiä siitä, että nämä yrittävät ryöstää Kallirhoen häneltä. Kertoja kommentoi, että Dionysioksen näkökulmasta kaikki miehet ovat ἀντερασταί, kilparakastajia (Khar. 4.7.7). Dionysios siis olettaa, että kaikki miehet olisivat heteroita ja kiinnostuneita hänen vaimostaan. Kertojan mukaan barbaarit ovat luonnollisesti hulluna naisiin (φύσει δέ ἐστι τὸ βάρβαρον γυναιμανές; Khar. 5.2.6), mutta aivan yhtä hyvin voisi sanoa teoksen kreikkalaisten miesten olevan aivan samanlaisia. Esimerkiksi Dionysios sanoo Kallirhoen olevan ”arvokkaampi minulle kuin ruumiini ja sieluni: minun vaimoni” (ἀλλὰ εἰς τὸ τιμιώτερον ἐμοὶ σώματός τε καὶ ψυχῆς, τὴν γυναικα; Khar. 5.6).

Poikkeuksen heteroeroottisiin suhteisiin tuo Kallirhoen lyhyt vihjaus, että Khairealla olisi ennen avioliittoa ollut pederastisia suhteita. Tämä vihjaus on osa Kallirhoen ja Khaireaan ensimmäistä riitaa. Kallirhoen kosijat ovat vihoissaan siitä, että Khaireas on saanut Kallirhoen vaimokseen. He päättävät tuhota parin avioliiton ja koristelevat heidän talonsa oven niin, että Khaireas luulee Kallirhoen viettäneen juhlia hänen poissa ollessaan. Kallirhoe suuttuu Khaireaan syytöksistä ja ehdottaa, että pikemminkin Khaireaan rakastajat (οἱ ἐρασταί) ovat murheissaan tämän avioliitosta (Khar. 1.3.6). Tällä perusteella Khaireas olisi ollut ennen avioliittoaan pederastisen suhteen *eromenos*.

Joseph Dubé ehdottaa, että on ”hyvin mahdollista”, että Khaireas on ollut osallisena useissa suhteissa muiden miesten kanssa. Dubén mukaan Kallirhoe tuomitsee sen, että hänen aviomiehellään on ollut ”lukemattomia” miesrakkauksia ennen häntä.⁹⁸ Romaanissa ei ole kuitenkaan mitään, minkä perusteella Kallirhoen purkausta pitäisi pitää totuudenmukaisena. Khaireaan mahdollisia miessuhteita ei mainita tämän kohdan ulkopuolella. Kyseessä voi olla vain

⁹⁸ Dubé 2004, 77.

Kallirhoen vihanpurkaus ilman mitään vastinetta todellisuudessa. Lisäksi Kallirhoe ei näytä tuomitsevan pederastisia suhteita vaan ainoastaan häneen kohdistuneen syytteen.

Dubé tarkastelee myös Khaireaan ja Polykharmoksen suhdetta. Hänen mukaansa Khaireas on *eromenos*-tyyppinen hahmo: heikko, passiivinen ja rakkauden nujertama. Polykharmos sen sijaan on aktiivinen ja neuvokas *erastes*-tyyppinen hahmo, joka suojelee rakastettuaan. Polykharmos ei ole rakkauden orja vaan ”kätevästi aseksuaalinen” (”conveniently asexual”). Hän ei siis ole uhka Kallirhoen ja Khaireaan suhteelle.⁹⁹ Dubén tulkintaa voi tässäkin kritisoida. Onko Khaireaan ja Polykharmoksen välinen suhde homoeroottinen vai vain homososiaalinen?¹⁰⁰ Miksi suhde pitäisi ylittää nähdä seksuaalisena, kun Polykharmos kerran on aseksuaalinen hahmo? Tämän lisäksi on huomattava, ettei Khaireas ole *eromenos*-tyyppinen hahmo suhteessa mieheen. Khaireaan passiivisuus johtuu siitä, että hän on ylettömän rakastunut naiseen.¹⁰¹ Kharitonin romaanissa ei siis suhtauduta pederastisiin suhteisiin negatiivisesti, eikä todisteita päähenkilön osallisuudesta pederastisiin suhteisiin löydy.

Akhilleus Tatioksen teoksessa pederasteista kerrotaan henkilön esittelyn yhteydessä tai heti sen jälkeen, että he ovat kiinnostuneita pojista. Kleiniaan esittelyn yhteydessä Kleitofon mainitsee heti, että hän on kiinnostunut pojasta: ”Minulla oli Kleinias-serkku, orpo nuorukainen, kaksi vuotta vanhempi kuin minä ja erotiikkaan perehtynyt; hän oli rakastunut poikaan” (Akh. Tat. 1.7.1).¹⁰² Samoin kun Menelaos esittelee itsensä ja kertoo tarinansa, on alusta pitäen selvää, että hän on kiinnostunut pojista: ”Rakastin kaunista nuorukaista”, Menelaos kertoo Kleitofonille (Akh. Tat. 2.34.1).¹⁰³

Muista henkilöistä ei sanota, että he ovat naisista kiinnostuneita. Kleitofonin isä olettaa, että hänen poikansa on hetero, tai ainakin että hän menee naimisiin. Kleitofon itse ei kommentoi tätä mitenkään, joten vaikuttaa siltä, että myös hän pitää tätä itsestään selvänä (Akh. Tat. 1.3.2). Kharmideen ja Khaireaan esittelyissä ei kerrota heidän olevan kiinnostuneita naisista – tämä käy selväksi, kun he rakastuvat Leukippeen (Akh. Tat. 4.3.1; 5.3.1).¹⁰⁴

Akhilleus Tatioksen teoksessa näyttää siis toimivan hetero-oletus: kaikki henkilöt, joista ei erikseen kerrota, että he ovat pojista kiinnostuneita, ovat heteroita. Heistä myös usein tulee

⁹⁹ Dubé 2004, 78–79.

¹⁰⁰ Antiikin romaaneissa sankarilla on yleensä ystävä, joka on samaa sukupuolta: Kleitofonilla Kleinias ja Menelaos, Theogeneella Knemon ja Thyamis, Habrokomeella Hippothoos. Ainoastaan Dafniksella ei ole ystäviä, mikä johtuu hänen asemastaan yläluokkaisena orjana. Dafnis ei tunne samantasoisia henkilöitä, joiden kanssa hänellä voisi olla ystävyssuhde.

¹⁰¹ Myös Hägg (1983, 44) toteaa, että vaikka Polykharmosta verrataan Patrokloksen, romaanissa ei ole todisteita romanttisesta suhteesta Khaireaan kanssa.

¹⁰² Ἦν δέ μοι Κλεινίας ἀνεψιός, ὀρφανὸς καὶ νέος, δῶο ἀναβεβηκὼς ἔτη τῆς ἡλικίας τῆς ἐμῆς, ἔρωτι τετελεσμένος· μαιρακίου δὲ ὁ ἔρωξ ἦν.

¹⁰³ ἦρων μαιρακίου καλοῦ.

¹⁰⁴ Mielenkiintoista on, että Kharmideesta puhutaan aluksi ainoastaan sotajoukon johtajana. Hän saa nimen samalla hetkellä, kun hän rakastuu Leukippeen ja hänestä tulee Kleitofonin kilpailija.

kilpailijoita Kleitofonille. Toisin kuin Kharitonin teoksessa, jossa Polykharmos on aseksuaalinen ystävä, Kleitofonin ystävästä kerrotaan heti alussa, että he ovat pederasteja, joten lukijalle on selvää, ettei kyseessä tule olemaan Kleitofonin kilpailija. Myöskään orja Satyros ei ole Kleitofonin kilpailija, mutta tätä näytetään pitävän itsestään selvyytensä. Orjan uskollisuus isännälleen on oletusarvoista, samoin kuin se, ettei vapaa nainen tule rakastumaan orjaan. Sankarin paras ystävä puolestaan ei ole uhka päähenkilöille, koska hän joko on sokea rakkaudelle (kuten Polykharmos) tai ei ole kiinnostunut naisista (kuten Kleinias ja Menelaos). Kaikki muut miehet ovat potentiaalinen uhka päähenkilölle. Tämä johtaa siihen, että romaaneissa muiden miesten heteroseksuaalisuus näyttäytyy uhkana miehelle. Miehen on oltava varuillaan ja pelättävä kaikkia miehiä, joita ei erikseen kuvailla ei-uhkaaviksi. Tämä johtaa myös siihen, että miehen tulee pyrkiä kontrolloimaan vaimoaan tai morsiantaan. Naisia kuvaillaan romaaneissa heikoiksi ja miesten viettelyihin helposti antautuviksi, joten kilpakosijat ovat vakava uhka miehen suhteelle naiseen.¹⁰⁵

Myös Longoksen romaanissa ei-heteroseksuaalisesta Gnathonista kerrotaan melkein heti, että hän on pederasti. Kaikki muut henkilöahmot romaanissa ovat kiinnostuneita toisesta sukupuolesta. Dafniksen lisäksi Khloeen rakastuvat Dorkon (Longos 1.15.1) ja Lampis (Longos 4.7.1). Heidän seksuaalista kiinnostustaan ei kommentoida, vaan heidän heteroutensa näyttäytyy oletuksena.

Tähän mennessä esitellyt romaanit noudattavat hetero-oletuksen kaavaa. Jos mies on kiinnostunut pojista, se mainitaan erikseen. Muussa tapauksessa henkilöt ovat kiinnostuneita vastakkaisesta sukupuolesta. Ksenofonin romaani muodostaa jonkinasteisen poikkeuksen tähän paradigmaan, joka muodostuu muista romaaneista. Samoin kuin muissa romaaneissa, myös Ksenofonin teoksesta löytyy heteroseksuaalisesti kiinnostuneita ihmisiä, joiden seksuaalista kiinnostuksenkohdetta ei kommentoida. Mieshenkilöistä Moeris (Ksen. 2.11.1), Perilaos (Ksen. 2.13.6), Psammis (Ksen. 3.11.3), Ankhialos (Ksen. 4.5.1), Amfinomos (Ksen. 5.2.3) ja Polyidos (Ksen. 5.4.5) rakastuvat nimenomaan Anthiaan, eivät Habrokomeeseen. Toisaalta näissä tapauksissa Habrokomes ei ole paikalla. Ei siis voida sanoa varmasti, että näiden miesten seksuaalinen kiinnostus rajoittuisi Anthiaan tai naisiin ylipäänsä. Osa heistä on tosin naimisissa, mikä ei kuitenkaan kerro mitään seksuaalisista kiinnostuksen kohteista, sillä Ksenofonin romaanissa myös pederastiksi kuvailtu Hippothoos menee naimisiin. Ksenofonin romaani on ainoa romaani, jossa yhtenä henkilöahmona on naimisissa oleva pederasti. Tämä monimutkaistaa Ksenofonin kuvausta seksuaalisuudesta.

Kun merirosvo Korymbos esitellään romaanissa, hänen ulkonäköään kuvaillaan, mutta kertoja ei kommentoi hänen seksuaalisen kiinnostuksensa kohdetta (Ksen. 1.13). Vasta hieman myöhemmin käy ilmi, että hän on rakastunut Habrokomeeseen (Ksen. 1.14.7). Habrokomes käsittää Korymboksen lähestymisyrietykset väärin ja luulee niiden johtuvan ainoastaan säälistä. Korymbos ei

¹⁰⁵ Tästä enemmän ks. luku 5.4.

halua pakottaa Habrokomesta, koska hän näkee tämän olevan rakastunut Anthiaan ja pelkää, että tämä tekisi jotain itselleen (Ksen. 1.15.1–3). Samaan aikaan toinen merirosvo Euksinos on rakastunut Anthiaan (Ksen. 1.15.4). Nämä rakastumiset esitetään rinnasteisina. Tätä korostaa myös se, että kumpikin merirosvo esiintyy toisen puhemiehenä: Korymbos kertoo Euksinoksen rakkaudesta Anthialle, Euksinos puolestaan Korymboksen rakkaudesta Habrokomeelle. Heidän puheensa ovat paralleeliset, he esittävät samanlaisia lupauksia: Euksinos menisi naimisiin Anthian kanssa, Korymbos puolestaan jakaisi koko omaisuutensa Habrokomeen kanssa. Euksinos argumentoi myös, että Habrokomes on liian nuori olemaan naimisissa Anthian kanssa (Ksen. 1.16). Hänen ikäiselleen sopivampi olisi *eromenoksen* rooli.

Toinen Ksenofonin romaanissa esiintyvä pederasti on Hippothoos. Kun Hippothoos esitellään ensimmäisen kerran, hänestä ei kerrota muuta kuin että hän on rosvojoukon päällikkö (Ksen. 2.11.11). Kun Hippothoos ja Habrokomes tapaavat, heistä tulee heti ystäviä (Ksen. 2.14). Vasta myöhemmin kerrotaan Hippothooksen tarina. Hippothoos oli rakastunut Hyperantheeseen, jonka hän oli nähnyt uskonnollisessa juhlassa. Hyperantheen isä myi tämän kuitenkin Aristomakhokselle, joka esiintyi opettajana. Hippothoos seurasi Hyperantheen perässä, tappoi Aristomakhoksen ja pakeni Hyperantheen kanssa. Hyperanthes kuitenkin kuoli pakomatalla, minkä jälkeen Hippothoos suruissaan ja omaisuutensa menettäneenä turvautui ryöstelyyn ja perusti rosvojoukon (Ksen. 3.2).

Tavattuun Habrokomeen Hippothoos kiinnostuu hänestä, koska Habrokomes on komea ja miehekäs (καλὸν καὶ ἄλλως ἀνδρικόν; Ksen. 2.14.2). Teoksessa ei kuitenkaan ole viittausta pederastiseen suhteeseen heidän välillään. Hippothoos pysyy Habrokomeen ystävänä koko teoksen ajan, yrittää etsiä hänet käsiinsä ja haluaa jakaa elämänsä ja omaisuutensa hänen kanssaan. Mielenkiintoista on, että sekä Korymbos että Hippothoos haluavat samoja asioita: kumpikin haluaa jakaa omaisuutensa Habrokomeen kanssa. Suhde Korymbokseen on ongelmallinen Habrokomeelle, mutta suhde Hippothookseen ei. Tämä voisi viitata siihen, että suhde Hippothookseen ei vahingoita hänen avioliittoaan Anthian kanssa, eikä siis ole seksuaalinen.

Hippothooksen seksuaalinen identiteetti on kuitenkin monimuotoisempi kuin yksiselitteisen pederastinen. Romaanin loppupuolella Hippothoos menee naimisiin rikkaan vanhan naisen kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole seurausta rakkaudesta tai eroottisista tunteista, vaan Hippothoos tekee näin paetakseen köyhyyttä (Ksen. 5.9.1).¹⁰⁶ Lisäksi Hippothoos ajattelee vieläkin Habrokomesta ja toivoo löytävänsä tämän. Vanhan naisen kuoltua Hippothoos solmii heti suhteen toiseen nuorukaiseen, Kleistheneeseen. Tämän jälkeen Hippothoos tapaa jälleen Anthian, ostaa tämän orjattarekseen ja päivittäisen kontaktin seurauksena alkaa tuntea himoa (ἐπιθυμία) Anthiaa kohtaan.

¹⁰⁶ Jones (2012, 200) vertaa tätä Aristofaneen puheeseen Platonin *Pidoissa*, jonka mukaan miespuolisista kokonaisuuksista lohkaistuilta miehiltä puuttuu kiinnostus avioliittoon ja lasten saamista kohtaan. Avioliitto ja isyys eivät ole seurausta heidän luonnostaan (*fysis*) vaan sosiaaliset tavat (*nomos*) pakottavat heidät. Platon, *Pidot* 192b. Samoin on myös Hippothooksen kanssa: avioliitto ei seuraa hänen luonnostaan vaan ulkoisista pakotteista.

Hippothoos eroaa muista kilparakastajista siinä, että hän haluaa vain seksiä, ei avioliittoa (Ksen. 5.9.11). Vaikka himo Anthiaan tekee Hippothooksen kuvauksesta monimutkaisemman, Meriel Jones huomauttaa, että lause "εις ἐπιθυμίαν Ἀνθίας καὶ Ἰππόθοος ἔρχεται" (Ksen. 5.9.11) voi tarkoittaa "jopa Hippothoos alkoi tuntea himoa Anthiaa kohtaan." Vaikka Hippothoos on muuten kiinnostunut vain miehistä, Anthian kauneus on jotain niin erikoista, että jopa Hippothoos joutuu himon valtaan. Hippothoos kuitenkin hylkää himon heti kun hän saa tietää, että Anthia on Habrokomeen vaimo. Kyseessä on siis vain hetkellinen intohimo, ei kestävä tunne kuten hänen rakkautensa miehiin.¹⁰⁷ Hippothooksen seksuaalisuuteen voi siis kuulua myös avioliitto ja jopa ohimenevä seksuaalinen himo naiseen, mutta muuten hänen seksuaalinen kiinnostuksensa näyttää suuntautuvan yksinomaan miehiin.

Ksenofonin esitys Hippothooksesta on herättänyt kysymyksen, miten Ksenofon suhtautuu homoeroottisiin suhteisiin. Konstanin mukaan Ksenofonin tarkoituksena ei ole tuomita miesten välistä rakkautta, mutta Hippothooksen ja Hyperantheen suhde toimii kuitenkin epäsymmetrisen suhteen mallina ja korostaa päähenkilöiden rakkauden molemminpuolisuutta ja tasa-arvoisuutta. Hippothoos olisi siis vastakohta Habrokomeelle. Vaikka Hippothoos ja Hyperanthes ovat samanikäiset ja samaa sukupuolta, heidän suhteensa ei ole tasa-arvoinen. Hippothoos on aktiivinen pelastaja, Hyperanthes passiivinen pelastettava. Siinä missä Anthia suojelee siveytään useilla keinoilla, Hyperanthes ei löydä mitään keinoa torjua Aristomakhosta.¹⁰⁸ Myös Dubé korostaa Anthian aktiivisuutta ja Hyperantheen passiivisuutta. Tämä tekee Dubén mukaan pederastisista suhteista alempiarvoisia heteroseksuaalisen parin suhteeseen verrattuna. Dubén mukaan rakastetun traaginen kuolema lähettää selvän viestin: pederastinen suhde on tuhoon tuomittu, kun taas päähenkilöiden heteroseksuaalinen suhde menestyy.¹⁰⁹ Konstanin ja Dubén tulkintoja voi kuitenkin kritisoida. Onko Anthian ja Hyperantheen käytösten erilaisuudella mitään tekemistä heidän seksuaalisuutensa kanssa, vai johtuvatko ne henkilöiden erilaisista persoonallisuuksista?

Hippothooksen tarinaa voikin tulkita toisella tavalla. Jonesin mukaansa Hippothoos ja Hyperanthes eivät ole negatiivinen vastakohta Habrokomeelle ja Anthialle. Aktiivisten ja passiivisten roolien jakautuminen ei ole niin yksiselitteistä. Niin Hippothoos, Habrokomes kuin Anthiakin ovat välillä aktiivisia, välillä passiivisia. Jonesin mukaan kyseessä ei olekaan kontrasti hetero- ja homoeroottisten suhteiden välillä, vaan suhteet asetetaan samalle viivalle. Hippothooksen ja Hyperantheen suhde on epätasa-arvoinen ainoastaan siinä mielessä, että Hippothoos on

¹⁰⁷ Jones 2012, 199–200.

¹⁰⁸ Konstan 1994a, 27–28.

¹⁰⁹ Dubé 2004, 82–83. Dubén (2004, 82) mukaan homoeroottisten suhteiden alempiarvoisuutta korostaa myös Aristomakhoksen käytös: hän ostaa Hyperantheen, mikä muistuttaa prostituutiota. Dubén tulkinnan voi kuitenkin kyseenalaistaa. Myös Anthia ostetaan prostituoiduksi ja hänet yritetään raiskata. Kaikissa näissä tapauksissa kirja vähintään implisiittisesti tuomitsee tällaiset suhteet. Sekä Aristomakhos että Anthian raiskausta yrittänyt Ankhialos saavat ansioidensa mukaan ja kuolevat. Teos ei niinkään vastusta pederastisia suhteita kuin miesten väkivaltaista käytöstä.

itsenäinen, kun taas Hyperanthes on isän vallan alla. Hippothooksen vastakohtana ei olekaan Habrokomes vaan Aristomakhos. Ksenofon esittää kaksi parisuhdemallia, positiivisen (molemmipuolisen ja rakastavan) ja negatiivisen (yksipuolisen ja hierarkkisen). Hippothoos haluaa jakaa kaiken partnerinsa kanssa, kun taas Aristomakhoksen suhde keskittyy pelkkään seksiin.¹¹⁰ Jonesin mukaan Ksenofon ei käsittele yhden sukupuolen etuja toista vastaan vaan yhden suhdemuodon etuja toista vastaan: molemmipuolinen, vastarakkautta saava suhde on parempi kuin hierarkkinen, pakottava suhde, oli kyseessä sitten pederastinen tai heteroeroottinen parisuhde.¹¹¹

Ksenofonin teoksessa Habrokomes tapaa matkallaan Aigialeoksen, joka kertoo rakkaudestaan Thelksinoeen. Heidän tarinaansa voi verrata sekä Habrokomeen ja Anthian että Hippothooksen ja Hyperantheen rakkaustarinoihin. Aigialeos ja Thelksinoe tapaavat juhlassa. Thelksinoe aiotaan näyttää toiselle miehelle, mutta he karkaavat ja asettuvat Sisiliaan. Heidän rakkautensa kestää jopa yli kuoleman (Ksen. 5.1). Aigialeoksen ja Hippothooksen tarinat osoittavat, että tosi rakkaus ei katso ikää tai sukupuolta vaan kestää jopa kuoleman yli, niin pederastisissa kuin heteroseksuaalisissa suhteissa. Teoksen lopussa Habrokomes ja Anthia tapaavat jälleen Hippothooksen ja Kleistheneen sekä orjapariskunta Leukonin ja Rhoden avulla. Teos päättyykin näiden kolmen parin, kahden heteroparin ja yhden homoparin, onnelliseen loppuun (Ksen. 5.15).

Romaaneissa esiintyvät maininnat pederastisista suhteista ja henkilöistä muistuttavat, että seksuaalisuus on monimuotoista. Samalla pederastisten suhteiden nostaminen erityisen maininnan arvoiseksi korostaa näiden suhteiden erilaisuutta. Kun heteroseksuaalisuus ja toiseen sukupuoleen kohdistuva eroottinen kiinnostus on oletusarvoista, se muuttuu sekä näkymättömäksi että luonnolliseksi. Pederastisten suhteiden mainitseminen ei kyseenalaista heteroeroottisen halun oletusarvoisuutta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Heliodoroksella kaikki henkilöt ovat heteroseksuaalisia siinä mielessä, että he ovat kiinnostuneita vastakkaisesta sukupuolesta. Myös Kharitonin henkilöt ovat heteroita lukuun ottamatta muutamaa viittausta, jotka lievästi horjuttavat heteronormatiivista paradigmaa. Nämä kohdat eivät kuitenkaan poista sitä, että kaikki henkilöt ovat lopulta heteroseksuaalisen parisuhteen perässä. Sekä Akhilleus Tatioksella että Longoksella henkilöahmot ovat heteroita, ellei toisin mainita. Pojista kiinnostuneet miehet esitellään sellaisiksi heti kättelyssä. Ksenofonin romaani muodostaa poikkeuksen hetero-oletukselle. Pojista kiinnostuneiden miesten seksuaalinen kiinnostus käy ilmi vasta myöhemmin, ja miesten seksuaaliset mieltymysten kohteet voivat vaihdella. Erityisesti Hippothooksen hahmo horjuttaa oletusta pysyvästä seksuaali-identiteetistä. Hippothooksen tarinaan kuuluvat niin epäonninen miesrakkaus, avioliitto naisen kanssa kuin seksuaalinen kiinnostus Anthiaankin.

¹¹⁰ Jones 2012, 191–197; kaiken jakamisesta vrt. Platon, *Pidot* 181d.

¹¹¹ Jones 2012, 202.

3.2 Rakastuminen ja sen oireet

3.2.1 *Rakkautta ensisilmäyksellä: katseen rooli rakastumisessa*

Romaaneissa rakastuminen tapahtuu ensisilmäyksellä. Myös kilpakosijat rakastuvat päähenkilöihin ensisilmäyksellä tai viimeistään katseltuaan heitä pidemmän aikaa.¹¹² Katseella ja katsomisella on siis suuri rooli rakastumisessa. Poikkeuksena on Dafniksen ja Khloen rakastuminen, joka ei tapahdu ensisilmäyksellä, vaan parin tunnettua toisensa jo jonkin aikaan. Dafniksen ja Khloen suhde perustuu tasa-arvoiseen kumppanuuteen, vaikka se myöhemmin kehittyikin epätasa-arvoisempaan suuntaan (Longos 1.10.1). Khloe rakastuu ensin nähdessään Dafniksen kylpevän (Longos 1.13). Myöhemmin Dafnis rakastuu Khloeen, kun Khloe suutelee häntä (Longos 1.17).

Fyysisesti molemmat sukupuolet voivat katsoa toisiaan, mutta kulttuurinen käytäntö määrittää, kuka voi katsoa. Antiikin fysiognomiassa katsominen oli miehistä, kun taas katseen laskeminen oli häpeän merkki, mikä oli miehille sopimatonta ja naisille sopivaa. Antiikissa katse siis liittyi sukupuoleen. Antiikin kirjallisuudessa miehet katsovat, naiset ovat katseen kohteena: naisen tarkoitus ja tehtävä on olla näytteillä ja katseiden kohteena.¹¹³ Esimerkiksi Akhilleus Tatioksen teoksessa Kleinias esittää, että naiset nauttivat katseen kohteena olemisesta (Akh. Tat. 1.9.6). Tämä kulttuurinen käytäntö ei rajoitu antiikin maailmaan. Richard Dyer esittää nuoren rakkauden esityskaavan niin kuin se esimerkiksi moderneissa elokuvissa ja tv-sarjoissa usein näytetään: poika katsoo tyttöä, tyttöä katsotaan. Tyttö nostaa päänsä ja vilkaisee poikaa hetkeksi, jotta tiedetään hänen huomanneen pojan, sitten hän painaa katseensa ja palaa katsottavan rooliin.¹¹⁴ Katsomisen kulttuuriset käytännöt asettavat miehet aktiivisiin ja naiset passiivisiin rooleihin. Rakkaus ensisilmäyksellä ei siis välttämättä ole tasapuolista, vaan kulttuuriset käytännöt tekevät miehestä yleensä aktiivisemmän osapuolen myös rakastumisessa. Nämä kulttuuriset käytännöt olivat voimassa myös antiikin kreikkalaisessa maailmassa.

Ksenofon sekä rikkoo tätä kulttuurista käytäntöä että samalla vahvistaa sen. Anthia katselee Habrokomesta, mutta kertoja kommentoi että näin tehdessään Anthia halveksuu nuorelle naiselle kuuluvaa soveliaisuutta (τῶν παρθένοις προπόντων καταφρονοῦσα; Ksen. 1.3.2). Kertojan kommentti vahvistaa kulttuurisen käytännön: nuorille naisille soveliaampaa olisi olla katsomisen kohteena, ei aktiivisena katsojana. Anthiaa ei kuitenkaan varsinaisesti moitita tästä käytöksestä, vaan se näyttää olevan normaali rakastumiseen kuuluva ilmiö. Kharitonin teoksessa Kallirhoe ja Khaireas näkevät toisensa ja rakastuvat heti. Heidän katsettaan ei kommentoida tarkemmin, mutta tekstissä on tässä kohtaa aukko (Khar. 1.1.6). Ei siis ole varmaa, onko kertoja kommentoinut Kallirhoen – tai Khaireaan – katsetta jotenkin. Heliodoroksella Kharikleian ja Theageneen katse ja

¹¹² Esim. Lykainion (Longos 3.15.2); Kharmides (Akh. Tat. 4.2); Ankhialos (Ksen. 4.5.4).

¹¹³ Morales 2004, 22–25.

¹¹⁴ Dyer 2002, 99.

siitä seuraava rakastuminen kuvataan täysin symmetriseksi (Hel. 3.5.4–6). Näissä kolmessa teoksessa katsominen ei siis näyttäydy epäsymmetrisenä, vaan sekä mies että nainen katsovat toisiaan.

Akhilleus Tatioksen teoksessa katsomisen epäsymmetria ilmenee selvemmin toisin kuin muissa romaaneissa, koska tarina kerrotaan Kleitofonin näkökulmasta. Toisin kuin muissa romaaneissa, Kleitofon rakastuu ensisilmäyksellä (Akh. Tat. 1.4.4), mutta Leukippea pitää tavoitella ennen kuin hän rakastuu. Tätä varten Kleitofon lähtee hakemaan opastusta serkultaan Kleinialta. Hän valittaa epäonneaan, kun joutuu näkemään jatkuvasti kärsimyksensä aiheuttajan, rakastettunsa (Akh. Tat. 1.9.1–2). Kleinias kuitenkin vastaa hänen olevan onnekas rakastaja. Yleensä rakastajat joutuvat tyytymään siihen, että näkevät rakastettunsa vain vilaukselta tai pystyvät vaihtamaan vain muutaman sanan, kun Kleitofon pystyy olemaan rakastettunsa kanssa koko ajan. Kleiniaan opastuksen ensimmäinen osa liittyy katseen rooliin viettelyssä: jatkuva yhteys rakastettuun auttaa viettelyssä. Seuraa ”tieteellinen” esitys katsomisen fysiologiasta (Akh. Tat. 1.9.2–5). Rakastumisen, seksuaalisen himon ja visuaalisen impulssin yhdistäminen oli yleistä antiikin filosofisessa kirjallisuudessa.¹¹⁵ Kleiniaan käyttämä sanasto on kuitenkin erotisoitua: katsominen on melkein kuin syleily (συμπλοκή) ja yhdyntä (μίξις), siitä saatava nautinto on suurempi kuin (seksuaaliset) teot (μείζονα τῶν ἔργων; Akh. Tat. 1.9.4). Kleiniaan puheessa filosofinen katsomisen teoria muuttuu poikien keskusteluksi siitä, miten saadaan tyttö.¹¹⁶ Samoin kuin myöhemmin kirjassa seuraava keskustelu homo- ja heteroeroottisten suhteiden paremmuudesta, kyseessä on filosofisen keskustelun parodia, ei vakavamielinen esitys.¹¹⁷

Romaanit kuvaavat kyllä myös naisia katsojina. Brigitte Eggerin mukaan naiset, jotka katsovat miehiä, ovat yleensä vastustajan roolissa ja tavoittelevat aktiivisesti miestä.¹¹⁸ Näihin naisiin kuuluvat muun muassa Lykainion, Melite, Manto ja Arsake. Vastustajat eivät kuitenkaan ole ainoita naisia, jotka katsovat miestä. Myös sankarittaret katsovat rakastettuaan. Khloe katselee Dafnista häpeämättä, Anthiakin Habrokomesta jossain määrin. Myös Kharikleian kerrotaan katsovan Theagenestä ja Kallirhoen Khaireasta. Tästä huolimatta romaanien naishahmot esitetään yleensä katseiden kohteina. Leukippen näkökulmaa ei esitetä koskaan, ja muidenkin naisten näkökulma on rajattu. Esimerkiksi Kharikleian rakastumisesta kerrotaan kolmannen henkilön, Kalasiriksen, silmin. Kharikleia ei esitä omakohtaista kertomusta rakastumisestaan, eikä kirjan kertojakaan kuvaa Kharikleian tunteita. Toisaalta sama koskee myös Theageneen rakastumista.

¹¹⁵ Aristoteleen (*Nik. Et.* 9.12.1171b29–31) mukaan näkeminen on rakkauden alku ja jatko. Ks. myös Platon, *Faidros* 255c–d. Morales 2004, 17–18.

¹¹⁶ Goldhill 2002, 378–379.

¹¹⁷ Homo- ja heteroeroottisista suhteista käytävistä keskusteluista ks. luku 5.

¹¹⁸ Egger 1994a, 36–40.

Heteroseksuaalisuus ei ole samanlaista miehille ja naisille, vaan miehiltä ja naisilta odotettu (heteroseksuaalinen) käyttäytyminen eroaa toisistaan. Miehet katsovat, naisia katsotaan. Vaikka tässä on tutkittu ainoastaan heteroseksuaalisten parien katsomiskäytäntöjä, antiikissa sama toimii luultavasti myös pederastisissa suhteissa, joissa poika oli katsomisen kohde, ei aktiivinen osallistuja. Katsomisen kulttuurinen käytäntö antiikissa ei siis liittynyt yksinomaan osapuolten sukupuoleen vaan pikemminkin aktiivisen ja passiivisen rooleihin.

3.2.2 Rakkauden oireet: rakkaus sairautena

Romaaneissa rakastuminen esitetään melkein kuin sairautena, josta seuraa tiettyjä fysiologisia oireita. Samanlaiset oireet esiintyvät kaikissa romaaneissa. Rakkaudesta puhutaan kärsimyksenä (Khar. 1.1.7) tai onnettomuutena: Kleitofon sanoo, ettei ole ollut suurempaa onnettomuutta kuin unettomuus ja Leukippen ajatteleva (Akh. Tat. 1.9.2). Päähenkilöt saattavat myös kuvata rakastumistaan sairaudeksi (esim. Longos 1.14; 1.18). Nuoren parin kärsimystä korostaa se, että he eivät pysty kertomaan vanhemmilleen mikä heitä vaivaa, vaan he riutuvat rakkauden kourissa (Khar. 1.1.8; Ksen. 1.5.1; Hel. 3.9). Joskus rakastuminen esitetään eksplisiittisesti sairastumisena, kuten silloin kun Habrokomes ja Anthia makaavat kriittisessä tilassa ja heidän vanhempansa joutuvat konsultoimaan oraakkeleita (Ksen. 1.5.9), tai silloin kun Kharikles kutsuu lääkärin hoitamaan sairastunutta Kharikleiaa. Lääkäri diagnosoi Kharikleian oireet rakkaudeksi (Hel. 4.7.7).

Rakkauden oireet ovat samanlaisia kaikissa romaaneissa. Näihin rakkauden oireisiin kuuluu esimerkiksi unettomuus. Kleitofon ja Dionysios eivät kykene nukkumaan (Akh. Tat. 1.6.2, Khar. 2.4.2). Ksenofonin teoksessa unettomuuteen vihjataan, kun päähenkilöiden kerrotaan murehtivan ja valittavan läpi yön (Ksen. 1.5.1). Myös Kharikleia kärsii unettomuudesta (Hel. 3.18.2, Hel. 4.7.7).¹¹⁹ Rakastuneet menettävät myös ruokahalunsa. Niin Kleitofon kuin myöhemmin häneen rakastunut Melitekin menettävät ruokahalunsa, samoin kuin Longoksen päähenkilöpari (Akh. Tat. 1.5.3; 5.13.5; Longos 1.13.6; 2.8.2). Rakastuneen ulkonäkö muuttuu ja hänen silmistään tulee elottomat. Rakastumisen oireena on myös muuttunut ihonväri, erityisesti punastelu ja kalpeneminen (Ksen. 1.5.1; Hel. 3.19.1; 3.5.4–6; 4.7.7; Longos 1.13.6). Rakastuneet myös menettävät keskittymiskykynsä, liikehtivät levottomasti ja heidän katseensa harhailee (Hel. 4.7.7, Longos 1.13.6). Rakastunut luopuu harrastuksistaan. Khaireas ei enää mene gymnasioniin (Khar. 1.1.10), ja Dafnis luopuu normaaleista toimistaan (Longos 1.18.2). Rakastumiseen kuuluvat myös mielialan muutokset ylipäänsä (Hel. 3.10.4).

Rakastuminen vaikuttaa myös puheen määrään ja puheenaiheisiin. Rakastunut on joko hiljainen niin kuin Dionysios (Khar. 2.4.1), puhelee mitä sattuu niin kuin Kharikleia (Hel. 4.7.7) tai toistelee rakkaansa nimeä kuten Khloe (Longos 1.13.5). Varsinkin Akhilleus Tatios korostaa sitä,

¹¹⁹ Unettomuudesta rakkauden oireena ks. myös Platon, *Faidros* 251e.

että rakastuneet käyttäytyvät tietyllä tavalla puhuessaan rakastettunsa kanssa. Kharmides rakastuu Leukippeen ja voidakseen katsella tätä pidempään alkaa kertoa virtahevosta (Akh. Tat. 4.3). Myöhemmin Leukippeen rakastunut Thersandros puhelee tälle monista typeristä tai järjettömistä asioista. Kleitofon kertojana kommentoi tätä: ”tällaisia rakastuneet ovat aina kun he haluavat puhua rakastettunsa kanssa” (τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἐρῶντες, ὅταν πρὸς τὰς ἐρωμένας ζητήσωσι λαλεῖν; Akh. Tat. 6.18.3). Huomautus on ironinen ottaen huomioon, että teoksen alussa Kleitofon itse yritti hurmata Leukippen puhumalla samanlaisista järjettömistä asioista (Akh. Tat. 1.16–18).

Nämä rakkauden oireet eivät rajoitu romaaneihin, vaan ne ovat yleisiä antiikin kirjallisuudessa, erityisesti rakkausrunoudessa, ylipäänsä.¹²⁰ Rakastumisen oireet ovat samanlaisia miehille ja naisille. Tämä käy ilmi esimerkiksi Longoksen romaanissa, jossa Dafniksen ja Khloen yksinpuheet rakastumisen oireista ja seurauksista ovat paralleeliset (Longos 1.14 ja 1.18). Miehet ovat yhtä intensiivisen rakastuneita kuin naisetkin ja riutuvat rakkaudessa. Rakastumisen oireet ovat usein symmetrisiä, mutta eivät mekaanisesti.¹²¹ Esimerkiksi Longoksen teoksessa unettomuus ja punastuminen mainitaan ainoastaan Khloen yhteydessä, tosin myöhemmin otetaan itsestään selvänä, että myös Dafnis on kärsinyt unettomuudesta (Longos 1.22.3). Rakkaus on samanlaista päähenkilöiden lisäksi myös sivuhenkilöille. Meliten rakastumista Kleitofoniin kuvataan samoin termein kuin Kleitofonin rakastumista Leukippeen: Melite katselee Kleitofonia, ei syö, ja saa helpotusta rakkauteensa suutelemisesta (Akh. Tat. 5.11–13). Sekä Euksinos että Perilaos, jotka rakastuvat Anthiaan, lupaavat jakaa kaiken hänen kanssaan ja ehdottavat avioliittoa.

Romaaneissa esiintyy myös käsitys, ettei rakkautta pysty vastustamaan. Ne romaanihenkilöistä, jotka yrittävät vastustaa rakkautta, epäonnistuvat. Habrokomes on teoksen alussa ylpeä ja ylimielinen. Hän pilkkaa Erosta ja uskoo, ettei koskaan tule rakastumaan. Kun hän joutuu Eroksen valtaan, hän ei pysty taistelemaan tätä vastaan, vaikka yrittääkin. Eros kiduttaa häntä ja voittaa (Ksen. 1.4.1–4). Myöskään Dionysios ei onnistu nousemaan tunteidensa yläpuolelle vaan rakkaus voittaa hänet (Khar. 2.4.4–5). Näin käy kaikille muillekin henkilöille romaaneissa. Rakkauden vastustaminen on hyödytöntä, ja lopulta kaikki hahmot alistuvat Eroksen valtaan.

3.3 Heteroseksuaalisuuden toteutuminen: avioliitto ja lasten saaminen

Kharitonin teoksessa pariskunnan seikkailuja seuraa onnellinen lopputulos: oikea rakkaus ja laillinen avioliitto (ἐρωτες δίκαιοι – – καὶ νόμιμοι γάμοι; Khar. 8.4.1) Avioliitto on rakkauden

¹²⁰ Esimerkiksi nimen toistaminen (Vergilius, *Paimenlauluja* 1.5), kiinnostuksen menettäminen työhön (Theokritos 10.1–6), punastuminen ja kalpeneminen (Apollonios Rhodoslainen, *Argonautika* 3.297–398). Morgan 2004, 159.

¹²¹ Morgan 2004, 159.

päämäärä, *telos*.¹²² Näin on myös muissa romaaneissa. Kuten edellä on todettu, antiikin kreikkalaisissa romaaneissa päähenkilöt ja suurin osa sivuhenkilöistä on ”heteroita” eli kiinnostuneita toisesta sukupuolesta. Avioliitto on paikka, jossa heteroseksuaalisuus ja heteroseksuaalinen halu toteutuvat. Romaanien mukaan pelkkä seksi ei ole rakkautta, vaan rakkauden tulee johtaa avioliittoon.

Heteroseksuaalisuuden tutkimuksessa on korostettu, ettei tutkimuksen tulisi keskittyä heteroseksuaalisuuteen ainoastaan seksuaalisuutena, vaan ottaa huomioon myös heteroseksuaaliset instituutiot. Siksi tarkistelen tässä luvussa romaanien näkemystä heteroseksuaalisuudesta myös instituutiona, johon olennaisena osana kuuluvat avioliitto ja lasten saaminen.

Kharitonin ja Ksenofonin romaanit alkavat päähenkilöiden häillä ja avioliitolla. Romaanin pääosan muodostavat päähenkilöiden joutumien eroon toisistaan, heidän seikkailunsa eri puolilla Välimeren aluetta ja pyrkimyksensä pysyä uskollisina toisilleen. Myöhemmissä romaaneissa avioliitto on romaanin päätös, ja sitä edeltävät seikkailut keskittyvät pariskunnan yrityksiin ylläpitää siveytään. Päähenkilöt eivät tässä eroa muista romaanien henkilöistä. Myös kilpakosijat, mukaan lukien rosvot ja merirosvot, tavoittelevat avioliittoa sankarittaren kanssa. Ainoastaan pahimmat barbaarit ja rikolliset (kuten Ksenofonin Psammis ja Ankhialos) eivät halua nostaa sankaritarta aviovaimon asemaan.¹²³ Poikkeuksen tekee myös Hippothooksen himo Anthiaan, mutta tässä tapauksessa kyse on enemmän Hippothooksen liukuvasta seksuaali-identiteetistä.¹²⁴

Mitä romaanit sitten kertovat avioliitosta antiikin Kreikassa? Avioliittoa romaaneissa on verrattu kirjoitusajan lainsäädäntöön naisista ja avioliitosta. Klassisen ajan Ateenassa naisilla ei ollut taloudellisia oikeuksia, mutta romaanien kirjoitusaikaan mennessä tämä tilanne oli muuttunut. Hellenistisenä aikana ja keisarikaudella morsiamet saattoivat allekirjoittaa avioliittosopimuksen itse ja omistaa henkilökohtaista omaisuutta.¹²⁵ Romaaneissa avioliittoon liittyvät oletukset nousevat kuitenkin klassisen ajan käytännöistä. Avioliitto on isän tekemä päätös, äidin mielipidettä ei kysyä eikä avioparin suostumus ole välttämätöntä.¹²⁶ Romaaneissa mainitaan useita järjestettyjä avioliittoja. Kharitonin romaanissa niitä on kolme. Kallirhoen lapsen ja Khaireaan siskon avioliitto järjestetään kysymättä heidän mielipidettään. Kallirhoe itse ei tiedä, kenen kanssa hän on menossa naimisiin hääpäivänään. Järjestettyjen avioliittojen taustalla on usein halu pitää omaisuus suvussa niin, etteivät morsiamen myötäjäiset siirry toiseen sukuun. Siksi suunnitellut avioliitot ovat usein sukulaisavioliittoja, kuten Kleitofonin puolisiskonsa Kalligoneen tai Kharikleian serkkunsa kanssa.

¹²² Haynes 2003, 156. Egger laskee, että näissä viidessä romaanissa 17 paria menee naimisiin, avioliittoa tavoitellaan tuloksetta 23 kertaa, ja aviopari mainitsee avioliiton ainakin 40 kertaa. Tämä 80 maininnan kokonaismäärä tarkoittaa, että avioliitto mainitaan joka kymmenes sivu Teubnerin edition mukaan laskettuna. Egger 1994b, 260.

¹²³ Egger 1994b, 261.

¹²⁴ Ks. edellä luku 3.1.

¹²⁵ Egger 1994b, 266; 1999, 131.

¹²⁶ Haynes 2003, 158–159.

On kuitenkin huomattava, että romaaneissa nämä avioliitot eivät toteudu. Romaanien näkökulmasta avioliitossa ei ole kyse taloudellisesta sopimuksesta. Myötäjäisiä ei romaaneissa mainita, paitsi Dafniksen ja Khloen yhteydessä. Dafnis on varaton, joten hänen täytyy löytää tarvittavat rahat itse, jotta hän voi neuvotella avioliittosopimuksen Khloen ottoisän kanssa (Longos 3.27–30). Muissa tapauksissa myötäjäisten hankkiminen ei ole ongelma, joten siitä ei tarvitse keskustella.

Romaanien isällä on absoluuttinen valta. Tätä valtaa ei kyseenalaisteta edes silloin, kun päähenkilöt lähtevät pakomatkalta päästääkseen pois isän vaikutuspiiristä.¹²⁷ Esimerkiksi Akhilleus Tatioksen teoksessa Kleitofon on valmis vastustamaan isänsä avioliittosuunnitelmia vain siinä määrin, että pyrkii harrastamaan seksiä Leukippen kanssa. Kleitofonilla ei ole aikomusta perua avioliittoa ennen kuin Kalligonen kaappaus muuttaa tilanteen. Kaappauksen jälkeen Kleitofon kuvaa tunnelmiaan ristiriitaisiksi. Toisaalta hän on järkyttynyt sisarensa kohtalosta, toisaalta hän sanoo olevansa innostunut, kun suunniteltu avioliitto ei toteudukaan (Akh. Tat. 2.18.6).

Vaikka isällä on valta päättää avioliitosta, romaanien isät eivät lopulta toimi avioliiton esteenä. Romaanin konventioiden mukaisesti sankarittaret pääsevät naimisiin sen kanssa, jota muutenkin rakastivat. Brigitte Egger huomauttaa, että tytön näkökulmasta tämä on kuitenkin onnekas sattuma, johon hän ei voi vaikuttaa.¹²⁸ Toisaalta voidaan sanoa, että vaikka antiikin maailmassa miehellä oli enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa avioliittoon, romaanien päähenkilömies on niin nuori, että avioliitto rakastetun naisen kanssa on usein onnekas sattuma myös miehelle. Myös romaanien sankari on lopulta isän vallan alla. Aina kyseessä ei ole miehen oma isä, vaan myös tytön isä voi olla se, joka päättää sankarin onnesta – näin on esimerkiksi Khaireaan ja Theageneen tapauksissa.

Klassisen ajan Ateenassa nainen ei voinut itse antaa itseään avioliittoon. Myöhemmin avioliittokäytännöt muuttuivat niin, että naisen oli mahdollista antaa itsensä (*autoekdosis*). Romaaneissa tämä mahdollisuus otetaan huomioon. Kallirhoe lupautuu naimisiin Dionysioksen kanssa (Khar. 3.2.9) ja Anthia Perilaoksen kanssa (Ksen. 2.13.8). Melite puolestaan antaa itsensä Kleitofonille (Akh. Tat. 5.11.6). Kallirhoen ja Anthian tapauksessa *autoekdosis* tapahtuu vanhempien ollessa poissa paikalta. Kumpikin on myös sellaisessa tilanteessa, että heidän on pakko suostua liittoon. Melite on leski ja siten hänellä on suuremmat mahdollisuudet toimia itsenäisesti. Huomionarvoista on, että nämä kaikki kolme liittoa ovat tuhoon tuomittuja.¹²⁹ Toisaalta myös traditionaaliset epäsymmetriset liitot ovat romaaneissa epäonnistuneita (Lykainion ja Khromis) tai jopa katastrofaalisia (Demainete ja Knemonin isä). Ilman rakkautta avioliitto ei onnistu.¹³⁰ Tässä voidaan nähdä implisiittistä traditionaalisen avioliiton kritiikkiä. Rakkauden lisäksi avioliitto vaatii

¹²⁷ Egger 1994b, 268; Egger 1999, 131.

¹²⁸ Egger 1994b, 268; Egger 1999, 132.

¹²⁹ Egger 1994b, 269; Haynes 2003, 159.

¹³⁰ Haynes 2003, 160.

kuitenkin myös sosiaalisen tunnustamisen, eli vanhempien pitää hyväksyä liitto, jotta se voisi olla kestävä.

Rakkauden ja sosiaalisen tunnustamisen jännite johtaa siihen, että romaanien kuvaus avioliitosta ja laillisista konventioista on sekoitus nostalgiaa ja kirjoitusajan tilannetta. Historiallisiin tilanteisiin sijoitetut romaanit, kuten Kharitonin *Kallirhoe*, sisältävät useita anakronismeja avioliittokäytäntöihin liittyen.¹³¹ Romaanit eivät kuvaa historialliseen aikaan sijoittuvan kertomusajankohtansa käytänteitä, mutta ne eivät ole myöskään myöhempiä kirjoitusaikansa käytänteiden kuvauksia. Avioliitto ei ole täysin päähenkilöiden omassa vallassa, vaan se on osa laajempaa sosiaalista järjestelmää, johon liittyvät miesten väliset suhteet ja naisten asema patriarkalisessa kulttuurissa. Mitä romaanien avioliitot sitten kertovat heteroseksuaalisuudesta ja naisten asemasta?

Gayle Rubinin käsitettä naisten ”vaihtokaupasta” (traffic in women) voi käyttää myös antiikin romaanien analysoimiseen. Rubinin mukaan patriarkalisessa kulttuurissa naisilla ei ole täysiä oikeuksia itseensä, vaan naiset ovat vaihtokaupan välineitä, joiden avulla ylläpidetään miesten välisiä suhteita ja valtasapainoa.¹³² Nainen ei esimerkiksi voi antaa itseään avioliittoon. Vielä pari vuosikymmentä sitten oli tavallista, että isä luovutti morsiamen sulhaselle. Tämä avioliiton esittäminen kaupankäynnin muotona näkyy vielä selvemmin antiikin kulttuurissa, jossa naisen arvo aviomarkkinoilla määräytyi hänen myötäjäistensä mukaan. Rubin huomauttaa, että avioliittokäytäntöihin ja naisten vaihtoon liittyy myös (naisten) pakollinen heteroseksuaalisuus.¹³³ Naisilla ei ole mahdollisuutta valita tulevan puolisonsa sukupuolta. Tämä näkyy oletuksessa siitä, että kaikki naiset ovat heteroita.¹³⁴ Miehillä heteroseksuaalisuus ei ole samalla tavalla pakollista, mutta myös miesten oletetaan menevän naimisiin naisen kanssa jossain vaiheessa elämäänsä.

Helen Elsom on tutkinut Kharitonin romaania naisten vaihtokaupan näkökulmasta. Elsomin mukaan *Kallirhoe* on aina kaupan, jotta miesten välinen valtasapaino säilyisi. *Kallirhoe* siirtyy mieheltä toiselle vastineeksi vallasta.¹³⁵ *Kallirhoen* omilla mielipiteillä ei näissä vaihtokaupoissa ole väliä. Esimerkiksi kirjan loppupuolella käydään oikeutta siitä, kuka on *Kallirhoen* oikea aviomies. Oikeudenkäynnissä kenellekään ei tule mieleen kysyä *Kallirhoelta*, kenen kanssa hän haluaa olla naimisissa.

Sivuhenkilöinä esiintyvät naiset ovat vielä enemmän naitettavia hyödykkeitä kuin romaanien varsinaiset sankarittaret.¹³⁶ Useinkaan näiden naisten tunteista ei ole kuvausta. *Khaireas* antaa siskonsa vaimoksi *Polykharmokselle* palkaksi tämän uskollisuudesta (Khar. 8.8.12). Tytön tunteista

¹³¹ Egger 1994b, 269–271.

¹³² Rubin 1975, 175–177.

¹³³ Rubin 1975, 179.

¹³⁴ Ks. yllä.

¹³⁵ Elsom 1992, 213–214.

¹³⁶ Ks. myös Haynes 2003, 131–132.

ei sanota mitään, kyseessä on miesten välinen liiketoimi. Myös Hippothooksen vaimo on pelkkä hyödyke, ja avioliiton tavoitteena on varmistaa miehen omaisuus (Ksen. 5.9.1). Akhilleus Tatioksen teoksen alussa Kalligonea ollaan naittamassa puoliveljelleen Kleitofonille (Akh. Tat. 1.3.2). Tytön tunteita ei mainita, ja avioliiton syynä ovat perheen taloudelliset intressit, kun myötäjäiset säilyvät perheessä. Kalligonen myöhempi avioliitto Kallistheneen kanssa taas näyttäytyy palkkiona miehen aikuistumisesta, eikä Kalligoneen tunteilla ole tässä niin suurta merkitystä (Akh. Tat. 8.17). Myös Knemonin ja Nausikleian avioliitto perustuu Knemonin kiinnostukseen ja tytön isän suunnitelmiin, tytön tunteilla ei ole väliä tai ainakaan niitä ei mainita (Hel. 6.7–8).

Longoksen romaanissa käy selväksi, että avioliitto on vakava velvollisuus, johon vaikuttavat niin varallisuus, vanhempien toiveet kuin sosiaalinen sopivaisuuskin. Rakastavaiset eivät itse voi vaikuttaa asiaan.¹³⁷ Dafnis ja Khloe ovat ottovanhemmilleen sijoitus, joka voidaan rahastaa, kun he ovat kasvaneet. Koska molempien lapsien mukana on jätetty arvotavaroita heidän tunnistamiseksi, ottovanhemmat voivat toivoa lapsille yläluokkaista avioliittoa, josta aiheutuisi hyötyä myös ottovanhemmille itselleen. Vapaasyntyiselle mutta köyhälle Dryakselle Khloe on varallisuuden lähde (Longos 3.25.2), orja Lamonille Dafnis taas on avain vapauteen (Longos 3.26.3).¹³⁸

Aikaisemmin kirjassa Khloe on saanut kasvaa melko vapaasti, eikä kukaan ole kiinnittänyt huomiota hänen enenevässä määrin seksuaaliseen leikkiinsä Dafniksen kanssa. Vasta neljännen kirjan alussa Khloen neitsyydestä tulee ongelma. Ottovanhempien mukaan Khloe on naitettava, koska hän on kasvanut eikä enää ole luotettava, vaan hän saattaisi suostua seksiin minimaalista korvausta vastaan (Longos 3.25.2). Vielä suuremmaksi ongelma kasvaa, kun lasten sosiaalinen asema on paljastunut. Neitsyys on tärkein asia tulevassa vaimossa, ja ainoa asia, mistä Dionysofanes kysyy Dafnikselta saatuaan tietää Khloen olemassaolosta (Longos 4.31.3). Dionysofanes ei kysy Dafniksen neitsyydestä. Miesten neitsyydellä ei ole erityistä arvoa. Miehitä ja naisilta odotetaan eri asioita ennen avioliittoa, joten heteroseksuaalisuus näyttäytyy erilaisena miehille ja naisille. Konstanin ehdottamaa seksuaalista symmetriaa ei parin välillä ole ainakaan tässä suhteessa. Avioliittoon astuessaan naisen on ehdottomasti oltava neitsyt, miehen aikaisemmilla seksuaalisilla kokemuksilla ei ole niin väliä.

Romaanien kiinnostus ei jatku juuri häitä ja vakiintunutta avioliittoa pidemmälle. Tavallinen rauhallinen avioelämä ei ole kiinnostavaa. Vaimoina naiset eivät ole enää kiinnostavia: Filetas kuvailee Amaryllista ainoastaan tulevana vaimonaan, aviopuolisona Amaryllis ei esiinny romaanissa (Longos 2.7).¹³⁹ Longoksen romaanissa päähenkilöiden biologisten äitien, Klearisten ja

¹³⁷ Morgan 1994b, 68.

¹³⁸ Morgan 2004, 217–218.

¹³⁹ Haynes 2003, 133.

Rhoden, tehtäväksi jää ainoastaan lastensaaminen ja jälkeläisten hääjärjestelyistä huolehtiminen (Longos 4.31.3; 4.36.3–37.2).

Antiikin maailmassa avioliiton tarkoituksena oli lasten saaminen. Heteroseksuaalisuus toteutuu paitsi avioliitossa, myös sen lisääntymistoiminnassa. Lasten saamista ei kuitenkaan mainita kaikissa romaaneissa. Ksenofonin ja Akhilleus Tatioksen romaaneissa lasten saamista ei mainita lainkaan. Muutenkin romaaneissa tärkeämpää näyttää olevan päähenkilöiden rakkaus toisiinsa. Tämä saattaa johtua siitä, että kolme romaania päättyy häihin, joiden jälkeistä avioelämää kuvaillaan vain hyvin lyhyesti. Näistä romaaneista Longoksen ja Heliodoroksen teoksissa lasten saaminen mainitaan. Dafniksen ja Khloen avioliitosta kerrotaan, että he tulevat saamaan kaksi lasta (Longos 4.39). Kharikleian ja Theageneen avioliiton eksplisiittiseksi tavoitteeksi taas mainitaan lasten saaminen (Hel. 10.40.2). Ksenofonin ja Kharitonin romaanit alkavat häillä, mutta pariskunta joutuu eroon toisistaan niin pian, ettei heidän avioelämänsä juuri kuvailla. Kallirhoe ehtii kuitenkin tulla raskaaksi, mikä vaikuttaa romaanin juoneen. Raskaus pakottaa Kallirhoen solmimaan toisen avioliiton Dionysioksen kanssa. Romaanin lopussa Kallirhoe jättää lapsensa Dionysioksen hoitoon. Tutkimuksessa on joskus ihmetelty Kallirhoen käytöstä.¹⁴⁰ Onko Kallirhoe huono äiti?

Antiikin maailmassa mies oli se, joka päätti lapsen kohtalosta. Huomatessaan olevansa raskaana Kallirhoella ei ole miestä tekemässä päätöstä, vaan hän joutuu tekemään päätöksen itse. Apunaan hänellä on orjatar Plangon, joka kuitenkin toimii kaksoisagenttina myös Dionysioksen hyväksi. Ensimmäisenä vaihtoehtona Plangon ehdottaa aborttia, minkä Kallirhoe välittömästi hylkää. Vaihtoehtoisiksi jäävät lapsen kasvaminen orjana tai toinen avioliitto ja lapsen esittäminen Dionysioksen lapseksi. Kallirhoe pitää jälkimmäistä vaihtoehtoa parempana. Myöhemmin, kun Kallirhoe palaa takaisin Syrakusaan Khaireaan kanssa, hän ei kerro Dionysiokselle totuutta lapsen isyydestä, vaan antaa Dionysioksen pitää yllä valheellista käsitystä isyydestään. Khairealle Kallirhoe kertoo totuuden, mutta Khaireaan sanotaan vain olevan ylpeä siitä, että hänen poikansa kasvattaa varakas ja hyvämaineinen mies. Lapsen linkki molempiin perheisiin esitetään etuna (Khar. 8.7.11–12). Dionysioksen kannalta tämä tulos on ongelmallinen. Dionysios joutuu tietämättään petetyn aviomiehen rooliin eikä saa omaa biologista lastaan perijäkseen. Kallirhoe ja Khaireas sen sijaan eivät menetä mitään jättäessään lapsensa varakkaan miehen kasvatettavaksi. Kallirhoe voi tehdä lisää lapsia Khaireaan kanssa, ja Khaireas tietää lapsen olemassaolosta ja omasta isyydestään.

Kallirhoe ei ole huono äiti, sillä hän hankkii lapselleen parhaat mahdolliset olot hänen tilanteessaan. Antiikin avioerossa lapset jäivät isälle, eikä Kallirhoella ole mitään syytä loukata Dionysiosta kertomalla totuutta. Totuudesta voisi seurata vain ongelmia kaikille osapuolille. Aiemmin kirjassa on kerrottu, että lapsi on Dionysioksen luona lapsenhoitajan kanssa sillä välin

¹⁴⁰ Kanavou (2015) tutkii tarkemmin Kallirhoen päätöstä jättää lapsensa.

kun Kallirhoe on kuninkaan haaremissa (Khar. 5.10.2–5). On mahdollista, että lapsi on yhä Dionysioksen mukana, jolloin Kallirhoella ei ole edes mahdollisuutta ottaa lasta mukaansa Sisiliaan. Kallirhoen tunnelmia lapsen jättämisestä ei kuvailla. Vaikka Kallirhoe ei ole huono äiti, joka tapauksessa Kharitonin romaanissa heteroseksuaalinen rakkaus näyttää olevan tärkeämpää kuin äitiys. Suhde lapseen on vähemmän tärkeä kuin suhde aviomieheen.

3.4 Yhteenveto

Romaanit noudattavat melko tarkasti hetero-oletuksen paradigmaa. Jos henkilöhahmon seksuaalisista kiinnostuksenkohteista ei ole erikseen mainintaa, hän on hetero. Pojista kiinnostuneista miehistä puolestaan tämä kerrotaan heti henkilön esittelyn yhteydessä. Poikkeuksen muodostaa Ksenofonin romaani, jossa henkilöiden kiinnostuksenkohteet saattavat tulla yllätyksenä lukijalle. Hippothooksen hahmo sekoittaa pakkaa entisestään, sillä hän rakastaa poikia, menee naimisiin naisen kanssa ja tuntee seksuaalista kiinnostusta myös sankarittareen.

Rakastumista kuvataan kaikissa romaaneissa samalla tavoin. Romaaneissa rakastuminen tapahtuu ensisilmäyksellä. Katseella ja katsomisella on suuri rooli rakastumisessa. Myös rakkauden oireet ovat samanlaiset kaikille romaanihahmoille, eikä kukaan romaanihahmoista pysty välttämään rakkauden voimaa. Heteroseksuaalinen rakkaus toteutuu avioliitossa. Romaanien onnellinen loppu tarkoittaa päähenkilöiden häitä tai keskeytyneen avioelämän onnellista jatkumista. Myös lasten saamisen tärkeys mainitaan. Heteroseksuaalisuus toteutuu siis avioliitossa ja jälkeläisten saamisessa.

4 Seksuaalisuus heterona: seksi, siveys ja väkivalta

4.1 Johdanto

Tässä luvussa keskityn heteroseksuaalisuuteen nimenomaan seksuaalisuutena. Mitä antiikin romaanit sanovat miesten ja naisten välisestä seksistä? Mitä ne sanovat seksuaalisesta siveydestä? Miten seksi ja väkivalta liittyvät toisiinsa ja heteroseksuaalisuuteen? Aloitan esittelemällä romaanien seksuaalikuvausta yleisesti. Sen jälkeen käsittelen romaanien erityispiirteitä ja luvun lopuksi heteroseksuaalisuuden ja väkivallan kytkentöjä.

Jokainen romaani käsittelee (hetero)seksuaalisuutta omalla tavallaan ja keskittyy hieman eri asioihin. Kharitonin, Ksenofonin ja Heliodoroksen romaanit keskittyvät uskollisuuteen ja pidättymiseen esiaviollisesta seksistä. Ksenofon ja Khariton ratkaisevat päähenkilöiden keskinäisen siveyden ongelman aloittamalla romaaninsa päähenkilöiden avioliitolla, Heliodoroksella pidättyväisyyden osoittaminen saa suuren osan tarinassa, sillä päähenkilöt viettävät paljon aikaa yhdessä. Akhilleus Tatios parodioi tämäntyyppisiä romaanikonventioita kääntämällä siveyden teeman pääläelleen. Longoksen teoksessa taas eroottisen halun syntyminen ja tunnistaminen muodostaa koko romaanin juonen. Dafnis ja Khloe ovat siveitä, mutta eivät moraalisista syistä vaan koska he eivät tiedä miten seksiä harrastetaan.¹⁴¹

Siveyden ja uskollisuuden korostaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että romaanit olisivat seksivastaisia. Aivan kuten rosvot eivät eroa päähenkilöistä siinä, että he tavoittelevat avioliittoa, päähenkilöt eivät eroa rosvoista siinä, että myös he haluavat seksiä. Päähenkilöiden halu on yhtä eroottista kuin muidenkin. Se mikä erottaa heidät kilpailijoista on sitoutuminen yhteen henkilöön ja tasapuolisempi suhde. Klassisessa maailmassa seksuaalinen halu oli epäsymmetristä: vanhempi mies tunsu seksuaalista halua tyttöön tai poikaan. Miehen oletettiin olevan aktiivinen, naisen tai pojan passiivinen osapuoli.¹⁴² Romaaneissa sen sijaan päähenkilöt ovat suunnilleen samanikäisiä, mikä tekee heidän suhteestaan tasapuolisemman myös seksuaalisuuden suhteen.¹⁴³ Kumpikin päähenkilöistä on yleensä seksuaalisesti kokematon. Poikkeuksen muodostaa Kleitofon, ja Dafniskin menettää poikuutensa ennen avioliittoa. Muissa romaaneissa niin sankaritar kuin sankarikin ovat neitsyitä naimisiin mennessään.

Seksuaalisuuden kuvaus erottaa romaanien sankarittaret sivuhenkilönaisista. Sankaritar on siveä ja uskollinen, kun taas kilpaileva nainen on seksuaalisesti aktiivinen. Tämä kontrasti on selvin Ksenofonilla ja Heliodoroksella, joilla toinen nainen on usein juonitteleva barbaari, paha nainen.

¹⁴¹ Ks. myös MacQueen 1990, 129–136.

¹⁴² Tämä ei tietenkään aina pitänyt paikkaansa, vaan aktiivisen miehen ja passiivisen naisen roolit olivat enemmän normatiivisia oletuksia siitä, miten asioiden tulisi olla. Esimerkiksi Aristofaneen komedioissa kuvaillaan seksuaalisesti aktiivisia naisia. Ihanteellinen nainen kuitenkin oli siveä ja omaksui passiivisen roolin.

¹⁴³ Näin myös Konstan 1994a, 45.

Toisaalta näitä naisia ei aina herjata, vaan esimerkiksi Meliten ja Lykainionin kuvaukset ovat empaattisia.¹⁴⁴ Romaanien välillä on eroja myös sankarittarien kuvauksissa. Anthia ja Kharikleia puolustavat siveytään jopa aggressiivisesti, Leukippen siveys on neuvoteltavissa, Kallirhoe menee naimisiin toisen miehen kanssa ja Khloe säilyttää neitsyytensä avioliittoon asti ainoastaan vahingossa.

Yleisesti romaanien sankarit ovat siveitä ja uskollisia kuten sankarittaretkin. Margaret Anne Doody huomauttaa, että romaaneissa miesten siveys ei ole misogynistista. Miehet eivät pysyttele siveinä, koska naiset ovat pahoja.¹⁴⁵ Romaanien välillä on eroja myös sankarien siveyden kuvauksissa. Khaireas on ainoa romaanien sankari, jonka oma siveys ei ole uhattuna. Khaireas on neitsyt mennessään naimisiin (Khar. 4.4.9) eikä hänellä ole ihailijoita romaanin aikana. Myös Habrokomes ja Theagenes ovat neitsyitä ennen avioliittoa. Kleitofon sen sijaan ei ole neitsyt, eikä pyri pysyttelemään siveänä Leukippen kanssa. Meriel Jones huomauttaa, että Theageenen ja Kleitofonin kuvaukset esittävät kaksi erilaista näkökulmaa miehisyyden harjoittamiseen. Theagenes harjoittaa maskuliinisuuttaan hillitsemällä itseään. Kleitofonille mieheyden harjoittamiseen (ἀνδρὶζεσθαι) sen sijaan kuuluu seksuaalinen toiminta. Kleitofonin maskuliininen performanssi on sukupuolen esittämistä nimenomaan seksuaalisesti (Akh. Tat 2.10.1; 4.1.2). Jonesin mukaan kyseessä on väärinymmärretty maskuliinisuuden ideaali.¹⁴⁶ Toisaalta on mahdollista, ettei Kleitofonin näkemys maskuliinisuudesta ole väärinymmärretty vaan vain erilainen. Antiikin kreikkalais-roomalaisissa filosofisissa teksteissä kyllä korostettiin itsehillinnän ihannetta. Craig Williamsin mukaan antiikin Roomassa esiintyi kuitenkin myös toinen, hyvin yleinen näkemys maskuliinisuudesta. Tämän ”priapistisen” näkemyksen mukaan miehen tuli olla aktiivinen seksuaalisessa roolissa.¹⁴⁷ Voidaankin sanoa, että antiikissa oli ainakin kaksi maskuliinista ihannetta, ja Theagenes ja Kleitofon edustavat kumpikin eri linjaa.

Kreikkalaiset romaanit esittävät siis seksuaalisuuden hyvin eri tavoilla. Khariton, Ksenofon ja Heliodoros korostavat siveyttä. Akhilleus Tatioksen romaani taas parodioi siveyden vaatimuksia. Longoksen romaani keskittyy päähenkilöiden seksuaalisen kehityksen ja koulutuksen kuvailuun. Seuraavassa käsitelen romaanien kuvausta (hetero)seksuaalisuudesta tarkemmin. Aloitan kuvailemalla Kharitonin, Ksenofonin ja Heliodoroksen romaaneja yhdessä, sillä niiden näkökulma seksuaalisuuteen on hyvin samankaltainen.

¹⁴⁴ Egger 1999, 126–128; Johne 1996, 200–201.

¹⁴⁵ Doody 1998, 77–78.

¹⁴⁶ Jones 2012, 11, 154–159.

¹⁴⁷ Williams 1999. Antiikin maskuliinisuuksista enemmän ks. Asikainen 2016.

4.2 Siveyden korostaminen: Khariton, Ksenofon ja Heliodoros

Kharitonin, Ksenofonin ja Heliodoroksen romaanit korostavat päähenkilöiden molemminpuolista siveyttä ja uskollisuutta. Siveyden vaatimus liittyy molemmilta sukupuolilta odotettuun itsehillintään.¹⁴⁸ Tämän lisäksi romaaneissa esitetään molemminpuolisen uskollisuuden vaatimus. Vaimojen uskollisuus aviomiehelleen oli aina ollut oletettua. Molemminpuolisen uskollisuuden vaatimus sen sijaan ei ollut antiikin Kreikassa eikä Roomassa yleinen, kaikkien hyväksymä vaatimus.¹⁴⁹ Romaanien kirjoitusaikaan se oli kuitenkin yleistymässä oleva ajatus. Esimerkiksi filosofit Musonius Rufus ja Plutarkhos esittivät, että myös miehen tulisi olla uskollinen vaimolleen. Foucault'n mukaan Plutarkhoksen aikana miehen avioliiton ulkopuoliset suhteet eivät enää olleet hyväksytty seuraus hänen ylempiarvoisesta asemastaan, vaan ne johtuvat miehen heikkoudesta, jota oli rajoitettava.¹⁵⁰ Vaatiessaan molemminpuolista uskollisuutta nämä kolme romaania liittyvät tähän samaan kehitykseen.

Kharitonin ja Ksenofonin teoksissa siveys näyttäytyy erityisesti uskollisuutena. Päähenkilöt ovat jo menneet keskenään naimisiin teoksen alussa, joten heidän jouduttuaan eroon ongelmana ei ole niinkään neitsyyden puolustaminen kuin uskollisena pysyminen. Kharitonin teoksessa Kallirhoe suostuu avioliittoon Dionysioksen kanssa, kun hän huomaa olevansa raskaana. Tästä huolimatta romaanissa korostetaan Kallirhoe'n uskollisuutta. Kallirhoe on siveä (σώφρων; Khar. 6.4.10) ja rakastaa aviomiestään (φιλανδρία, Khar. 6.4.10) – oletettavasti tällä tarkoitetaan ensimmäistä aviomiestä, Khaireasta. Orjatar Plangon, joka toimii parin puhemiehenä, korostaa Dionysiokselle, että Kallirhoe menisi naimisiin Dionysioksen kanssa lisääntymisen, ei nautinnon vuoksi (Khar. 3.1.6). Plangonin puheen sisältöön vaikuttaa se, että Kallirhoe on raskaana ja hänen pitää löytää tilanteeseen joku ratkaisu, ettei hänen lapsensa synny näennäisesti avioliiton ulkopuolella ja hänen ollessaan orjan asemassa. Toisen avioliiton tekee välttämättömäksi hänen tarpeensa suojella lasta. Kallirhoe ei missään vaiheessa sanota rakastavan Dionysiosta. Hänen siveytensä ja uskollisuutensa eivät seuraa niinkään fyysisestä koskemattomuudesta kuin hyvistä tarkoituksista.¹⁵¹ Tämän näkemyksen vastakohta esiintyy Akhilleus Tatioksen romaanissa, jossa Leukippe on siveä nimenomaan sen vuoksi, että hän on fyysisesti koskematon. Leukippen siveys ei seuraa tarkoituksista, sillä hän on tahtomattaan neitsyt.

Ksenofonin romaanissa Anthian seikkailujen aikana monet miehet rakastuvat häneen, ja Anthia joutuu puolustamaan siveyttään yhä mielikuvituksellisemmin keinoin. Perilaoksen vaimoksi Anthia suostuu, mutta vaatii kolmenkymmenen päivän taukoa ennen häitä (Ksen. 2.13.8). Juuri ennen häitä hän juo myrkyksi luulemaansa unilääkettä, ja pääsee siten pinteestä. Psammista Anthia

¹⁴⁸ Itsehillinnän ideasta enemmän ks. Foucault 2010, 161.

¹⁴⁹ Foucault 2010, 131.

¹⁵⁰ Foucault 2010, 409–410.

¹⁵¹ Haynes 2003, 50.

vaatii odottamaan, koska hänet oli pyhitetty Isikselle vielä vuodeksi. Taikuskoinen barbaari suostuu tähän (Ksen. 3.11.4). Ennen määrääjän kulumista Anthia ryöstetään, eikä hän siten joudu naimisiin Psammiksen kanssa. Rosvojoukkoon kuuluva Ankhialos yrittää raiskata Anthian, mutta tämä onnistuu tappamaan miehen (Ksen. 4.5). Anthia heitetään koirien syötäväksi, mutta Amfinomos, joka myös kuuluu rosvojoukkoon, pelastaa hänet. Amfinomos rakastuu Anthiaan, kunnioittaa hänen siveytään ja lupaa odottaa, kunnes hän suostuu vapaaehtoisesti (Ksen. 5.2.5). Jää epäselväksi, onko kyseessä Amfinomoksen aidompi rakkaus vai johtuuko tämä kunnioitus siitä, että Amfinomos tietää Ankhialoksen murhasta ja ajattelee, ettei Anthiaa kannata pakottaa. Lopulta Anthia myydään bordelliin, missä hän teeskentelee epileptikkoa eikä siten joudu prostituoiduksi (Ksen. 5.7.4). Hänet ostanut mies myy hänet lopulta Hippothookselle, joka auttaa hänet Habrokomeen luo.

Myös Habrokomes suojelee siveytään ja pysyy uskollisena Anthialle, vaikka Manto yrittää viettelä hänet. Toisaalta kun Kyno rakastuu Habrokomeeseen, Habrokomes suostuu. Kun Kyno tappaa miehensä, Habrokomes kuitenkin lähtee pakoon (Ksen. 3.12). Konstan tulkitsee tämän niin, että Habrokomeen suostumus ei riko molemminpuolisen uskollisuuden vaatimusta, vaan kyseessä on samanlainen tilanne kuin Kallirhoen toinen avioliitto. Habrokomes toimii estääkseen suuremman pahan, eikä hän ole rakastunut Kynoon.¹⁵² On kuitenkin mahdollista, ettei Habrokomeen suostumus ole aitoa, vaan sen on tarkoitus toimia samanlaisena viivytystaktiikkana kuin Anthian valheiden. Jos Ksenofonin säilynyt teos on lyhennelmä, alkuperäinen teksti on voinut sisältää enemmän perusteluja Habrokomeen toiminnalle.

Vaikka Khariton ja Ksenofon korostavatkin avioparin siveyttä ja uskollisuutta toisiaan kohtaan, teokset eivät ole seksivastaisia. Aviopari esitetään seksuaalisina. Khariton ei tosin korosta päähenkilöiden seksuaalista kiinnostusta teoksen alussa yhtä paljon kuin muut romaanit. Ensimmäinen maininta heidän seksuaalisesta kanssakäymisestään tulee vasta, kun käy ilmi että Kallirhoe on raskaana: kertoja huomauttaa, että Khaireaan ja Kallirhoen ensimmäisessä yhdynnässä (σύνοδος) heidän yhteensointuva halunsa teki liitosta hedelmällisen (Khar. 2.8.4). Myöhemmin parin seksuaalista kiinnostusta toisiinsa korostetaan enemmän: kun Khaireas ja Kallirhoe tapaavat jälleen teoksen lopussa, he menevät makuuhuoneeseen ennen kuin tulee edes ilta (Khar. 8.1.13). Khaireas luopuu johtotehtävistään ja delegoi ne Polykharmokselle, sillä hän ei voi enää keskittyä muuhun kuin Kallirhoeen (Khar. 8.6.9). Khaireas ei ole ainoa mies, joka käyttäytyy näin, vaan vaimon luona pysyttelemisen näyttäytyy romaanissa heteroseksuaalisen tai vaimoa rakastavan miehen käytöksenä. Myös Dionysios pysyttelee makuuhuoneessaan hänen vaimonsa kuoltua ”ikään kuin vaimo olisi vielä hänen luonaan” (διέτριβεν ἐν τῷ θαλάμῳ, ὥς ἔτι παρούσης αὐτῇ τῆς γυναικός; Khar. 2.1.1). Antiikin kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa naisten seurassa

¹⁵² Konstan 1994a, 48–52.

pysyttelemine ja liiallinen naisten rakastaminen asetti miehen maskuliinisuuden kyseenalaiseksi.¹⁵³ Khariton ei kuitenkaan kommentoi tätä toimintaa negatiivisessa sävyssä, vaan vaimon rakastaminen näyttää hyvaksyttävänä, jopa oletettavana toimintana.

Ksenofonin teoksessa Anthia esitetään seksuaalisena heti teoksen alussa, kun hän rakastuu Habrokomeeseen. Kertoja mainitsee, että Anthia pyrkii paljastamaan ruumiistaan mitä voi Habrokomeen katsottavaksi (Ksen. 1.3.2). Tästä huolimatta molemmat ovat hääyönä aluksi ujoja. Habrokomes miehenä tekee aloitteen, mutta Anthia vastaa innokkaasti ja tunnustaa rakkautensa kaksi kertaa siinä missä Habrokomes kerran (Ksen. 1.9). Antiikissa oli yleinen ajatus, ettei naiselle tai ainakaan aviovaimolle ollut sopivaa tehdä aloitetta, mutta toisaalta miehen aloitteesta kieltäytyminen ei ollut suotavaa.¹⁵⁴ Anthian käytös sopii tähän malliin: hän ei tee aloitetta, mutta suostuu Habrokomeen aloitteeseen. Anthian ja Habrokomeen rakkaus on seksuaalista ja fyysistä aivan kuten merirosvojenkin kokema intohimo. Erottavana tekijänä on se, että päähenkilöiden rakkaus on molemminpuolista ja tasa-arvoista.¹⁵⁵ Ksenofon toteaa, että hääyönään Anthia ja Habrokomes nauttivat Afroditestä ja kamppailevat keskenään läpi yön osoittaakseen, että rakastavat toista enemmän (Ksen. 1.9.9). Vaikka Habrokomes onkin aktiivisempi aloitteentekijä, varsinaisessa seksissä sekä Anthia että Habrokomes ovat aktiivisia. Ksenofonin teoksessa voidaan siis nähdä jonkinlaista seksuaalista symmetriaa.

Toisin kuin Kharitonin ja Ksenofonin päähenkilöt, Heliodoroksen päähenkilöt menevät naimisiin vasta romaanin lopussa. Tämä antaa Heliodorokselle mahdollisuuden osoittaa päähenkilöiden uskollisuus ja seksuaalinen siveys paitsi suhteessa merirosvoihin ja ryöväreihin, myös suhteessa toisiinsa. Heliodoros ylistää yksiselitteisesti siveyttä ja linkittää oikeanlaisen ja vääränlaisen rakkauden seksuaaliseen käytökseen. Kharikleia ja Theagenes varjelevat siveyttään jopa toisiltaan. Knemonin kertomus perheestään sen sijaan on esimerkkinä vääränlaisesta rakkaudesta ja vääränlaisesta naisten käytöksestä. Heteroseksuaalisissa suhteissa miehiltä ja naisilta odotettava tai hyväksyttävä käytös on erilaista. Seksuaalisesti aktiivinen mies ei välttämättä tee mitään väärää, kunhan hän hillitsee itsensä. Seksuaalisesti liian aktiiviset naiset taas eivät osoita tarvittavaa naisellista häveliäisyyttä, ja ovat automaattisesti epänaissellisia.

Knemon kertoo tarinansa Kharikleialle ja Theageneelle. Hänen isänsä oli mennyt uusiin naimisiin ja oli intohimoisesti rakastunut vaimoonsa (Hel. 1.9). Intohimoinen rakkaus, vaikka se kohdistuisikin naiseen, kyseenalaistaa miehen maskuliinisuuden ja tekee hänestä naismaisen. Knemonin äitipuoli Demainete rakastui Knemoniin ja yritti vietellä hänet. Knemon kuvaa Demaineten rakkautta luonnottomaksi himoksi (Hel. 1.9–10). Myös heteroseksuaalinen rakkaus voi

¹⁵³ Esimerkiksi Pompeius Suurta syytettiin naismaiseksi, koska hän oli liian rakastunut vaimoonsa; Plutarkhos, *Pompeius Suuri* 48.5–7.

¹⁵⁴ Näin esim. Plutarkhos, *Neuvoja vastanaineille* 18.

¹⁵⁵ Konstan 1994b, 55.

olla luonnotonta, jos se kohdistuu vääränlaiseen kohteeseen. Kolmiodraamaan sekaantuu myös orjatar Thisbe, joka esittää rakastuvansa Knemoniin taivutellakseen tämän myötämieliseksi emäntänsä toiveille (Hel. 1.11). Knemon mainitsee, että hän on aikaisemmin yrittänyt vietellä Thisbeä tuloksetta. Antiikin maailmassa miesten harjoittama seksi orjien kanssa oli yleistä, ja orjien ajateltiin olevan miesten tyydytystä varten. Knemonin maininta on kuitenkin erikoinen, sillä muissa romaaneissa vapaat miehet eivät halua seksiä orjatyttöjen kanssa tai eivät ainakaan kerro halustaan avoimesti. Knemon ei kuitenkaan vielääkään suostu seksiin Demaineten kanssa, minkä jälkeen Demainete syyttää Knemonia valheellisesti tämän isälle.¹⁵⁶ Lopulta Knemon ajetaan maanpakoon, Demainete tekee itsemurhan, Thisbe lähtee karkumatkalle ja Knemonin isältä takavarikoidaan omaisuus. Puhtaan rakkauden ja laittoman halun välinen antiteesi näkyy henkilöiden kokemissa kohtaloissa: kaikki, joilla on laitton halu, epäonnistuvat ja kuolevat. Nämä kuolemat näyttäytyvät romaanissa ansaittuina.¹⁵⁷ Thyamis on ainoa ”pahis”, jolla on onnellinen loppu. Hänen tapauksessaan kyseessä ei ole kuitenkaan laitton halu, koska hänellä on kunniallinen pyrkimys mennä naimisiin Kharikleian kanssa ja hän kysyy sankarittaren mielipidettä asiaan, vaikka voisi pakottaa hänet suostumaan.¹⁵⁸ Knemonin ja hänen perheenjäsentensä rakkaus sen sijaan on perverssiä, koska he ovat piittaamattomia muiden suostumuksesta, manipuloivat muita ihmisiä, tavoittelevat vain lyhytkestoista seksuaalista tyydytystä ja tekevät seksistä pelkän fyysisen aktin, jonka tavoitteena on saada valtaa ja varakkuutta.¹⁵⁹

Knemonin kokemat onnettomuudet eivät kuitenkaan saa häntä muuttamaan mielikuvaansa rakkaudesta. Kuvaava esimerkki Kharikleian ja Theageneen erilaisesta näkemyksestä Knemoniin verrattuna on kuvaus Kharikleian ja Theageneen jälleennäkemisestä. Kun he tapaavat toisensa oltuaan erossa, he syleilevät ja suutelevat pitkän aikaa. Kun he tokenevat, he ovat nolestuneita, mutta Knemonin mielestä heidän käytöksensä on vain sopivaa rakastuneille (Hel. 2.7.1). Knemonin näkemys rakkaudesta tiivistyy sanoihin: ”Oi isä, minä moitin Homerosta, joka väittää, että kaikissa asioissa on tyydytys, myös rakkaudessa. Minun mielestäni rakkaudesta ei voi koskaan saada liikaa, olipa sitten harjoittamassa nautintoa tai kuuntelemassa tarinoita siitä” (Hel. 4.4.3).¹⁶⁰

Kharikleian ja Theageneen näkemys rakkaudesta on erilainen. Ennen kuin Kharikleia ja Theagenes tapaavat ja rakastuvat, heidän sanotaan kammoavan seksiä ja halveksuvan rakkautta (Hel. 3.9.1; 3.17.4). Rakastumisen jälkeen Kharikleia päättää parantaa rakkauden oireet kunniallisen avioliiton avulla. Sitä ennen hän vaatii ehdotonta siveyttä myös sulhaseltaan. Theagenes vannoo valan, että hän kunnioittaa Kharikleian neitsyyttä avioliittoon asti (Hel. 4.18.4–6). Kharikleia siis

¹⁵⁶ Knemonin tarinaa voi verrata myyttiin Hippolytoksesta ja Faidrasta.

¹⁵⁷ Papadimitropoulos 2013, 102–103; Morgan 1999, 279–280.

¹⁵⁸ Papadimitropoulos 2013, 103–104.

¹⁵⁹ Morgan 1996, 450–451; 1999, 279–280; Papadimitropoulos 2013, 103.

¹⁶⁰ Ἐγὼ καὶ Ὁμήρῳ μέφομαι, ὃ πάτερ, ἄλλων τε καὶ φιλότιτος κόρον εἶναι φήσαντι, πράγματος ὃ κατ’ ἐμὲ κριτὴν οὐδεμίαν φέρει πλησμονὴν οὔτε καθ’ ἡδονὴν ἀνυόμενον οὔτε εἰς ἀκοὴν ἐρχόμενον.

vaatii oikeutta hillitä tai jopa estää sulhasensa intohimoa.¹⁶¹ Näin on muuallakin romaanissa: Kharikleia ja Theagenes suutelevat ja syleilevät, mutta Kharikleia estää miestä kiihottumasta liikaa. Theagenes tottelee, sillä hän on ”vahvempi kuin nautinto vaikka heikompi kuin rakkaus” (ἔρωτος μὲν ἐλάττων ἡδονῆς δὲ κρείττων; Hel. 5.4.5). Kharikleian ja Theageneen rakkaus ei vaadi seksiä, mikä on muiden romaanin henkilöiden mielestä ihmeellistä. Esimerkiksi Arsake epäilee heidän suhdettaan ja väittää, etteivät he voi olla rakastavaisia, koska eivät harrasta seksiä.¹⁶² Myöhemmin etiopialainen väkijoukko ihmettelee, miten niin kauniit nuoret, jotka ovat olleet vankeinakin, voivat olla neitsyitä ja siveitä (Hel. 10.9).

Päähenkilöiden rakkaus on ihanteellista, koska se on molemminpuolista, kestävää ja eksklusiivista. Heliodoroksen seksistä käyttämä kieli korostaa puhtautta ja epäpuhtautta. Teos samaistaa emotionaalisen kiintymyksen fyysiseen puhtauteen selvemmin kuin muut romaanit.¹⁶³ Seksi on epäpuhdasta ainakin uskonnollisessa mielessä, sillä neitsyyden menettäminen tekisi Kharikleiasta ja Theageneestä sopimattomia uhreja jumalalle (Hel. 10.7.7; ks. myös Hel. 7.25.7). Heliodoroksen teos ei kuitenkaan ole seksivastainen teksti, vaan avioliitto ja lisääntymiseen johtava seksi ovat romaanin päämääriä.¹⁶⁴ Avioliitto on olemassa lasten saamista varten (Hel. 10.40.2), joten seksi avioliitossa ei ole ainoastaan sallittua vaan suorastaan välttämätöntä.

4.3 Siveyden parodia: Akhilleus Tatios

Toisin kuin Kharitonin, Ksenofonin ja Heliodoroksen romaanit, Akhilleus Tatios antaa hyvin realistisen, jopa epäromanttisen, kuvan rakkaudesta ja seksuaalisuudesta. Kleitofonin tavoitteena teoksen alussa ei ole avioliitto vaan seksuaalinen tyydytys. Leukippe taas taipuu Kleitofonin viettelyyn. Kathryn Chew toteaa, että Akhilleus Tatios parodioi tavanomaista romanttisten romaanien moraalia. Muihin romaaneihin verrattuna siveyden ideaalia ei noudateta, mikä antaa tarinalle realistisen sävyn.¹⁶⁵

Leukippen kuvaus eroaa aikaisemmista romaanisankarittarista. Teoksen alussa Leukippe ei ole ehdottoman siveä, vaan vaikuttaa halukkaalta avioliiton ulkopuoliseen seksiin ja suostuu yölliseen tapaamiseen Kleitofonin kanssa. Kohtaaminen kuitenkin keskeytyy, kun Leukippen äiti ryntää huoneeseen painajaisen varoittamana (Akh. Tat. 2.24). Leukippe on häpeissään, surullinen ja vihainen äidin syytteistä. Leukippe puolustaa kiivaasti neitsyyttään ja vaatii neitsyystestiä, minkä ajatuksen hänen äitinsä torjuu. Leukippen neitsyyden säilyminen on tosin vain vahinko, sillä hetkeä

¹⁶¹ Haynes 2003, 71.

¹⁶² Hel. 7.28.6: ”Jos hän syleilisi, jos hän suutelisi häntä niin kuin on tapana, jos hän myös nukkuisi hänen kanssaan, se olisi oikea todiste siitä, ettei kyseessä ole sisar vaan morsian.” εἰ γὰρ περιβάλλοι, εἰ γὰρ φιλοῖη καθάπερ δὴ κοινόν, εἰ καὶ συγκαθεύδοι, καθαρὸς τις ἔλεγχος ὅτι μὴ ἀδελφὴ μνηστὴ δέ ἐστιν.

¹⁶³ Morgan 1996, 450.

¹⁶⁴ Morgan 1999, 279–280.

¹⁶⁵ Chew 2000, 57–61.

aiemmin hän oli täysin valmis menettämään sen. Leukippen vakuutteluja siveydestään ei voi ottaa täysin vakavissaan.

Myös kuvaus kirjan sankarista, Kleitofonista, eroaa muista romaanisankareista. Muihin romaaneihin verrattuna rakkaus ensisilmäyksellä ei ole molemminpuolista. Khaireas, Habrokomes ja Theagenes ovat neitsyitä ennen avioliittoa, Kleitofon sen sijaan on ollut prostituoitujen kanssa. Konstanin ehdottamaa seksuaalista symmetriaa ei siis esiinny Leukippen ja Kleitofonin välillä, vaan teoksessa on alusta lähtien seksuaalinen epäsymmetria Kleitofonin ja Leukippen, neitsyen, välillä.¹⁶⁶ Kleitofon myös yrittää päästä sänkyyn Leukippen kanssa useita kertoja ennen avioliittoa. Kharitonin, Ksenofonin ja Heliodoroksen korostamasta siveydestä ei näy jälkeäkään Kleitofonin kuvauksessa.

Kleitofonin toinen yritys sijoittuu heidän pakomatkalleen. Heidän saavuttuaan Egyptiin Kleitofon haluaisi ”harjoittaa miehisyyttään” (ἀνδρίζεσθαι; 4.1.2). Leukippe kuitenkin estää tämän, koska hän on nähnyt unen, jossa Artemis on kieltänyt häntä harrastamasta esiaviollista seksiä (Akh. Tat. 4.1.4). Unen seurauksena Leukippe säilyttää neitsyytensä. Tämän jälkeen Leukippe vaikuttaa sovinnaisen siveältä, ja häntä onkin verrattu muihin romaanisankarittariin.¹⁶⁷ Leukippen siveyden voi kuitenkin kyseenalaistaa myös kirjan myöhemmissä vaiheissa. Kun Leukippe kertoo unestaan Kleitofonille, hän sanoo olevansa pettynyt viivytyksestä (ἐγὼ δὲ τὴν μὲν ἀναβολὴν ἡχθόμην; Akh. Tat. 4.1.5). Leukippen siveys ei siis vielääkään seuraa sisäisestä halusta pysyä siveänä, vaan on ulkoisten pakotteiden aikaansaamaa. Tästä syystä Helen Moralesin ajatus, että Leukippe antaisi neitsyydelleen enemmän arvoa kuin muut romaanin henkilöt, asettuu kyseenalaiseksi.¹⁶⁸ Leukippe on täysin halukas seksiin, ja hänen teoksen lopussa tapahtuva neitsyyden puolustuksensa ei johdu neitsyyden arvostamisesta vaan halusta säilyttää kasvot ja päästä kunniallisesti naimisiin Kleitofonin kanssa. Kuten Graham Anderson toteaa, Leukippe haluaa pitää yllä kulisseeja tyydyttääkseen vanhempien standardit, mutta on samaan aikaan täysin valmis huomiota herättämättömään suhteeseen Kleitofonin kanssa.¹⁶⁹

Sen lisäksi ettei Kleitofon ole neitsyt tavatessaan Leukippen eikä pyri pitämään itseään siveänä, hän myös rikkoo uskollisuuden periaatetta Meliten kanssa. Kleitofonin käytös Meliten kanssa eroaa täysin Theageneen käytöksestä Arsaken kanssa tai Habrokomeen käytöksestä Manton kanssa. Kleitofon luulee, että Leukippe on kuollut. Puolen vuoden kuluttua hän lopulta suostuu naimisiin Meliten kanssa, mutta ei suostu harrastamaan seksiä hänen kanssaan. Vasta kun Kleitofon on saanut Leukippensa takaisin ja Meliten kuolleeksi luultu aviomies Thersandros ilmestyy paikalle, hän suostuu seksiin Meliten kanssa.

¹⁶⁶ Morales 2004, 153.

¹⁶⁷ Vilborg 1962, 11; Chew 2014, 68.

¹⁶⁸ Morales 2004, 206.

¹⁶⁹ Anderson 1984, 118.

Löydettyään Meliten ja Kleitofonin aterialla yhdessä Thersandros vangitsee avionrikkojana pitämänsä Kleitofonin. Ironista kyllä, Thersandroksen syyte on väärä mutta muuttuu oikeaksi vangitsemisen seurauksena. Melite tulee Kleitofonin luokseen ja haukkuu tämän toiminnan, koska hän ei ole kertonut Leukippen löytymisestä. Melite myös haukkuu Kleitofonia pidättyväisyydestä. Melite kyseenalaistaa Kleitofonin seksuaalisen kyvykkyyden ja miehekkyyden haukkumalla Kleitofonia eunukiksi ja androgyyniksi (εὐνοῦχος καὶ ἀνδρόγυνος; Akh. Tat. 2.25.8). Melite kyseenalaistaa Kleitofonin maskuliinisuuden myös vertaamalla Kleitofonia naiseen: ”mikä kaikkein loukkaavinta, syleiltyäsi ja suudeltuasi nousit ylös niin kuin toisen naisen vierestä” (τὸ πάντων ὑβριστικώτατον, προσαπτόμενος, καταφιῶν, οὕτως ἀνέστης ὡς ἄλλη γυνή; Akh. Tat. 5.25.7). Tämä olisi mahdollista lukea queer-näkökulmasta lesboseksin kuvauksena, mutta Meliten näkökulmasta kyseessä ei ole seksuaalinen toiminta lainkaan. Antiikin seksuaalisuuden kuvauksissa oikea seksi vaatii penetraation. Jos penistä ei ole mukana tai penetraatiota ei tapahdu, toiminta ei voi olla seksuaalista. Lesboseksi ei siis ole oikeaa seksiä.¹⁷⁰ Tämä tekee naisten välisestä seksistä jotain täysin mahdotonta ja luonnotonta.

Vihanpurkauksensa jälkeen Melite pyytää Kleitofonia armahtamaan häntä ja parantamaan hänen rakkautensa (Akh. Tat. 5.26). Kleitofon kertoo, että tämän jälkeen:

ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον καὶ ἀληθῶς ἐφοβήθην τὸν Ἑρωτα, μή μοι γένηται μήνιμα ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἄλλως ὅτι Λευκίππην ἀπειλήφειν, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα τῆς Μελίτης ἀπαλλάττεσθαι ἔμελλον, καὶ ὅτι οὐδὲ γάμος ἔτι τὸ πραττόμενον ἦν, ἀλλὰ φάρμακον ὥσπερ ψυχῆς νοσοῦσης.

Tunsin jotain inhimillistä ja todellakin pelkäsin Erosta, ettei jumala kostaisi minulle. Muutenkin (ajattelin), että olin saanut Leukippen takaisin ja että tämän jälkeen tulisin pääsemään eroon Melitestä ja että tämä teko ei enää olisi avioliitto, vaan ikään kuin sairaan sielun lääke. (Akh. Tat. 5.27.2)

Kleitofon puolustelee myöntymistään ja esittää tekosyitä sen puolesta. Ensinnäkin hän luonnollistaa kokemansa reaktion: heteroseksuaalinen halu naiseen on inhimillistä (ἀνθρώπινον). Toisekseen Kleitofon kertoo pelänneensä jumalaa. Kleitofon mainitsee Eroksen vihan myös aikaisemmin kertomuksessa, kun hän moittii itseään siitä, ettei hän tavoittele Leukippea aktiivisesti (Akh. Tat. 1.5.7). Myöhemmin hän ei kuitenkaan mainitse pelkäävänsä Erosta välttäänsä seksiä Leukippen kanssa.¹⁷¹ Tämän vuoksi jumalan pelkääminen juuri nyt vaikuttaa tekosyyllä. Kolmas perustelu on jaaritteleva ja vähättelevä (καὶ ἄλλως...) puolustelu. Helen Morales huomauttaa, että tämä kolmas perustelu on se, mikä vaikuttaa totuudelta. Aiemmat syyt paljastuvat täten valheellisiksi.¹⁷²

¹⁷⁰ Miesten kuvitelmissa naisten seksistä ilman miestä esiintyy usein ajatus dildoista; ks. esim. Aristofanes, *Lysistrata* 109–110; Herodas, *Mimi* 6. Näyttää siltä, etteivät antiikin mieskirjailijat kyenneet kuvittelemaan naisten välistä seksiä ja seksuaalista tyydytystä ilman jonkinlaista penetraatiota.

¹⁷¹ Chew 2000, 66.

¹⁷² Morales 2004, 207.

Kleitofon myöntää, ettei hän vastustanut Meliten halauksia ja että hän nautti seksistä. Suhde esitetään satunnaisena seksinä, ja Kleitofon kehuu spontaanin toiminnan nautintoa (Akh. Tat. 5.27.4). Kleitofonin itsepuolusteleva retoriikka ei peitä oman edun ja nautinnon tavoittelua.

Myöhemmin kun Kleitofon kertoo hänen ja Leukippen seikkailuista Leukippen isälle, hän vetoaa olevansa neitsyt: ”jos on olemassa miesten neitsyyttä, minulla on sellainen tähän päivään asti suhteessa Leukippeen” (εἴ τις ἄρα ἔστιν ἀνδρὸς παρθενία, ταύτην κἀγὼ μέχρι τοῦ παρόντος πρὸς Λευκίππην ἔχω; Akh. Tat. 8.5.7). Kleitofonin lausuma on totuus: hän ei ole harrastanut seksiä Leukippen kanssa. Kyseessä on kuitenkin vain osatotuus, sillä Kleitofon itse myöntää romaanin alkupuolella harrastaneensa seksiä prostituoitujen kanssa ja harrastaa sitä teoksen aikana myös Meliten kanssa. Kleitofon ei ole neitsyt yleensä, mutta Foucault’n mukaan Akhilleus Tatioksen teos on ”kaksoisneitsyyden odysseia” ”lukuun ottamatta sitä pientä kunniallista harha-askelta, jonka Kleitofon itselleen suo”.¹⁷³ Foucault näyttää ottavan tosissaan Kleitofonin lauseen, että hän on säilyttänyt neitsyytensä, jos sellaista miehillä on. Myös Konstan väittää, ettei Kleitofonin suhde Meliteen vaaranna Kleitofonin uskollisuutta. Konstanin mukaan seksi ei romaaneissa ole uskollisuuden tärkein kriteeri. Kharitonin romaanissa uskollisuus on enemmän muistamista, ja Longoksen romaanissa Dafnis pysyy uskollisena, vaikka hän harrastaa seksiä toisen naisen kanssa.¹⁷⁴ Kathryn Chew kuitenkin huomauttaa, että Kallirhoen ja Dafniksen ”uskottomuus” ei kuulu samaan sarjaan Kleitofonin kanssa. Kallirhoe toimii epäitsekäistä motiiveista pitkäkestoisen parisuhteen toisen osapuolen puolesta, eikä Khaireas kyseenalaista Kallirhoen uutta avioliittoa. Dafniksen suhde voidaan antaa anteeksi hänen ymmärtämättömyytensä vuoksi.¹⁷⁵ Kleitofon sen sijaan tietää paremmin kuin Dafnis ja hänellä on vaihtoehtoja toisin kuin Kallirhoella. Kleitofonin suhde Meliteen ei ole niin helposti anteeksiannettavissa kuin mitä kertoja yrittää retorisin keinoin todistella.

Teoksessa on myös parodinen oikeudenkäynti, joka poikkeaa muiden romaanien ideaaleista: Akhilleus Tatioksella päähenkilö on kuin onkin syyllinen aviorikokseen, ja konna Thersandros omaksuu laillisen avioliiton puolustajan roolin aviorikollista vastaan.¹⁷⁶ Oikeudenkäynti päättyy siihen, että Leukippe ja Melite määrätään tekemään testit, jotka osoittavat heidän puhuvan totta. Leukippen neitsyytestissä Pan osoittaa Leukippen neitsyeksi. Meliten totuustestissä Meliten vala, ettei hän ole harrastanut seksiä Thersandroksen poissa ollessa, osoitetaan todeksi. Leukippen neitsyydesti ja Meliten totuudesta parodioivat romaanien yleisiä konventioita.¹⁷⁷ Leukippe on neitsyt haluamattaan, eikä Meliten vala, vaikka teknisesti totta (Melite petti aviomiestään vasta

¹⁷³ Foucault 2010, 450.

¹⁷⁴ Konstan 1994a, 53–54.

¹⁷⁵ Chew 2000, 65–66.

¹⁷⁶ Kleitofonin aviorikoksesta ja oikeudenkäynnistä tarkemmin Schwartz 2000–2001.

¹⁷⁷ Chew 2014, 72.

tämän palattua kotiin), ole sitä hänen omista ansioistaan. Testeissä ei ole kyse sisäisestä halusta pysyä siveänä. Toisin kuin Heliodoroksella, jossa neitsyydesti tehdään puhtaasti uskonnollisista tarkoituksista, Akhilleus Tatioksella testit ovat pelkkä farssi.¹⁷⁸ Koko romaanigenren oikeudenmukaisuuden tunto ja ideologia kääntyvät Akhilleus Tatioksella päälaelleen.

Teoksen lopussa Leukippe on säilynyt siveänä ruumiiltaan vaikka ei mieleltään. Meriel Jones esittää, että siinä missä naisen neitsyyden täytyy olla täydellistä, miehen saattoi olla osittaista ja varauksellista.¹⁷⁹ Toisaalta myös Leukippen neitsyys on varauksellista. Kaikki lukijat eivät välttämättä hyväksyisi häntä siveäksi kyseenalaistamatta.¹⁸⁰ Roomalaisissa teksteissä pelkkä siveyden kyseenalaistaminen riittää osoittamaan, ettei nainen ole riittävän siveä. Esimerkiksi Senecan mukaan ”yksikään nainen ei ole riittävän siveä (*pudica*), jos hänen siveydestään esitetään kysymyksiä.”¹⁸¹ Päähenkilöiden epäilyttävästä käytöksestä huolimatta heille käy hyvin. Kleitofon saa Leukippensa, ja Melite pääsee kuin koira veräjästä aviorikoksestaan. Mitä tämä kertoo heteroseksuaalisuudesta? Miehet ja naiset haluavat toisiaan ja voivat käyttäytyä halujensa mukaan, kunhan osaavat päästä pinteestä? Siveys ei ole niin tärkeää kuin retorinen taituruus? Ovatko ihmiset viettiensä vietävissä? Teoksen parodinen luonne tekee vaikeaksi määritellä, mitä teos lopulta kertoo heteroseksuaalisuudesta. Akhilleus Tatioksen esitystä ei voi pitää vakavasti otettavana teoreettisena esityksenä heteroseksuaalisuuden luonteesta, mutta teoksen pohjalta näyttää siltä, että heteroseksuaalisuutta ja heteroseksuaalista halua sekä halun mukaan käyttäytymistä tulisi pitää luonnollisena.

4.4 Kehitys heteroseksuaaliseksi: Longos

Toisin kuin muissa romaaneissa, Longoksen romaanissa päähenkilöt eivät pyri säilyttämään neitsyyttään vaan pikemminkin yrittävät kaikkensa päästäkseen siitä eroon. Khloe ja Dafnis säilyttävät siveytensä yksinkertaisesti siitä syystä, etteivät he tiedä tarpeeksi seksistä. Vasta teoksen jälkipuolella Dafniksen siveys on hänen oman itsehillintänsä ansiota. Khloe pysyy neitsyenä avioliittoon asti, mutta teoksen alkupuolella ainoastaan vahingossa, teoksen jälkipuolella Dafniksen itsehillinnän ansiosta.

Siveyden säilyttämisen sijaan kirja keskittyy päähenkilöparin (hetero)seksuaaliseen kehitykseen ja koulutukseen. Päähenkilöpari esitetään ”luonnontilassa”, ikään kuin luonnollisina – heidän heteroseksuaalinen kehityksenä näyttäytyy siis myös luonnollisena. Eläimet toimivat

¹⁷⁸ Plepelits 1996, 397–398.

¹⁷⁹ Jones 2012, 244.

¹⁸⁰ Morales 2004, 213–215.

¹⁸¹ Seneca, *Controversiae* 1.2.10. Ks. Langlands 2006, 253–254, 260.

heteroseksuaalisen käytöksen esikuvina (Longos 3.13.1–2).¹⁸² Luonnon (φύσις) imitoiminen ei kuitenkaan yksin riitä, vaan tarvitaan myös taitoa (τέχνη). Tämän eroottisen koulutuksen Dafnikselle ja Khloelle tarjoavat Filetas ja Lykainion. Filetas opettaa rakkauden nimen, Lykainion teot (τὰ ἔργα). Onnistuakseen heteroseksuaalisuus tarvitsee sosiaalisia sääntöjä.¹⁸³ Se, että Khloe on neitsyt avioliittoon astuessaan, tukee seksiin ja avioliittoon liittyviä sosiaalisia konventioita. Dafniksen ja Khloen seksuaalinen käytös ennen avioliittoa kuitenkin myös kyseenalaistaa siveyden itsestään selvinä pidetyn arvon.¹⁸⁴

Longoksen teos on kertomus seksuaalisuuden kehittymisestä, mutta myös sukupuoliroolien ja heteroseksuaalisten roolien oppimisesta. Teoksen alussa Dafnis ja Khloe ovat ystäviä, mutta tarinan kuluessa kumpikin puristetaan sukupuolten muottiin. Luonnontilassa olevat lapset asettuvat heteroseksuaalisiin miehen ja naisen rooleihin aivan kuin luonnostaan. Teos siis legitimoi sukupuoliroolit ja esittää niiden olevan luonnollisia.¹⁸⁵ Nämä sukupuoliroolit ovat heteroseksuaalisen suhteen osapuolille erilaisia. Tämä erilaisuus näkyy siinä, kummalle on soveliaista tehdä aloite, siinä miten miesten ja naisten tulee käyttäytyä seksissä ja erilaisissa uskollisuushanteissa.

Sukupuoliroolien ”luonnollisuus” näkyy jo teoksen alussa, kun Khloe rakastuu Dafnikseen nähdessään tämän kylpevän. Khloe koskettelee omaa ihoa testatakseen, kummalla on pehmeämpi iho, mutta tekee sen Dafnikselta salaa (λαθοῦσα; Longos 1.13.2). Khloen häpeä esitetään vaistomaisena ja siten sosiaalisista normeista tulee ”luonnollisia”.¹⁸⁶ Khloella ei kuitenkaan ole suuria estoja. Hän ei häpeä katsella Dafnista eikä myöskään sitä, että yrittää saada Dafniksen kylpemään uudestaan. Teoksen alkupuolella Khloe onkin seksuaalisesti aktiivisempi kuin Dafnis. John Winkler esittää, että pari ei ole täysin tasa-arvoinen, vaan Khloe saavuttaa seksuaalisen murrosiän jo 13-vuotiaana, kun taas Dafnis täysin vasta 16-vuotiaana.¹⁸⁷ Winkler on oikeassa siinä, että Khloen seksuaalinen kehitys saa alkunsa ensin. Mutta haluaako Khloe jo 13-vuotiaana seksiä niin kuin Dafnis 16-vuotiaana? Näin ei näytä olevan. Heteroseksuaalisuus ja sukupuolirooleihin kasvaminen näyttää olevan erilaista miehelle ja naiselle. Teoksen alkupuolella Khloe käyttäytyy tavalla, jota normaalisti pidettäisiin epäsopivana naiselle tai kevytkenkäisenä, mutta kertoja korostaa hänen tietämättömyyttään seksuaalisuudesta ja siten Khloen viattomuutta. Dafnikselle tällainen käytös ei olisi epäsopivaa, eikä sitä missään vaiheessa sellaiseksi esitetä.

¹⁸² Eläimet toimivat esikuvina myös muualla romaanissa. Teoksen alussa Lamon ja Dryas noudattavat eläinten esimerkkiä ja ottavat lapset hoitoonsa (Longos 1.3.1; 1.6.1).

¹⁸³ Fusillo 1996, 303.

¹⁸⁴ Zeitlin 1990, 424.

¹⁸⁵ Ks. myös Bierl 2014, 444.

¹⁸⁶ Morgan 2004, 161.

¹⁸⁷ Winkler 1990, 115.

Dafniksen rakastuminen tapahtuu myöhemmin. Lehmipaimen Dorkon, joka tietää rakkauden nimen ja teot, on jo rakastunut Khloeen ja järjestää kauneuskilpailun itsensä ja Dafniksen välillä. Palkintona on Khloen suuteleminen (φιλησαι Χλόην; Longos 1.15.4). Kreikan ilmaus on kaksimerkityksinen: Khloe voi olla joko suutelemisen kohde (”suudella Khloea”) tai tekijä (”että Khloe suutelee”). Morgan tulkitsee, että tämä kaksimerkityksisyys on tarkoituksellista ja kuvastaa kilpailijoiden välillä olevaa eroa: Dorkon (joka on luultavasti valinnut palkinnon) haluaa tehdä jotain Khloelle, kun taas Dafnis puhuu ikään kuin Khloe tulisi tekemään jotain hänelle (Longos 1.16.5).¹⁸⁸ Myöhemmin teoksessa Dafnis puhuu seksistä jonain, mitä mies tekee naiselle, eli roolit ovat kääntyneet pääläelleen tai niin sanotusti ”oikein” päin. Dafnis voittaa kilpailun – tosin Khloea ei voi pitää puolueettomana tuomarina, sillä hänen sanotaan jo pitkään halunneen suudella Dafnista. Khloen suudelma on oppimaton ja teeskentelemätön (ἀδίδακτον μὲν καὶ ἄτεχνον; Longos 1.17.1). Suudelma on siis ”luonnollinen”. Sitä voikin verrata Akhilleus Tatioksen romaanissa Menelaoksen ylistämiin poikien suudelmiin, joiden myös sanotaan olevan oppimattomia ja siksi parempia kuin taidokkaat (naisten) suudelmat (Akh. Tat. 2.38.5). Tässä tapauksessa oppimattoman suudelman antaja on nainen. Suudelman seurauksena myös Dafnis rakastuu Khloeen.

Dafnis ja Khloe eivät kuitenkaan ymmärrä, mitä he tuntevat, koska kertojan mukaan he eivät tiedä rakkauden nimeä eivätkä tekoja. Apuun tulee Filetas, joka kertoo heille rakkauden nimen ja auttaa alkuun myös teoissa. Siveyttä tai itsehillintää Filetas ei esitä edes vaihtoehtona. Filetaksen mukaan rakkauteen on vain kolme parannuskeinoa: suuteleminen, halaaminen ja makaaminen alasti yhdessä (φίλημα καὶ περιβολή καὶ συγκατακλιθῆναι γυμνοῖς σώμασι; Longos 2.7.7).¹⁸⁹ Seuraavan vaiheen eli yhdynnän tai penetraation voisi luulla seuraavan luonnollisesti, mutta Dafnis ja Khloe eivät kuitenkaan tähän pysty.

Filetaksen opetuksen jälkeen pari tunnistaa, että he ovat rakastuneita. Filetaksen opetus on siis osittain onnistunut. Dafniksen ja Khloen ongelmat eivät kuitenkaan ole ohi, sillä he eivät täysin ymmärrä Filetaksen neuvoja teoista. Bruce MacQueenin mukaan Dafniksen ja Khloen kyvyttömyys on seurausta siitä, että he suhtautuvat Filetaksen opetukseen väärin: he käyttäytyvät ikään kuin kyseessä olisi myytti, ei faktaa (μῦθον οὐ λόγον; Longos 2.7.1). MacQueen arvelee, että Filetaksen opetus epäonnistuu, koska hänen oppilaansa eivät pysty erottamaan *mythosta logoksesta*.¹⁹⁰ Dafnis ja Khloe eivät pysty ymmärtämään piilomerkityksiä ja eufemismeja, eivätkä siksi kykene pääsemään seuraavaan vaiheeseen.¹⁹¹

¹⁸⁸ Morgan 2004, 164.

¹⁸⁹ Ajatus siitä, että ainoa lääke rakkauteen on rakastettu itse, esiintyy myös muissa romaaneissa; vrt. Khar. 6.3.7; Akh. Tat. 5.26.2.

¹⁹⁰ MacQueen 1990, 30.

¹⁹¹ Tämä ymmärtämättömyys näkyy myös muualla romaanissa, esimerkiksi kohdassa, jossa miehet halusivat olla Khloen paimennettavina (Longos 2.2.2). Khloe ei ymmärrä heidän puheensa seksuaalista merkitystä. Longos käyttää usein eufemismeja, joilla hän tekee muuten viattomista kohtauksista monimerkityksisempiä. Longos esimerkiksi käyttää

Filetaksen ohjeistus muuttaa parisuhdetta niin, että Dafniksesta tulee yhä enenevässä määrin aktiivisempi osapuoli.¹⁹² Tämä kehitys esitetään luonnollisena. ”Luonnollisten” sukupuoliroolien mukaisesti mies on aktiivisempi ja tekee aloitteen seksissä. Kahta ensimmäistä Filetaksen mainitsemaa ohjetta Dafnis ja Khloe kokeilevat, mutta alasti makaamista he ensin epäröivät. Aikaisemmin nuorella parilla ei ole ollut estoja, mutta nyt alasti riisuutuminen on liian uskaliaista heille (Longos 2.9.1). Dafnis ei uskalla ehdottaa sitä, eikä Khloe halua tehdä aloitetta (Longos 2.10.3). Lopulta he päätyvät makuuasentoon vahingossa, kun Dafnis vetää Khloen lähemmäs voimakkaammin (βιαιότερον; Longos 2.11.2). Sukupuolten ”luonnollinen” rooliero tulee jälleen näkyviin, kun miehen dominanssi esitetään ”normaalina”.¹⁹³ Sukupuoliroolien erot näkyvät myös silloin, kun Dafnis ja Khloe vannovat pysyvänsä uskollisina toisilleen. Khloe hylkää Dafniksen ensimmäisen valan, jonka tämä vannoo Panin kautta (Longos 2.39.2–4). Khloe epäilee Pania, mikä osoittaa hänen tiedostavan, että miesten seksuaalimoraali on erilainen kuin naisten.¹⁹⁴ Normit ovat siis erilaiset miehille ja naisille. Sekä parin estot että sukupuoliroolit esitetään teoksessa ”luonnollisina”, kun Dafnis ja Khloe noudattavat niitä näennäisesti ilman minkäänlaista kulttuurin vaikutusta heidän toimintaansa.

Dafnis ja Khloe luulevat, että pelkkä halailu alasti makuullaan on eroottisen tyydytyksen raja, ja he käyttävät päivänsä tähän hyödyttömään toimintaan (μᾶτην). Kertoja kommentoi, että he ehkä olisivat tehneet jotain todellista (τῶν ἀληθῶν), ellei methymnalaisten paikalle tulo, siitä seuraava sota ja piakkoin alkava talvi olisi estänyt heidän edistymistään (Longos 2.11.3). On huomionarvoista, että penetraatioon johtavaa seksiä kuvaillaan ”todelliseksi”. Antiikin seksuaalitutkimusta on joskus kritisoitu fallosentrisyydestä ja penetraatioon keskittymisestä. Tämä kritiikki on osittain oikeutettua, mutta on tärkeää huomata, että fallosentrisyys ja penetraatiokeskeisyys olivat osa antiikin käsitystä seksuaalisuudesta. Longoksen mukaan ”todellinen” seksi vaatii yhdyntää ja penetraation. Pelkkä suutelu, halailu tai seksuaalinen ”leikki” ei ole ”todellista”, vaan hyödytöntä toimintaa, josta ei voi syntyä tarpeeksi nautintoa.

Seuraavana keväänä Dafniksen ja Khloen paimentamat eläimet toimivat heteroseksuaalisen käytöksen esikuvina. Eläimillä on selkeät sukupuoliroolit ja erilaiset uskollisuusstandardit moniavioiselle urokselle ja yksiavioiselle naaraalle. Urokset jahtaavat naaraita ja toisaalta vartioivat omia naaraitaan aviorikoksen varalta (Longos 3.13.2). Eläinten toiminta osoittaa miehen eroottisen toiminnan aggressiivisen luonteen: siihen liittyy reviiritietoisuus ja petetyksi tulemisen pelko. Samoin oli edellisenäkin keväänä, kun pukit tappelivat keskenään. Tuolloin Dafnis ja Khloe olivat

sanaa κέρας, mikä tarkoittaa kirjaimellisesti sarvea mutta toimii myös eufemismina penikselle (Longos 1.12.1–5). Longos myös viittaa vuohipukkien taisteluun (Longos 1.12.1). Lukijoille ei ole tarvetta kertoa, miksi pukit tappelevat, mutta Dafnis ja Khloe eivät vielä ymmärrä ja siksi Dafnis suuttuu pukeille.

¹⁹² Morgan 2004, 12.

¹⁹³ Morgan 2004, 185.

¹⁹⁴ Morgan 1994b, 68; 2004, 12.

liian naiiveja nähdäkseen sen, mikä lukijalle oli itsestään selvää. Nyt heidän huomionsa kiinnittyy eläinten toimintaan. Dafnis ja Khloe yrittävät imitoida eläinten käytöstä, mutta epäonnistuvat. Pelkkä luonnon imitointi ei riitä, vaan ihmiset tarvitsevat kulttuuria onnistuakseen seksuaalisessa toiminnassa.¹⁹⁵

Dafniksen ja Khloen sukupuoliroolit heteroseksuaalisessa suhteessa ovat nyt selkeästi erilaiset: mies tekee aloitteen, nainen odottaa miehen aloitetta. Nyt korostetaan, että erityisesti Dafnis haluaa enemmän kuin pelkkiä suudelmia ja halauksia (Longos 3.13.3). Dafnis on innokkaampi ja uskaliaampi (περιεργότερος καὶ θρασύτερος) kaikkiin tekoihin (Longos 3.13.4). Dafniksen ehdottaessa, että he tekisivät vielä enemmän, Khloe kysyy, mitä Dafnis tarkoittaa. Khloe on siis periaatteessa valmis toimintaan, vaikka hän ei teekään aloitetta. Dafnis selventää, että he tekisivät samaa kuin mitä pukit tekevät kutuille ja pässit uuhille (Longos 3.14.2). Dafnis erottaa miehen ja naisen roolit seksissä, yhdyntä on jotain mitä mies tekee naiselle. Aikaisemmin Khloen suudelma olisi ollut jotain, mitä Khloe tekisi Dafnikselle, mutta nyt Dafnis on kasvanut ”normaaliin” miehen aktiiviseen rooliin. Yhdyntä on epäsymmetrinen teko, jossa on aktiiviset ja passiiviset roolit. Sukupuolten välinen epäsymmetria ei kuitenkaan johda konfliktiin sukupuolten välillä, vaan seurauksena tulisi olemaan harmonia kuten eläintenkin välillä (Longos 3.14.3).¹⁹⁶ Aktiivisen ja passiivisen roolin erilaisuus ei tarkoita sitä, että seksi olisi vain toisen osapuolen tyydytystä varten.

Dafnis tunnistaa, että eläimet ovat tehneet ”tämän teon” (τοῦτο τὸ ἔργον), jota Dafnis ja Khloe tavoittelevat (Longos 3.14.3). Vastauksessaan myös Khloe erottaa urosten ja naaraiden roolit: urokset tekevät (δρῶσιν), naaraat ovat tekemisen kohteena (πάσχουσιν). Sukupuoliroolit ovat myös Khloen puheessa samanlaiset: miehet ovat aktiivisia, naiset passiivisia. Khloe näyttää kuitenkin ymmärtävän paremmin, että ihmiset eroavat eläimistä.¹⁹⁷ Khloe näkee eron eläinten teon ja Filetaksen ohjeen välillä (Longos 3.14.4). Eläimet tekevät ”tämän teon” seisaaltaan ja ”vaatteet” päällä, mikä on eri asia kuin Filetaksen ohje maata alasti. Tästä huolimatta Khloe on valmis yrittämään molempia keinoja, ja niin Dafnis käy ensin hänen kanssaan makuulle, sitten nostaa Khloen seisaalleen ja takertuu häneen takaapäin pukkeja imitoiden (Longos 3.14.5). Yritys ei kuitenkaan onnistu tuottamaan nautintoa, joten Dafnis istuu maahan ja purskahtaa itkuun.

Dafnis ja Khloe ovat ajautuneet seksuaaliseen umpikujaan. Avuksi tulee Lykainion, joka haluaisi Dafniksesta rakastajan itselleen (Longos 3.15.1–2). Tämän jälkeen pari on lopullisesti epätasa-arvoinen. Dafnis oppii rakkauden teot ennen Khloea, eikä mitään lisäarvoa aseteta hänen neitsyydelleen. Kuten John Winkler huomauttaa, ajatus siitä, että Dorkon olisi opettanut Khloea,

¹⁹⁵ Morgan 2004, 206.

¹⁹⁶ Ks. myös Epstein 2002, 29.

¹⁹⁷ Epstein 2002, 31.

olisi nähtävästi ennenkuulumaton.¹⁹⁸ Dafniksen aikaisempi opetus on mahdollista ja täysin ”luonnollista”. Heteroseksuaalisuus näyttäytyy jälleen erilaisena miehelle ja naiselle.

Lykainionin on usein tulkittu olevan prostituoitu tai ainakin entinen prostituoitu, joka nyt on Khromiksen jalkavaimo tai jopa orja. Tähän viittaavat Lykainionin nimi ja hänestä käytetty termi γύναιον.¹⁹⁹ Lykainion näkee Dafniksen ja Khloen epäonnistuneen yrityksen matkia eläimiä ja päättää sekä auttaa nuoria että tyydyttää oman himonsa (Longos 3.15.4–5). Hän sepittää tarinan kadonneesta hanhesta ja pyytää Dafnista auttamaan. Päästyään eroon Khloesta Lykainion lupaa opettaa Dafnista, mihin Dafnis innokkaasti suostuu (Longos 3.17–18). Lykainion käskee Dafniksen suudella ja halata häntä, ja lopulta vetää Dafniksen päälleen makaamaan ja ohjaa tämän oikealle tielle (ἐς τὴν τέως ζητούμενην ὁδόν; Longos 3.18.4). Tämän jälkeen hän ei tee mitään outoa, vaan luonto itse opettaa mitä pitää tehdä (Τὸ δὲ ἐντεῦθεν οὐδὲν περιειργάζετο ξένον· αὐτὴ γὰρ ἡ φύσις λοιπὸν ἐπαίδευσε τὸ πρακτέον; Longos 3.18.4). Kumpi on se, joka ei tee mitään outoa, Lykainion vai Dafnis? Lauseen subjekti jää epävarmaksi, mutta yleensä on ajateltu, että Lykainion on se, joka ei tee mitään outoa. Tämä on todennäköinen tulkinta, sillä Lykainion on myös edellisen lauseen subjekti.

Luonto (φύσις) on lopulta se, joka opettaa, mitä pitää tehdä.²⁰⁰ Haynes huomauttaa, että tämä väite luonnon roolista on ristiriidassa sen kanssa, mitä myöhemmin kirjassa kerrotaan Dafniksen ja Khloen hääyöstä. Hääyönä Dafniksen sanotaan tekevän jotain, mitä Lykainion on hänelle opettanut.²⁰¹ Luonnon ja taidon suhde osoittautuu monimutkaisemmaksi kuin miltä se on aikaisemmin romaanissa näyttänyt. Seksuaalisuus on sekä opittu että luonnollinen taito.

Seksiopetuksen jälkeen seuraa Lykainionin opetuksen toinen osa, joka keskittyy heteroseksuaalisuuden potentiaaliseen väkivaltaisuuteen. Lykainion varoittaa Dafnista, että jos hän haluaa tehdä saman Khloelle, kyseessä ei tule olemaan samanlainen tapahtuma.

ἔτι καὶ ταῦτά σε δεῖ μαθεῖν, Δάφνι. Ἐγὼ γυνὴ τυγχάνουσα πέπονθα νῦν οὐδέν· πάλαι γάρ με ταῦτα ἀνὴρ ἄλλος ἐπαίδευσε, μισθὸν τὴν παρθενίαν λαβών· Χλόη δὲ συμπαλαίουςά σοι ταύτην τὴν πάλην καὶ οἰμῶξει καὶ κλαύσεται καὶ αἷματι κείσεται πολλῶ καθάπερ πεφονευμένη. Ἀλλὰ σὺ τὸ αἷμα μὴ φοβηθῇς, ἀλλ' ἡνίκα ἂν πείσης αὐτὴν σοι παρασχεῖν, ἄγαγε αὐτὴν εἰς τοῦτο τὸ χωρίον, ἵνα, κἂν βοήσῃ, μηδεὶς ἀκούσῃ, κἂν δακρύσῃ, μηδεὶς ἴδῃ, κἂν αἱμαχθῇ, λούσῃται τῇ πηγῇ· καὶ μέμνησο ὅτι σε ἄνδρα ἐγὼ πρὸ Χλόης πεποίηκα.

Vielä tämä sinun täytyy oppia, Dafnis. Minä, koska olen nainen, en kärsinyt nyt mitään. Nimittäin kauan sitten toinen mies opetti minulle tämän ja otti palkaksi neitsyyteni. Mutta kun Khloe painiskelee sinun kanssasi tällä tavalla, hän tulee huutamaan ja itkemään ja makaamaan verilammikossa kuin murhattuna. Mutta sinä älä pelkää verta, vaan kun suostuttelet hänet

¹⁹⁸ Winkler 1990, 121.

¹⁹⁹ Tähän tulkintaan vaikuttavat nimen neutripääte -ion, susiterminologia ja se, että Lykainion on kotoisin kaupungista. MacQueen 1990, 72–73; Hunter 1983, 68. Diminutiivi γύναιον voi viitata siihen, että kyseessä ei ole laillinen avioliitto.

²⁰⁰ Jokapäiväisessä puheessa φύσις voi tarkoittaa myös sukuelimiä; Epstein 1995, 64; Morgan 2004, 212.

²⁰¹ Haynes 2003, 107.

antautumaan sinulle, tuo hänet tähän paikkaan, jotta kukaan ei kuule jos hän huutaa, kukaan ei näe jos hän itkee, ja jos hän vuotaa verta, hän voi peseytyä lähteessä. Ja muista, että minä olen tehnyt sinut mieheksi ennen Khloea. (Longos 3.19.1–3)

Koska Khloe on neitsyt, hän tulee itkemään ja valittamaan ja vuotamaan verta. Dafniksen tulisikin viedä Khloe syrjäiseen paikkaan, jossa kukaan ei näe eikä kuule heitä ja jossa Khloe voi peseytyä. Onko Lykainionin varoitus altruistinen vai petollinen? J. R. Morganin mukaan altruistinen tulkinta on parempi. Mikään tekstissä ei viittaa siihen, että Lykainion haluaa nyt pitkittää suhdetta. Lykainion olettaa, että Dafnis vie Khloen neitsyyden heti kun mahdollista.²⁰² Onko Lykainionin kuvaus kuitenkin näin yksiselitteinen? Lykainion näyttää liioittelevan neitsyyden menettämisestä seuraavan tuskan määrää, sillä hääyön yhteydessä tätä kärsimystä ei lainkaan mainita. Lykainion on myös itsekäs vaatiessaan Dafnista muistamaan hänet.

Lykainionin varoituksen seurauksena Dafnis menettää aikaisemman halunsa, sillä hän ”ei halunnut Khloen huutavan niin kuin hän olisi vihollinen, itkevän niin kuin kärsivänä eikä vuotavan verta niin kuin murhattuna” (μήτε βοῆσαι θέλων αὐτὴν ὥς πρὸς πολέμιον, μήτε δακρῦσαι ὥς ἀλγοῦσαν, μήτε αἰμαχθῆναι καθάπερ πεφονευμένην; Longos 3.20.1). John Winkler huomauttaa, että Lykainionin varoitus on synkkä: jopa rakastava, suojeleva ja hellä mies on väistämättä Khloen vihollinen (πολέμιος). Dafniksen täytyy oppia, että hänen halunsa on halu satuttaa Khloea.²⁰³ On kuitenkin tärkeää huomata, että Dafnis nimenomaan ei halua satuttaa Khloea, ja luopuu yrityksistään harrastaa seksiä Khloen kanssa. Dafnis pelkää verta vaikka Lykainion käskee toisin (Longos 3.20.2). Bernd Effen mukaan Dafnis on niin naiivi, että veren pelko estää häntä toteuttamasta haluaan.²⁰⁴ Voidaan kuitenkin kysyä, onko se, ettei halua vahingoittaa rakastettuaan naiiviutta? Pikemminkin Dafnis tässä näyttää huolehtivana ja kunnollisena rakastajana. Dafnis ylitulkitsee Lykainionin ohjeen jokaisen kohdan tavalla, joka osoittaa hänen rakkautensa Khloeen ja motivoi myöhemmän itsehillinnän.²⁰⁵ Dafnis ei halua tehdä väkivaltaa Khloelle, koska nautinto ei ole sen arvoista. Tästä lähtien seksuaalisen kanssakäymisen esteenä on sisäinen, ei enää ulkoinen este. Sukupuolten roolit heteroseksuaalisissa suhteissa ovat erilaiset. Seksuaalisen kanssakäymisen aloittaminen on miehen päätettävissä, eikä naisen mielipidettä kysyä. Vaikka Dafnis huolehtii Khloesta, heidän suhteensa ei selvästikään ole enää symmetrinen.

Lykainionin mukaan hänen statuksensa naisena (γυνή) antaa hänelle mahdollisuuden nauttia seksuaalisesta penetraatiosta ilman vaikeuksia (Longos 3.19.2). Pian tämän jälkeen Dafnis pyytää Dryakselta Khloea vaimokseen sanoilla ”anna minulle Khloe naiseksi/vaimoksi” (Ἐμοὶ δὸς Χλόην γυναῖκα; 3.29.2). Stephen Epsteinin mukaan Dafnis ymmärtää Lykainion tarkoittavan, että kun

²⁰² Morgan 2003, 183–184; 2004, 212–213.

²⁰³ Winkler 1990, 122.

²⁰⁴ Effe 1999, 192.

²⁰⁵ Morgan 2004, 212–213.

Khloesta tulee hänen naisensa/vaimonsa, hän voi samoin harrastaa seksiä Khloen kanssa ilman tuskaa. Vasta sitten kun Khloe on yhteisön mielestä Dafniksen γυνή, Dafnis tekee Khloelle mitä Lykainion opetti hänelle. Avioliitto tekee seksuaalisen initiaation turvalliseksi, niin että Khloe voi saada yhtäläistä nautintoa seksistä (Longos 4.40.3).²⁰⁶

Tämä tulkinta selittäisi myös sen, miksi kirjan juoni odottamatta siirtyy Dafniksen ja Khloen seksuaalisesta kehityksestä heidän avioliittoonsa ja sitä edeltäviin sosiaalisiin ongelmiin. Khloelle Dafnis ei kuitenkaan kerro saamastaan opetuksesta, vaan asia pysyy Dafniksen salaisuutena, mikä tekee Dafniksen ja Khloen suhteesta yhä epätasa-arvoisemman. Tämän jälkeen Dafnis ei enää salli Khloen riisuutua niin usein (Longos 3.24.3). Khloe ihmettelee tätä, mutta on liian ujo kysyäkseen syytä. Ujous esitetään luonnollisena naisellisena vaistona, Dafniksen tiedonhankinta puolestaan on miehistä. Sukupuoliroolit ovat jälleen erilaiset, ja jälleen ne esitetään ”luonnollisina”. Mies ottaa heteroseksuaalisessa suhteessa jälleen aktiivisen johtajan roolin. Parisuhteen dynamiikka on siirtynyt kauas teoksen alun tasa-arvoisuudesta: Khloe ei voi enää tehdä aloitetta, eikä myöskään kyseenalaistaa Dafniksen päätöstä.²⁰⁷ Dafniksen tieto antaa hänelle vallan kontrolloida Khloen edistymistä.²⁰⁸ J. R. Morganin mukaan valta tuo myös vastuuta, mikä tuo Dafniksen lähemmäs aikuisuutta.²⁰⁹ Dafnis siis kasvaa aikuiseksi ennen Khloea. Khloesta tulee täysin aikuinen, heteroseksuaalinen nainen vasta kirjan lopussa hääyönä. Aikuisuus ei kuitenkaan ole sama asia Dafnikselle ja Khloelle, vaan heteroseksuaalisen miehen ja naisen roolit ovat erilaisia. Miehen valta ja vastuu – eräänlainen ”heteroseksuaalisen miehen taakka” – esitetään ”normaaleina” ja hyväksyttävänä ajatuksina eikä niitä kyseenalaisteta.

Dafniksen ja Lykainionin suhde on nähty hyväksyttävänä, juonen kannalta jopa välttämättömänä. Yleisen käytännön mukaisesti Khloen täytyy pysyä neitsyenä, mutta Dafniksen on kyettävä opastamaan häntä hääyönä.²¹⁰ Toisaalta voidaan huomauttaa, että romaanisankareista Khaireas, Habrokomes ja Theagenes ovat neitsyitä menneessään naimisiin, joten avioliittoa edeltävä seksuaalinen koulutus ei ole välttämätöntä. Käytännön seksuaalisen koulutuksen puute ei estä heitä harrastamasta seksiä häiden jälkeen. Jean Alvaresin mukaan Dafniksen epäsymmetrinen rooli on hyväksyttävä, koska hän huolehtii Khloen subjektiivisuudesta.²¹¹ Dafnis voisi silti kertoa ja kysyä Khloen mielipidettä siitä, mitä Khloe itse haluaa tehdä sen sijaan, että päättää tämän puolesta.

David Konstanin tulkinta Dafniksen ja Khloen eroottisesta kehityksestä eroaa useista muista tulkitsijoista. Konstan ehdottaa, ettei ole tarpeen tulkita Dafniksen ja Khloen ymmärtäneen Filetaksen ohjeita väärin. Konstanin mukaan Filetas on opettanut Dafnikselle ja Khloelle ainoastaan

²⁰⁶ Epstein 1995, 67–70.

²⁰⁷ Morgan 2004, 216.

²⁰⁸ Morgan 1994b, 68; 2004, 12.

²⁰⁹ Morgan 2003, 184; 2004, 210.

²¹⁰ Morgan 2004, 210; Haynes 2003, 107.

²¹¹ Alvares 2014, 36.

heidän ikäisilleen sopivaa seksuaalista leikkiä. Lykainionin opetus ei siis täydennä Filetaksen opetuksen puutteita, vaan tarjoaa jotain mikä ei ole sopivaa Dafnikselle ja Khloelle. Dafniksen ja Khloen seksuaalisuus rajoittuu esigenitaaliseen vaiheeseen, mikä tekee heidän suhteestaan symmetrisemmän – he eivät ole jakautuneet aktiivisen ja passiivisen partnerin rooleihin. Konstanin mukaan teoksessa seksuaalinen leikki ei ole alisteista sukupuoliyhdynnälle. Sukupuoliyhdyntä ei ole ainoa ja väistämätön tapa toteuttaa (hetero)seksuaalisuutta. Sen sijaan Konstan ehdottaa, että Longoksen teksti esittää kaksi vaihetta seksuaalisessa kehityksessä. Ensimmäiseen vaiheeseen kuuluu seksuaalinen leikki, penetraation pelko ja vapaaehtoinen pidättäytyminen yhdynnästä nuoruuden aikana. Toinen vaihe sisältää genitaalisen seksin avioliitossa. Lykainionin opetus on sopivaa avioliittoon, ei Dafniksen ja Khloen esiaviolliseen seksuaaliseen leikkiin. Konstanin mukaan Lykainionin opetuksen jälkeen pari palaa Filetaksen ohjeisiin, jotka sopivat heidän tilanteeseensa.²¹²

Konstanin tulkinnan voi kuitenkin kyseenalaistaa. Dafnis ja Khloe ovat turhautuneita siihen, että he eivät pääse pidemmälle ja kertomus korostaa heidän epäonnistumistaan – myös kertoja näyttää vihjaavan, että heidän pitäisi päästä ”loppuun asti”. Kertojan mukaan Dafnis ja Khloe tuhmaavat aikaansa turhaan toimintaan sen sijaan että tekisivät jotain ”todellista” (Longos 2.11.3). Myös Konstanin tulkintaa heteroseksuaalisuuden kahdesta vaiheesta voidaan kritisoida. Dafnis ja Khloe eivät pidättäydy vapaaehtoisesti yhdynnästä, vaan he epätoivoisesti yrittävät keksiä mitä pitäisi tehdä. Ennen Lykainionin opetusta parilla ei voi olla penetraation pelkoa, koska he eivät edes tiedä penetraation olemassaolosta. Lykainion ei ajattele, että hänen opetuksensa on sopivaa vain avioliittoon, vaan olettaa Dafniksen haluavan viedä Khloen neitsyyden mahdollisimman pian. Lykainionin opetuksen jälkeen Dafnis ei palaa Filetaksen ohjeisiin vaan luopuu myös leikistä. Khloe puolestaan ei voi palata, koska hän ei ole koskaan lähtenytäkään. Dafnis ei kerro Khloelle Lykainionin opetuksesta, mikä tekee parisuhteesta epäsymmetrisen. Konstanin ajatus seksuaalisesta symmetriasta Dafniksen ja Khloen suhteessa ei pidä paikkaansa, sillä symmetrisiä ovat ainoastaan parit, jotka eivät harrasta seksiä. Heti kun seksi astuu kuvaan, parisuhteesta tulee epäsymmetrinen.

Khloen eroottinen koulutus huipentuu kirjan lopussa kuvaukseen Dafniksen ja Khloen hääyöstä. Hääväki saattaa heidät morsiuskammioon ja jää oven ulkopuolelle laulamaan. Laulajien äänenkäyttöä kuvataan kovaksi ja karkeaksi. Sillä välin Dafnis ja Khloe sulkeutuvat hääkammioon:

Δάφνις δὲ καὶ Χλόη γυμνοὶ συγκατακλιθέντες περιέβαλλον ἀλλήλους καὶ κατεφίλουν, ἀγρυπνήσαντες τῆς νυκτὸς ὅσον οὐδὲ γλαῦκες· καὶ ἔδρασέ τι Δάφνις ὃν αὐτὸν ἐπαίδευσε Λυκαίνιον, καὶ τότε Χλόη πρῶτον ἔμαθεν ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς ὕλης γινόμενα ἦν ποιμένων παίγνια.

²¹² Konstan 1994a, 85–90.

Mutta Dafnis ja Khloe kävivät makuulle alasti ja syleilivät toisiaan ja suutelivat viettäen unettomamman yön kuin pöllöt. Dafnis teki jotain, mitä Lykainion oli opettanut hänelle, ja silloin Khloe oppi ensimmäisen kerran, että se mitä he olivat tehneet metsän reunalla, oli vain paimenten leikkiä. (Longos 4.40)

John Winkler näkee kirjan loppukohtauksen uhkaavaksi kuvaukseksi pariskunnan häyöystä. Winkler kiinnittää huomiota häälaulun karkeaan epämiellyttävyyteen, mikä hänen mukaansa korostaa Khloen kärsimää tuskaa.²¹³ Myös viittaus Lykainioniin muistuttaa Lykainionin varoituksesta, että Khloe tulee kärsimään kipua ja vuotamaan verta. Khloen oivallus, että aikaisemmat kokemukset olivat pelkkää leikkiä viittaa siihen, että ”todellinen asia” on vähemmän viatonta ja nautinnollista.²¹⁴

Kirjan loppua on kuitenkin mahdollista tulkita positiivisemmassa valossa. Miksi ”todellinen asia” ei voisi olla nautinnollisempaa kuin pelkkä leikki? Esimerkiksi Stephen Epstein korostaa päähenkilöiden suudelmien ja syleilyjen molemminpuolisuutta (Longos 4.40.3). Kyseessä on jaettu fyysinen ilo. Myös juuri ennen tätä kohtausta teos viittaa Dafniksen ja Khloen tulevaan perhe-elämän onneen ja heidän aviolliseen harmoniaansa (Longos 4.39).²¹⁵ Epsteinin mukaan tämä viittaa siihen, että Khloe nauttii lisääntymiseen johtavasta seksistä Dafniksen kanssa. Epstein huomauttaa, että vaikka neitsyyden menettämisen fyysinen kipu muistettaisiinkin viimeisessä luvussa, avioliiton sosiaaliset konventiot muuttavat kuvausta: seksuaalinen initiaatio ei ole sama asia naimattomalle tytölle ja naidulle morsiamelle.²¹⁶ Aivan kuten Lykainion ei kärsinyt Dafniksen kanssa, koska hän oli jo γυνή, niin nyt myös Khloe on γυνή ja voi nauttia seksistä ilman kärsimystä.

Myös Morganin mukaan jakso korostaa Dafniksen ja Khloen nautinnon molemminpuolisuutta. Kipua ja verta ei mainita, ja uneton yö viittaa toistuvaan ja molemminpuolisesti nautinnolliseen seksiin.²¹⁷ Loppukaneetti ei tarkoita sitä, että seksi olisi vastakohta leikille, vaan että sen nautinnot ovat syvällisempiä.²¹⁸ Hääväen laulua taas kuvataan karkeaksi, koska siltä maalainen laulu kuulosta kaupunkilaiskorviin.²¹⁹

Tämän lisäksi Lykainion ei ole ainoa opettaja, johon kohdassa viitataan. Jaksossa viitataan myös Filetakseen, vaikka hänen nimeään ei mainita. Dafnis ja Khloe noudattavat Filetaksen ohjeita, tosin tällä kertaa ne mainitaan käänteisessä järjestyksessä: Dafnis ja Khloe käyvät alasti makuulle, syleilevät ja suutelevat (Longos 4.40.3). Dafniksen ja Khloen molempiin opettajiin siis viitataan kirjan lopussa. Tarkoitus ei ole korostaa Lykainionin varoitusta vaan muistuttaa siitä, että Dafniksen ja Khloen seksuaalisuus on opetuksen ja siis kulttuurin ja sosiaalisten tapojen seurausta.

²¹³ Winkler 1990, 124–125.

²¹⁴ Morgan 2004, 249.

²¹⁵ Epstein 1995, 71–72.

²¹⁶ Epstein 1995, 71–72.

²¹⁷ Morgan 2003, 184.

²¹⁸ Morgan 2004, 249.

²¹⁹ Morgan 2004, 249.

Dafnis tekee jotain, mitä Lykainion opetti hänelle. Minkä osan Lykainionin opetuksesta Dafnis jättää väliin, mitä muuta Lykainion opetti hänelle? Jean Alvares ehdottaa, että Lykainion avasi Dafniksen seksuaalisen mielikuvituksen ja opetti eroottisia mahdollisuuksia, ja Dafnis kokeili ainoastaan osaa näistä.²²⁰ Todennäköisemmin kohdassa viitataan kuitenkin Lykainionin kaksiosaiseen opetukseen. Lykainion opetti Dafnikselle paitsi sen, miten rakastelu teknisesti toimii, myös sen, miten Dafniksen pitäisi toimia viedessään Khloen neitsyyden. Dafnis on hylännyt Lykainionin ohjeen viedä Khloe syrjäiseen paikkaan, jossa hänen huutoaan ei voitaisi kuulla ja missä hän voisi pestä pois veren (Longos 3.19.2–3). Aviollinen rakastelu on erilaista kuin salainen kohtaaminen, jonka Lykainion kuvittelee. Metsä on sopiva paikka paimenten leikkikentäksi tai salavihkaiselle parittelulle. Aviollinen ja lisääntymiseen johtava seksi sen sijaan tapahtuu säädyllisesti makuuhuoneen yksityisyydessä ja yöllä.²²¹

Seksi on molemmille nautinnollista, mutta todellinen seksi ei myöskään ole pelkkää (esi)leikkiä. Häyönään Khloe oppii, että todellinen seksi on penetraatiota. Dafniksen ja Khloen seksuaalinen koulutus on ollut ”luonnollista” ja he ovat päätyneet ”luonnollisiin” heteroseksuaalisiin rooleihin, jossa aktiivinen mies opettaa naista. Vaikka pariskunnan rakkaus on molemminpuolista ja tasa-arvoista, heidän heteroseksuaalinen käyttäytymisensä ja heiltä edellytetyt roolit tekevät heidän suhteestaan epäsymmetrisen.

4.5 Heteroseksu ja väkivalta

Longoksen romaanissa eläimet toimivat esikuvana heteroseksuaalisesta käytöksestä. Urospuolisten eläinten heteroseksuaaliseen käytökseen kuuluu myös aggressiivisuus: urokset jahtaavat naaraita ja toisaalta vartioivat omia naaraitaan aviorikoksen varalta (Longos 3.13.2). Romaaneja tarkastelemalla käy ilmi, ettei aggressiivisuus liity ainoastaan eläinten toimintaan, vaan se on osa myös miesten heteroseksuaalisuutta. Romaanit kuitenkin eroavat toisistaan siinä, miten paljon aggressiivisuutta ja (seksuaalisen) väkivallan uhkaa niissä esiintyy.

Kharitonin, Ksenofonin ja Heliodoroksen romaaneissa (seksuaalisen) väkivallan uhka on minimaalista. Kharitonin romaanissa Kallirhoea ei uhkaa seksuaalinen väkivalta. Miehet eivät yritä raiskata tai pakottaa naisia, edes merirosvo Theron ei tee tätä, mitä erityisesti painotetaan (Khar. 2.6.3). Dionysios osoittaa itsehillintää eikä harrasta seksiä Kallirhoen kanssa, vaikka Eros vastustaakin hänen itsehillintäänsä (Khar. 2.4.5). Heteroseksuaalisuus ei ole väkivaltaista, tai ainakaan sen ei pitäisi sellaista olla.

Toisaalta väkivallan uhka näyttäytyy myös Kharitonin romaanissa. Khaireas potkaisee vaimoaan mustasukkaisuuksissaan. Kharitonin romaanissa mustasukkaisuus luonnollistetaan

²²⁰ Alvares 2014, 37.

²²¹ Morgan 2004, 249; Zeitlin 1990, 458.

miesten ominaisuudeksi. Rakkaus tekee miehen mustasukkaiseksi: sekä Dionysios että Khaireas ovat mustasukkaisia (Khar. 3.9.4; 4.7.7). Kirjeessään Kallirhoelle Khaireas puolustelee mustasukkaisuuttaan (Khar. 4.4.9). Vaikka mustasukkaisuutta puolustellaan ja se esitetään luonnollisena miesten ominaisuutensa, mustasukkaisuutta ei kuitenkaan pidetä hyvänä asiana. Afrodite rankaisee Khaireasta, koska hän on syyllistynyt kiittämättömyyteen jumalatarta kohtaan. Muissa romaaneissa mustasukkaisuutta ei luonnollisteta tietyn sukupuolen ominaisuudeksi, vaan ne ovat pikemminkin tiettyjen henkilöahmojen ominaisuuksia. Esimerkiksi Ksenofonin romaanissa Anthia on mustasukkainen (Ksen. 1.5.4) ja pelkää jonkun toisen naisen miellyttävän Habrokomesta enemmän (Ksen. 1.5.4), Heliodoroksen romaanissa puolestaan Theagenes on mustasukkainen Kharikleista (Hel. 4.6.7).

Kilpakosijoiden seksuaalisen väkivallan uhka minimoidaan myös Ksenofonin ja Heliodoroksen romaaneissa. Vaikka Anthiaa uhataan väkivallalla ja lopulta prostituutiolla, hän selviää jokaisesta tilanteesta älykkään toimintansa ansiosta. Kirja myös implisiittisesti tuomitsee miesten väkivaltaisen käytöksen, sillä kaikki väkivaltaiset miehet kuolevat romaanissa. Kharikleia korostaa puheessaan Thyamikselle siveyttä, ja rosvojohtaja kieltää kohtelemasta Kharikleiaa huonosti (Hel. 1.7.3). Thyamis ei pakota Kharikleiaa, vaikka hänellä olisi siihen keinot. Akhilleus Tatioksen parodioi tätä kirjallista konventiota merirosvoista, jotka eivät loukkaa sankarittaren siveyttä. Thersandros ihmettelee Leukippelle, olivatko hänet vanginneet merirosvot eunukkeja tai filosofeja jos kerran Leukippe on yhä neitsyt (εὐνοῦχοί σοι γεγόνασιν οἱ λησταί; φιλοσόφων ἦν τὸ πειρατήριον; Akh. Tat. 6.21.3). Oletus siis on, että ellei miehellä ole erityistä ulkoista tai sisäistä syytä pysyä siveänä, hän käyttää tilaisuutta hyväksi ja harrastaa seksiä naisen kanssa.

Muista romaaneista hieman poiketen Akhilleus Tatioksen romaanissa ainoastaan Kleitofon rakastuu ensisilmäyksellä (Akh. Tat. 1.4.4), Leukippea sen sijaan pitää suostutella ja vietellä (Akh. Tat. 2.9). Kathryn Chew'n mukaan se, että Kleitofon tavoittelee Leukippea aggressiivisesti, lisää eroottista sävyä tarinaan.²²² Onko erotiikka siis aggressiota? Näin näyttäisi ainakin Akhilleus Tatioksen teoksessa olevan. Thersandros saa nautintoa Leukippen kyneleistä (Akh. Tat. 6.7.1; 6.7.4). Vaikka Kharitonin teoksessa miehet eivät muuten ole väkivaltaisia naisia kohtaan, myös Kharitonilla Kallirhoen kyneleet saavat aikaan eroottisen intohimon Dionysioksessa ja Artakserkseessä (Khar. 2.4.3, 6.7.1). Naisen tuska ja ahdistus herättävät heteroseksuaalisen halun miehessä.²²³ On kuitenkin huomattava, että aggressiivisuuden ja erotiikan yhteyden voi myös kyseenalaistaa, mitä Chew ei tee. Muissa romaaneissa päähenkilöiden rakkaus ei ole aggressiivista, vaan pikemminkin väkivallan uhka torjutaan. Esimerkiksi kuten yllä on nähty, Dafnis luopuu seksuaalisesta toiminnasta heti saatuaan tietää, että se voi satuttaa Khloea.

²²² Chew 2014, 66–67.

²²³ Näin myös Morales 2004, 136–137.

Longoksen romaanissa heteroseksuaaliseksi kasvamiseen liittyy väkivallan uhka. Heteroseksiksi on väkivaltaista ainakin potentiaalisesti, mikä käy ilmi Lykainionin varoituksessa Dafnikselle (Longos 3.19.1–3). Myös teoksessa kerrotut mytologiset tarinat muodonmuutoksista kertovat heteroseksuaalisen halun väkivaltaisuudesta. Fatta muuttuu linnuksi hävittyään laulukilpailun paimenpojalle, Panin jahtaama Syrinks muuttuu kaisloiksi ja toinen Panin jahtaama ja raatelema nymfi Ekho pelkäksi kaiuksi (Longos 1.27; 2.34; 3.23). Myyteissä miesten väkivalta lisääntyy: Fattan tapauksessa poika loukkaa tyttöä henkisesti, mutta Panin jahtaamat nymfit kokevat yhä väkivaltaisemman kohtalon. Kertovatko myytit siis heteromiesten luonnollisesta väkivaltaisuudesta ja naisten ansaitusta palkasta siitä, etteivät he hyväksy miehiä?

Usean tulkitsijan mukaan Dafniksen tulisi oppia myyteistä aggressiivisen maskuliinisuuden malli ja oppia hyväksymään oma ”sisäsyntyinen maskuliininen aggressiivisuutensa”.²²⁴ Esimerkiksi Turnerin mukaan Dafnis ei ole vielä oppinut hyväksymään maskuliinista aggressiivisuutta, jota Pan edustaa, kun hän pelkää Khloen satuttamista.²²⁵ Nämä tulkinnat herättävät kysymyksen, miksi Dafniksen oikeastaan pitäisi oppia hyväksymään aggressiivisuus. Se kulttuurinen systeemi, jossa Dafnis ja Khloe elävät, on kyllä väkivaltaista. Tulkitsijat näyttävät ottavan tämän systeemin annettuna ja odottavan, että Dafniksen ja Khloen pitäisi omaksua se voidakseen toimia miehenä ja naisena. Dafnis ja Khloe kuitenkin tulkitsevat myyttejä toisin. Kun Dafnis ja Khloe näyttävät Pan ja Syrinks -myytin, heidän tulkintansa poistaa väkivaltaisuuden kertomuksesta (Longos 2.37).²²⁶ Dafnis ei opi väkivaltaisuutta tarinoista, vaan hän hylkää aggressiivisen miehen roolin ja pyrkii tasa-arvoisempaan aviosuhteeseen Khloen kanssa. Vaikka suhde ei olekaan nykystandardeilla täysin tasa-arvoinen, Dafnis kuitenkin hylkää Panin väkivaltaiset piirteet. Dafniksen miehen rooliin kuuluu huoli rakastetun hyvinvoinnista ja harmonia aviopuolison kanssa laillisessa avioliitossa, joka perustuu molemminpuoliseen haluun ja rakkauteen.

Dorkon ja Lampis tavoittelevat Khloea. Heidän toimintansa on erilaista kuin Dafniksen, ja Khloe joutuu kokemaan väkivallan uhkaa Dorkonin ja Lampiksen taholta. Romaani olettaa, että Khloen kauneus ja neitsyys ovat miesten halun kohteita, että miehet tulevat tarjoamaan hänelle lahjoja saadakseen ne ja että lahjojen epäonnistuessa miehet saattavat turvautua väkivaltaan.²²⁷ Heti kun Dorkon on rakastunut, hän päättää saada Khloen lahjojen avulla tai väkivalloin (Longos 1.15.1). Fattasta, Syrinksistä ja Ekhosta kertovissa myyteissä miesseksuaalisuuden pakeneminen on mahdotonta ja johtaa itsetuhoon.²²⁸ Tämä pitää Khloen kohdalla osittain paikkaansa: Khloe on turvassa seksuaaliselta väkivallalta vasta avioliitossa. Bruce MacQueenin mukaan myyttien

²²⁴ MacQueen 1990, 44: ”innate masculine aggressiveness.”

²²⁵ Turner 1960, 122.

²²⁶ Epstein 2002, 34.

²²⁷ Winkler 1990, 118–119.

²²⁸ Morgan 2004, 196.

kolmelle neidolle on yhteistä yhteenotto miesten väkivallan kanssa, mihin he vastaavat sopimattomasti.²²⁹

Toisaalta kyseessä ei ole niinkään naisten sopimaton reaktio kuin miesten sopimaton käytös. Dorkon ja Lampis, jotka käyttäytyvät kuin myyttien miehet, esitetään selvästi negatiivisina hahmoina romaanissa. Heteroseksuaalisuus voi siis olla väkivaltaista, mutta tällaiset hahmot ovat negatiivisia. Myyttejä ei voi pitää yksiselitteisinä käyttäytymisoppaina siitä, miten miesten tulisi käyttäytyä heteroseksuaalisissa suhteissa. Longoksen romaanissa esitetään olevan kahdenlaista heteroseksuaalista käytöstä miehelle, yhtäältä väkivaltaista ja toisaalta väkivallan hylkäävää. Dorkonin ja Lampiksen väkivalta johtaa toisen kuolemaan ja toisen pahoinpitelyyn, Dafniksen väkivallaton heteroseksuaalisuus taas onnelliseen ja harmoniseen avioliittoon. Toisin kuin myyttien miehet sekä Dorkon ja Lampis, Dafnis saa haluamansa. Myös Khloe kokee onnellisemman lopun kuin myyttien naishahmot: hän ei tuhoudu miehen väkivallan seurauksena.

4.6 Yhteenvedo

Kharitonin, Ksenofonin ja Heliodoroksen romaaneissa voidaan puhua jonkinasteisesta seksuaalisesta symmetriasta. Kumpikin päähenkilö pyrkii pysymään siveänä ja uskollisena. Myös mies on neitsyt ennen avioliittoa, yhtä siveä ja uskollinen kuin nainenkin. Näissä romaaneissa myös seksuaalisen väkivallan uhka on minimaalista. Akhilleus Tatioksen ja Longoksen romaaneissa tämä seksuaalinen symmetria särkyä, ja niissä esiintyy myös enemmän (seksuaalisen) väkivallan uhkaa sekä muiden miesten että potentiaalisesti myös rakastajan taholta. Romaanien perusteella näyttää siltä, että heti kun seksi astuu mukaan kuvaan, heteroseksuaalisen parin symmetria särkyä. Symmetria ei siis niinkään ole ”seksuaalista” vaan ainoastaan pariskunnan rakkaus toisiinsa on symmetristä. Heti kun suhteesta tulee seksuaalinen, mies ottaa aktiivisen roolin, nainen on passiivinen tavoiteltava. Heteroseksuaalisuuden tutkija Stevi Jackson on huomauttanut, että naisten ja miesten väliset anatomiset erot eivät väistämättä johda naisten passiiviseen tai miesten aktiiviseen rooliin seksuaalisessa kanssakäymisessä. Seksin ja yhdynnän rinnastaminen johonkin, mitä miehet tekevät naisille, on sosiaalisten suhteiden tuote.²³⁰ Näin on myös antiikissa. Miesten aktiivinen ja naisten passiivinen rooli seksissä on kulttuurin tuotetta, mutta se myös ”luonnollistetaan” oikeaksi tavaksi harjoittaa seksuaalisuutta. Näin on varsinkin Longoksen romaanissa, jossa Dafniksen ja Khloen kehitys heteroseksuaaliseksi pariksi esitetään ”luonnollisena”. Myös muissa romaaneissa päähenkilöiden heteroseksuaalinen käytös näyttäytyy ”luonnollisena”, ehkä jopa enemmän sen vuoksi, etteivät kertojat kommentoi sitä. Muiden romaanien päähenkilöiden heteroseksuaalinen käytös on niin ”luonnollista”, ettei se vaadi minkäänlaisia kommentteja.

²²⁹ MacQueen 1990, 36–37.

²³⁰ Jackson 1999, 132. Ks. myös luku 1.1.

5 Pojat ja naiset rakkauden kohteina

5.1 Johdanto

Tässä luvussa käsittelen Longoksen *Dafnis ja Khloe* -romaanissa ja Akhilleus Tatioksen *Leukippe ja Kleitofon* -romaaneissa olevia kohtia, joissa puhutaan pederastiasta tai verrataan poikia ja tyttöjä rakkauden kohteina. Longoksen teoksessa Gnathon yrittää houkutella Dafniksen kanssaan seksiin, mutta Dafnis kieltäytyy vetoamalla eläinten käytökseen. Akhilleus Tatioksen teoksessa Kleitofon keskustelee Menelaoksen kanssa siitä, onko seksi nautinnollisempaa naisen vai miehen kanssa. Millaisia argumentteja osapuolet käyttävät näissä keskusteluissa?

Longoksen ja Akhilleus Tatioksen tekstien analyysin lisäksi vertaan niissä esitettyjä argumentteja laajemmin antiikin maailmassa käytyihin keskusteluihin poikien ja naisten rakastamisen eduista. Keskustelut siitä, kumpi oli parempi rakkauden kohde miehelle, poika vai nainen, olivat yleisiä antiikin kreikkalaisessa kirjallisuudessa. Tunnetuimmat tätä aihetta käsittelevät dialogit ovat Plutarkhoksen *Rakkaudesta* (Ἐρωτικός) ja Lukianoksen *Rakkauksia* (Ἐρωτες). Plutarkhoksen *Rakkaudesta*-teoksen lähtökohtana on Ismenodoran ja Bakkhoksen rakkaustarina, joka johtaa pederastian ja avioliittoa kannattavien osapuolten kiistaan. Protogenes ja Peisias argumentoivat pederastian ja miesrakkauden puolesta, Dafnaios ja Plutarkhos taas Ismenodoran ja Bakkhoksen avioliiton ja ylipäänsä naisrakkauden puolesta. Teos päättyy Ismenodoran ja Bakkhoksen avioliittoon ja heteroseksuaalisia suhteita kannattavan puolen voittoon.

Lukianoksen *Rakkauksia*-teoksen kehyskertomuksessa Theomnestos ja Lykinos keskusteleivat Theomnestoksen rakkauselämästä. Theomnestos pyytää Lykinosta toimimaan tuomarina ja päättämään, kumpi on parempaa, poika- vai naisrakkaus. Vastaukseksi Lykinos kertoo Kharikleen ja Kallikratideen kiistasta, jonka tuomarina hän oli. Kharikles argumentoi ensin naisrakkauden puolesta, sen jälkeen Kallikratides puolustaa poikarakkautta. Lykinos asettuu Kallikratideen puolelle ja tuomitsee poikarakkauden kannattajat voittajiksi. Lykinos kuitenkin hyväksyy tuomiossaan poikarakkauden vain ei-seksuaalisessa muodossa ja vain filosofeille, muiden pitäisi tyytyä heteroseksuaaliseen avioliittoon (50–51). Poikarakkaus on sallittua vain, jos se on jatkuvaa ei-seksuaalista ihastusta. Tämä on epärealistista, mikä näkyy teoksen kehyskertomuksessa: Theomnestoksen kiinnostus poikiin on hyvin epäfilosofista ja ainoastaan nautintoon keskittyvää. Theomnestos näkee Lykinoksen tuomion oikeutuksena omalle, ei-filosofiselle poikarakkaudelleen.

Käsittelen tässä luvussa ensin Longoksen romaania. Sen jälkeen analysoin Akhilleus Tatioksen romaanista kahta kohtaa, joista ensimmäisessä keskustellaan poikien ja naisten ansioista seksikumppaneina ja toisessa esitellään keinoja tyttöjen ja poikien viettelyyn.

5.2 φύσις ja καλόν: seksuaalista rajanvetoa Longoksen *Dafniksessä ja Khloessa*

Longoksen teoksessa Gnathon, jonka sanotaan olevan φύσει παιδεραστής (luonnoltaan poikarakastaja), kiinnostuu seksuaalisesti päähenkilö Dafniksesta ja yrittää suostutella hänet seksiin. Dafnis vastaa Gnathonin ehdotukseen viittaamalla eläinten käytökseen: samaa sukupuolta olevat eläimet eivät parittele keskenään (Longos 4.11–12). Dafnis sanoo, että on καλόν (oikein tai kaunista), että pukit astuvat kuttuja. Kiinnostuksen kohteeksi tässä jaksossa nousevat erityisesti sanojen φύσις ja καλόν merkitykset. Mitä tarkoittaa, että Gnathon on ”luonnoltaan” poikarakastaja? Mitä tarkoittaa, että eläinten ”heteroseksuaalinen” käytös on καλόν? Ovatko eläimet moraalisempia kuin ihmiset? Aloitan esittämällä kreikankielisen tekstin ja oman käännökseni siitä ennen varsinaista tekstijakson analyysia.

5.2.1 Teksti²³¹

4.11. (1.) Ὁ μὲν δὴ Ἄστυλος ἐπὶ τὰ καὶ περὶ θήραν εἶχε λαγῶν, οἷα πλούσιος νεανίσκος καὶ τρυφῶν ἀεὶ καὶ ἀφιγμένος εἰς τὸν ἀγρὸν εἰς ἀπόλαυσιν ξένης ἡδονῆς. **(2.)** Ὁ δὲ Γνάθων, οἷα μαθὼν ἐσθίειν ἄνθρωπος καὶ πίνειν εἰς μέθην καὶ λαγνεύειν μετὰ τὴν μέθην καὶ οὐδὲν ἄλλο ὢν ἢ γνάθος καὶ γαστήρ καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα, οὐ παρέργως εἶδε τὸν Δάφνιν τὰ δῶρα κομίσαντα, ἀλλὰ καὶ φύσει παιδεραστής ὢν καὶ κάλλος οἷον οὐδὲ ἐπὶ τῆς πόλεως εὐρών, ἐπιθέσθαι διέγνω τῷ Δάφνιδι καὶ πείσειν ᾧτο ῥαδίως ὥς αἰπόλον. **(3.)** Γνοὺς δὲ τὰυτὰ θήρας μὲν οὐκ ἐκοινώνει τῷ Ἀστύλῳ, κατιῶν δὲ ἵνα ἔνεμεν ὁ Δάφνις, λόγῳ μὲν τῶν αἰγῶν, τὸ δ' ἀληθὲς Δάφνιδος ἐγένετο θεατῆς· μαλθάσσων δὲ αὐτὸν τὰς τε αἴγας ἐπὶ τὴν καὶ συρίσαι τὸ αἰπολικὸν ἡξίωσε καὶ ἔφη ταχέως ἐλεύθερον θήσειν τὸ πᾶν δυνάμενος.

4.12. (1.) Ὡς δὲ εἶδε χειροήθη, νύκτωρ λοχήσας ἐκ τῆς νομῆς ἐλαύνοντα τὰς αἴγας πρῶτον μὲν ἐφίλησε προσδραμών, εἶτα ὀπισθεν παρασχεῖν <ἐδεῖτο> τοιοῦτον οἷον αἱ αἴγες τοῖς τράγοις. **(2.)** Τοῦ δὲ βραδέως νοήσαντος καὶ λέγοντος ὥς αἴγας μὲν βαίνειν τράγους καλόν, τράγον δὲ οὐπώποτε τις εἶδε βαίνοντα τράγον, οὐδὲ κριὸν ἀντὶ τῶν οἴων κριόν, οὐδὲ ἀλεκτρυόνας ἀντὶ τῶν ἀλεκτορίδων ἀλεκτρυόνας, οἷός τε ἦν ὁ Γνάθων βιάζεσθαι τὰς χεῖρας προσφέρων. **(3.)** ὁ δὲ μεθύοντα ἄνθρωπον καὶ ἐστῶτα μόλις παρωσάμενος ἔσφηλεν εἰς τὴν γῆν καὶ ὥσπερ σκύλαξ ἀποδραμῶν κείμενον κατέλιπεν, ἀνδρὸς οὐ παιδὸς ἐς χειραγωγίαν δεόμενον καὶ οὐκέτι προσίετο ὅλως, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλη τὰς αἴγας ἔνεμεν, ἐκεῖνον μὲν φεύγων, Χλόην δὲ τηρῶν, **(4.)** Οὐδὲ ὁ Γνάθων ἔτι περιειργάζετο, καταμαθὼν ὥς οὐ μόνον καλός, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρός ἐστιν ἐπετήρει δὲ καιρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτοῦ τῷ Ἀστύλῳ καὶ ἡλπιζε δῶρον αὐτὸν ἔξειν παρὰ τοῦ νεανίσκου πολλὰ καὶ μεγάλα χαρίζεσθαι θέλοντος.

²³¹ Kreikankielinen teksti perustuu Schönbergerin editioon vuodelta 1960.

5.2.2 Käännös²³²

4.11.1. Astylos ylisti näitä lahjoja ja lähti metsästämään jäniksiä juuri niin kuin rikkailla nuorukaisilla on tapana. Hän oli tottunut ylellisyyteen ja oli tullut maaseudulle nauttiakseen erikoisista huveista. 2. Mutta Gnathon oli sellainen, jolla oli tapana syödä ja juoda humalaan asti ja irstailla humalassa.²³³ Hän ei ollut mitään muuta kuin suuta ja vatsaa ja sitä mitä on vatsan alapuolella. Gnathonilta ei jäänyt huomaamatta lahjoja tuonut Dafnis. Koska hän oli luonnostaan poikienrakastaja ja koska hän ei edes kaupungista ollut löytänyt sellaista kauneutta, hän päätti valloittaa Dafniksen ja arveli suostuttelevansa tämän helposti, olihan Dafnis vuohipaimen. 3. Päätettyään näin hän ei liittynyt Astyloksen seuraan metsästämään, vaan meni sinne, minne Dafnis oli vienyt eläimet laitumelle ja väitti tulleensa katselemaan vuohia, vaikka todellisuudessa hän oli tullut katselemaan Dafnista. Pehmitelläkseen häntä hän ylisti vuohia ja pyysi Dafnista soittamaan syrinksillä paimenlaulun ja sanoi pian tekevänsä hänet vapaaksi orjuudesta, koska hän muka kykeni kaikkeen.

4.12.1. Kun hän näin näki Dafniksen kesyyntyneen, hän väijyi yöllä Dafnista, joka toi laitumelta vuohet kotiin. Hän juoksi luokse ja ensin suuteli, sitten <pyysi> Dafnista antautumaan²³⁴ takaapäin samaan tapaan kuin kutut pukeille. 2. Mutta tämä oli hidas ymmärtämään ja sanoi, että on oikein, että pukit astuvat kuttuja, mutta pukkien ei kukaan koskaan ole nähnyt astuvan pukkeja, eikä pässin uuhien sijasta pässiä, eikä kukkojen kanojen sijasta kukkoja. Silloin Gnathon kävi käsiksi Dafnikseen ja aikoi pakottaa hänet. 3. Mutta Dafnis työnsi Gnathonin pois luotaan, niin että tuo humalainen ja tuskin seisomaan kykenevä ihminen rojahti maahan. Dafnis juoksi pois kuin koiranpentu jättäen Gnathonin makaamaan maahan, kaipaamaan miehen eikä pojan käden apua.²³⁵ Dafnis ei enää lainkaan antanut hänen tulla lähelle, vaan laidunsi vuohiaan milloin siellä, milloin täällä, yhtäältä paetakseen tuota ihmistä, toisaalta pitääkseen silmällä Khloea. 4. Eikä Gnathon enää halunnut nähdä turhaa vaivaa opittuaan, että Dafnis ei ollut ainoastaan kaunis, vaan myös voimakas. Mutta Gnathon etsi sopivaa hetkeä puhuakseen hänestä Astylokselle ja toivoi saavansa hänet lahjaksi nuorukaiselta, joka mielellään teki usein suuria palveluksia.

²³² Käännöksessä on kulmasulkeissa toimittajan tekemät korjaukset tekstiin.

²³³ Sanat *καὶ λαγνεύειν μετὰ τὴν μέθην* puuttuvat käsikirjoituksesta Vaticanus Graecus 1348. Kyseessä on luultavasti homoioteleuton tai homioarkton. Sanat ovat jääneet vahingossa kopioimatta, sillä sanat *μέθην καὶ* toistuvat kaksi kertaa lyhyen matkan päässä toisistaan. Sanat ovat luultavasti kuuluneet alkutekstiin, sillä sama kolminkertainen rakenne toistuu: Gnathonin sanotaan olevan syöppö, juoppo ja irstas, ja sen jälkeen todetaan hänen olevan pelkkää suuta, vatsaa ja vatsan alapuolisia osia.

²³⁴ Verbi *παρέχω* (4.12.1) tarkoittaa ensisijassa ”luovuttaa, hankkia, varustaa”, mutta sillä on myös merkitys ”alistua”, josta LSJ antaa lisähuomautuksen ”esp. of a woman, sens. obsc.”, eli verbiä voidaan käyttää myös seksuaalisessa merkityksessä. Näin on esimerkiksi Aristofaneen *Lysistrate*-näytelmässä (162, 227). Longoksen tekstissä se on esiintynyt aikaisemmin Lykainionin puheessa Dafnikselle. Lykainion antaa ohjeita Dafnikselle siitä, miten hänen tulee käyttäytyä, kun hän suostuttelee Khloen antautumaan seksiin (Longos 3.19.3).

²³⁵ Goldhill (1995, 51) esittää, että myös sanaan *χειραγωγία* sisältyy seksuaalinen vivahde. Goldhill viittaa sanaan *χειρουργία*, jota Aristofaneen *Lysistrate*-näytelmässä (672) käytetään viittaamaan siihen, että nainen tyydyttää miestä seksuaalisesti kädellään. Myös *χειρουργέω* verbillä on seksuaalinen merkitys Diogenes Laertioksen teoksessa (6.46), jossa se viittaa masturbaatioon.

5.2.3 Tekstin analyysi

Longoksen romaanin neljännen kirjan alussa teoksen fokus siirtyy Dafniksen ja Khloen seksuaalisesta kyvyttömyydestä avioliittosuunnitelmien kuvailuun.²³⁶ Dafniksen ja Khloen ottovanhemmat ovat myöntyneet heidän avioliittoonsa, jos vain Lamonin isäntä Dionysofanes suostuu siihen. Ennen Dionysofaneen tuloa maaseudulle sinne saapuu hänen poikansa Astylos yhdessä siipeilijänsä Gnathonin kanssa. Gnathon iskee silmänsä Dafnikseen.

Gnathonin sanotaan olevan φύσει παιδεραστής. Παιδεραστία eli poikarakkaus oli yleistä kreikkalaisessa maailmassa. Kyseessä oli vanhemman miehen ja nuoremman pojan välinen suhde. Poikien odotettiin olevan passiivinen osapuoli suhteessa ja osoittavan enemmän kiintymystä kuin eroottista halua rakastajaa (ἐραστής) kohtaan. Kyseessä ei kuitenkaan ollut eksklusiivinen kiinnostus samaan sukupuoleen, eikä pederastia ollut homoseksuaalisuutta nykymielessä.²³⁷

Termin φύσει kääntäminen on hankalampi tehtävä. Φύσις on johdettu verbistä φύω, kasvaa. Φύσις tarkoittaa ensisijassa luontoa, mutta myös esimerkiksi alkuperää tai luonnetta. Sana esiintyy Longoksen teoksessa tämän kohdan lisäksi neljä kertaa. Romaanissa puhutaan rannikolla olevista puistoista ja metsiköistä, joista osa on ihmisten tekoa (ἀνθρώπων τέχνη), osa luonnon töitä (φύσεως ἔργα; Longos 2.12.2). Myöhemmin romaanissa verrataan puiston kasvien kasvua (φύσις) ihmisten tekoihin (τέχνη; Longos 4.2.5). Taidon (τέχνη) ja luonnon (φύσις) vastakkainasettelu esiintyy Longoksen teoksessa muuallakin, kuten edellä Dafniksen ja Khloen seksuaalisen kehityksen tarkastelussa on huomattu. Taidon ja luonnon vastakohta esiintyy esimerkiksi kohdassa, jossa Lykainion antaa Dafnikselle seksiopetusta. Lykainionin opetus päättyy kertojan lausumaan, että ”luonto itse opetti mitä vielä piti tehdä” (αὐτὴ γὰρ ἡ φύσις λοιπὸν ἐπαίδευσε τὸ πρακτέον; Longos 3.18.4). Pelkkä luonnon imitaatio ei riitä, vaan seksuaaliseen kanssakäymiseen tarvitaan sekä luontoa että koulutusta.

Ihmisen ominaisuuteen sana viittaa selvästi, kun Dafniksen sanotaan heti luottavan biologisiin vanhempiinsa, koska φύσις luottaa nopeasti (φύσις ταχέως πιστεύεται; Longos 4.23.2). Luultavasti Gnathonin yhteydessä sanalla on samantyyppinen merkitys, jotain mitä suomen kielessä ilmaistaisiin sanoilla luonto tai luonne. Vaikka Gnathonin sanotaan olevan ”luonnostaan poikienrakastaja”, ei voida olettaa Longoksen tarkoittavan tällä samaa mitä nykyaikana homoseksuaalisuudella tarkoitetaan. Kyse ei ole pysyvästä seksuaalisesta suuntautumisesta, vaan pikemminkin asenteesta tai käytösmallista.²³⁸ Antiikissa ylipäätään ei voida puhua ”homoseksuaalisuudesta”, pysyvästä seksuaali-identiteetistä, vaan antiikin kirjoittajat jakoivat

²³⁶ Dafniksen ja Khloen seksuaalista kehitystä on tarkasteltu edellä luvussa 4.4.

²³⁷ Larson 2012, 107–109. Roomalaisten suhtautumista homoeroottisuuteen on yleensä pidetty negatiivisempana, mutta Craig Williams osoittaa, että roomalaisten negatiivinen suhtautuminen kohdistui kreikkalaiseen pederastiaan, jossa molemmat miehet olivat vapaasyntyisiä. Vapaan miehen seksisuhde miespuoliseen orjaan ei ollut paheksuttavaa, kunhan orja oli passiivisessa eikä aktiivisessa roolissa. Williams 1999.

²³⁸ Goldhill 1995, 49.

seksuaalisuuden aktiivisiin ja passiivisiin rooleihin. Aktiivinen rooli kuului miehille, passiivinen naisille, orjille ja tietyin edellytyksin myös pojille.²³⁹

Antiikin kirjallisuudessa oli kuitenkin tavallista sanoa, että miesten välinen seksi oli *παρὰ φύσιν*. Esimerkiksi Plutarkhoksen *Rakkaudesta*-teoksessa Dafnaios kuvaa miesten välistä yhdyntää luonnon vastaiseksi (ἡ *παρὰ φύσιν ὁμιλία πρὸς ἄρρενας*), kun taas miesten ja naisten rakkaus on luonnollista (τὸν γυναικῶν καὶ ἄνδρῶν ἔρωτα τῇ φύσει; Plutarkhos, *Rakkaudesta* 751C). Myös Lukianoksen teoksessa Kharikles esittää, että kummankin sukupuolen pitäisi säilyttää luontonsa niin, ettei naisesta tule epäluonnollisen maskuliinista ja miehestä epäsofivan pehmeää (Μένειν ἐπὶ τῆς ἰδίας φύσεως ἐκάτερον, καὶ μήτε τὸ θῆλυ παρὰ φύσιν ἀρρενοῦσθαι μήτε τᾶρρεν ἀπρεπῶς μαλακίζεσθαι; Lukianos, *Rakkauksia* 19). Luonnonvastaisuus ja epäsofivuus, joka on kulttuurinen käsite, esitetään rinnasteisina. Lukianoksen teoksessa luonto ja kulttuuri eivät siis ole toistensa vastakohtia, kuten modernissa länsimaisessa ajattelussa yleensä. Rinnastamalla luonnon ja kulttuurin Kharikles myös luonnollistaa kulttuurin: kulttuurisesti epäsofivat asiat ovat ”luonnottomia”.

Aristoteles esittää eriävän näkemyksen miesten välisestä seksistä. Hänen mukaansa miesten seksuaalinen himo toisiin miehiin johtuu osittain luonnosta (φύσις), osittain tottumuksesta tai tavasta (ἔθος). Aristoteleen mukaan silloin kun syynä on luonto, tällaisia miehiä ei voi kutsua hillittömiksi (ἄκρατής), aivan kuin ei voi kutsua naisiakaan, jotka eivät ole aktiivisessa vaan passiivisessa roolissa seksin aikana (τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπύουσιν ἀλλ’ ὀπύονται).²⁴⁰ Aristoteles puhuu tässä erityisesti miehistä, jotka pyrkivät passiiviseen rooliin seksissä. Koska Gnathonia kuvataan poikarakastajaksi, hän pyrkii aktiiviseen, miehiseen rooliin, eikä hänen pederastiansa siis ole kreikkalaisesta näkökulmasta tuomittavaa. Lisäksi Longoksen teoksessa Gnathonin seksuaalisuuden esitetään nousevan luonnosta (φύσις). Aristoteleen esityksestä poiketen Gnathonin voidaan kuitenkin sanoa olevan hillitön.

Jo Gnathonin (Γνάθων) nimi kuvastaa itsehillinnän puutetta. Kreikan sana γνάθος tarkoittaa hampaita, suuta tai kitaa. Gnathonin kuvataankin olevan pelkkää ”gnathosta”, suuta. Samanniminen henkilöahmo esiintyy myös Terentiuksen komediassa *Eunukki*. Molemmissa teksteissä hahmo on oman vatsansa orja. Gnathonin kerrotaan syömisen ja juomisen lisäksi harrastavan seksiä humalassa (λαγνεύειν μετὰ τὴν μέθην). Verbin λαγνεύω merkitys on nimenomaan ”olla sukupuoliyhdynnässä”. Sana viittaa ylettömään seksiin.²⁴¹ Longoksen Gnathon on seksuaalisesti kyltymätön. Gnathon on siten ἀκόλαστος, itsehillintään kykenemätön ihminen.²⁴² Antiikin kulttuurissa miesten odotettiin kykenevän hillitsemään itsensä. Syöppöys, juoppous ja seksuaalinen

²³⁹ Ks. luku 1.3.

²⁴⁰ Aristoteles, *Nik. Et.* 1148b29.

²⁴¹ LSJ, s.v.: ”immoderate sex”.

²⁴² Goldhill 1995, 48.

yliaktiivisuus olivat antiikin sukupuoli-ideologiassa nimenomaan naismaisia ominaisuuksia.²⁴³ Gnathon on siis esimerkki epämiehekkästä henkilöstä. Tätä kuvastaa myös se, että kun Dafnis tönäisee Gnathonin maahan, Gnathonista käytetään sanaa ἄνθρωπος, ei todellista, miehekästä miestä tarkoittavaa sanaa ἀνὴρ (Longos 4.12.3). Gnathon ei ole ”tosi” mies, jollaisen pitäisi kyetä hillitsemään itsensä, vaan kaikin puolin hillitön.

Gnathon lähestyy Dafnista ja kehuu tämän paimennus- ja soittotaitoa. Imartelu on useiden romaanien mieshenkilöiden mukaan toimiva keino naisten viettelyyn (Akh. Tat. 1.9; 6.17). Se on toiminut myös Khloen kohdalla, sillä Dafniksen imarteleva huomio sai Khloen tuomitsemaan Dafniksen kauneuskilpailun voittajaksi (Longos 1.16.5). Kun Gnathon näkee, että Dafniksesta on tullut χειροήθης, ”käteen tottunut”, kesytetty eläin, hän siirtyy seuraavaan vaiheeseen. Gnathon näkee Dafniksen villieläimenä, joka pitää kesyttää (Longos 4.12.1) Hän tulkitsee väärin Dafniksen ”kesyyntymisen” valmiudeksi seksiin.

Gnathon pyytää Dafnista imitoimaan kanssaan vuohien käytöstä. Gnathonin ehdottama seksi muistuttaa eläinten parittelua, joka tapahtuu takaapäin. Dafnis ja Khloe ovat jo aiemmin yrittäneet tätä ja epäonnistuneet (Longos 3.14.5). Tämän lisäksi Gnathonin pyyntö on ironinen, kun hän käyttää eufemistisena homoseksin kuvauksena lisääntymiseen johtavaa ”luonnollista” heteroseksuaalisuutta.²⁴⁴ Dafnis vastaakin Gnathonin ehdotukseen viittaamalla myös eläinten käytökseen: samaa sukupuolta olevat eläimet eivät parittele keskenään. Ongelmia aiheuttaa sanan καλόν tulkinta. Mitä tarkoittaa, kun Dafnis sanoo, että on καλόν, että pukit astuvat kuttuja? Aiemmin Dafniksesta on usein käytetty sanaa καλός (esim. Longos 1.13.2; 1.14.2; 1.28.2), ja myös Gnathonin mielestä Dafnis on καλός (Longos 4.12.4). Sanaa καλός käytetään myös kuvaamaan muun muassa lehtoa (Longos p.1), huilun ääntä (Longos 1.14.2) ja omenaa (Longos 3.33.4). Kaikissa kohdissa sana näyttää viittaavaan ulkonäköön, kauneuteen. Tämä on myös sanan ensimmäinen merkitys LSJ:n mukaan. Tässä yhteydessä ”kaunis” ei kuitenkaan ole toimiva käännös. Sanalla καλός on myös toinen merkitys, joka viittaa moraalisiin ominaisuuksiin. Sana tarkoittaa myös ”moraalisesti oikein, jalo, kunniallinen”. Aryeh Kosman antaa esimerkkejä siitä, miten sanaa καλόν on yritetty kääntää englanniksi eri konteksteissa: beautiful, noble, honorable, admirable, fine. Kosman korostaa, että ulkoisen kauneuden ja moraalisen hyvyyden merkitykset kuuluvat molemmat termiin καλός samanaikaisesti.²⁴⁵ Samantapaisia ovat suomen ilmaukset ”olipa kauniisti tehty” tai ”tuo oli rumasti tehty.” Näissäkään ilmauksissa ei ole kyseessä esteettinen

²⁴³ Ks. esim. Just 1989, 153–166.

²⁴⁴ Morgan 2004, 231.

²⁴⁵ Kosman 2010, 341–347.

ulkonäkö, vaan pikemminkin moraalinen ominaisuus, kaunis käytös. Se, mikä on moraalista, on kulttuurinen päätös. Antiikissa moraali kuitenkin usein luonnollistettiin.²⁴⁶

Dafnis on ainoa henkilö kreikkalaisissa romaaneissa, joka argumentoi, että eläimillä ei esiinny homoseksuaalista käytöstä. Kyseessä oli kuitenkin tavallinen argumentti homoeroottisia suhteita vastaan.²⁴⁷ Plutarkhoksen teoksessa Dafnaios argumentoi, että miesten välinen seksi, vaikka se perustuisikin suostumukseen, on heikkoa ja naismaista (σὺν μαλακίᾳ καὶ θηλύτητι) niissä, jotka suostuvat siihen παρὰ φύσιν. Dafnaios viittaa Platonin *Faidrokseen*, jossa sanotaan, että tällaiset miehet tulevat astutetuiksi kuin karja.²⁴⁸ Myös Lukianoksen teoksessa Kharikles vastustaa poikarakkautta argumentoimalla, että eläimet noudattavat luonnon lakeja (ἢ τῆς φύσεως νομοθεσία φυλάττεται; Lukianos, *Rakkauksia* 22).

Eläinten esikuvallisuutta vastaan voidaan kuitenkin myös argumentoida. Lukianoksen teoksessa Kallikratides vastaa Kharikleelle, että eläimiltä puuttuu älykkyys, joten niiltä puuttuu myös kyky haluta miespuolisia kumppaneita. Leijonat eivät rakasta, koska ne eivät ole filosofeja (οὐκ ἐρῶσι λέοντες, οὐδὲ γὰρ φιλοσοφοῦσιν; Lukianos, *Rakkauksia* 36). Ihmisten ylivertaisuutta eläimiin verrattuna korostetaan myös Straton Sardislaisen epigrammissa:

Πᾶν ἄλογον ζῷον βινεῖ μόνον· οἱ λογικοὶ δὲ τῶν ἄλλων ζῴων τοῦτ' ἔχομεν τὸ πλεόν πυγίζειν εὐρόντες. ὅσοι δὲ γυναιξὶ κρατοῦνται, τῶν ἀλόγων ζῴων οὐδὲν ἔχουσι πλεόν.

Jokainen järjetön eläin pelkäästään nai. Me rationaaliset olemme tässä muiden eläinten yläpuolella: me olemme keksineet anaaliyhdyntä. Mutta ne joita naiset hallitsevat, eivät ole millään tavalla järjettömien eläinten yläpuolella. (*Kreikkalainen antologia* 12.245)

Thomas Hubbard toteaa, että Plutarkhoksen ja Lukianoksen dialogeissa ”luonto” nostetaan keskeiseen rooliin argumentaatiostrategioissa. Samaan sukupuoleen kohdistuva kiinnostus on παρὰ φύσιν. Hubbard kuitenkin toteaa, ettei se tarkoita niinkään ”luonnonvastaista” kuin ”luonnon ulkopuolista”. Kiinnostus samaan sukupuoleen otettiin itsestään selvyytenä. Hubbard esittää, että erottelu ”luonnollisen” ja ”paraluonnollisen” yhdynnän välillä voidaan jäljittää fysis–nomos–antiteesiin, jonka sofistit muotoilivat 400-luvulla eaa. Pederastiaa puolustavat eivät hylänneet argumenttia eläinten toiminnasta epätodenmukaisena. Sen sijaan he hylkäsivät argumentin, koska se alensi ihmiset eläinten asemaan. Hubbard korostaa, että sekä pederastian puolustajat että sen vastustajat käyttivät hyväkseen fysis–nomos-jaottelua. Heteroseksuaalisuutta puolustava traditio

²⁴⁶ Esimerkiksi Ksenofonin *Talouden taito* -teoksen mukaan naiselle on kauniimpaa (κάλλιον) pysytellä kotona (*Oik.* 7.30). Kauniita ovat ne teot, joihin jumalat ovat antaneet eri sukupuolille eniten kykyä. Ks. myös Foucault 2010, 222.

²⁴⁷ Ks. esim. Platon, *Lait* 8.836c; Plutarkhos, *Gryllos* 990D–F; Lukianos, *Rakkauksia* 22; Agathias, *Kreikkalainen antologia* 10.68. Hunter 1983, 71–72; Konstan 1994a, 29.

²⁴⁸ Plutarkhos, *Rakkauksia* 751D–E: ”βαίνεσθαι κατὰ Πλάτωνα νόμῳ τετράποδος καὶ παιδοσπορεῖσθαι.” Platonin tekstissä (*Faidros* 250E) puhutaan miehistä, jotka eivät osaa suhtautua kauneuteen oikein vaan jotka himon vallassa ”yrittävät astua ja siittää” (βαίνειν ἐπιχειρεῖ καὶ παιδοσπορεῖν).

korotti fysiksen tai luonnon auktoriteetiksi, kun taas pederastinen traditio vetosi nomoksen tai kulttuurin ylemmyyteen.²⁴⁹

Samankaltainen jaottelu esiintyy myös Longoksen teoksessa. Dafnis esittää, että moraalisesti oikea tai kaunis käytös on samanlaista kuin eläinten.²⁵⁰ Teoksessa esitetty ajatus Gnathonin ”luonnollisesta” pederastiasta kuitenkin kyseenalaistaa Dafniksen esimerkkien paikkansapitävyyden. Tekstistä syntyy ajatus pederastiasta sekä luonnollisena että epäluonnollisena.²⁵¹ Gnathonin kuvaus jatkaa samaa luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelun kyseenalaistamista, joka näkyi jo Dafniksen saamassa seksiopetuksessa. Luonto sekä näyttää Dafnikselle miten Lykainion tyydytetään että on vastuussa Gnathonin seksuaalisesta suuntautumisesta.²⁵² Samoin kuin Lykainionin seksiopetuksen yhteydessä, luonnon ja kulttuurin suhde on monimutkaisempi kuin ensisilmäyksellä vaikuttaisi.

Gnathon ei turvaudu argumenttiin, että ihmiset ovat rationaalisempia kuin eläimet. Sen sijaan hän yrittää käydä käsiksi Dafnikseen. Dafnis tönäisee hänet maahan ja pakenee paikalta (Longos 4.12.2–3). Tämän jälkeen Gnathon luopuu yrityksistään vaikuttaa Dafnikseen ja siirtyy sen sijaan puhumaan Astylokselle, jotta tämä suostuttelisi isänsä ottamaan Dafniksen kaupunkiin. Astylos pilkkaa Gnathonin valinnan kohdistumista vuohipaimeneen. Gnathon vastaa puheella, jossa hän hyödyntää filosofian ja mytologian teemoja. Gnathonin sanotaan olevan tottunut rakkauspuheisiin pidoissa (Longos 4.17.3–7). Tämä ohjaa lukijan vertaamaan Gnathonin puhetta Platonin *Pitoihin* ja huomaamaan, miten Gnathonin esitys eroaa filosofisesta näkemyksestä. Puhe on parodia filosofisista puheista. Gnathonin esityksessä platonilaisesta eroksesta tulee vain tekosyy seurustella söpöjen poikien kanssa.²⁵³ Gnathon haluaa puhtaasti fyysisen suhteen, ei sellaista filosofisen tradition etsimää suhdetta, jossa vanhempi mies opettaa nuorempaa.²⁵⁴ Dafnis olisi hänelle vain seksiobjekti, ἐμπαρόνημα (Longos 4.18.1; 4.19.5).

Puheessaan Astylokselle Gnathon sanoo, että hän haluaisi tulla kutuksi Dafnikselle (Longos 4.16.3).²⁵⁵ Aikaisemmin Gnathon on pyytänyt Dafnista alistumaan niin kuin kutut pukeille (Longos 4.12.1). Tämän Longoksen tekstijakson on yleensä tulkittu tarkoittavan, että Gnathon haluaa olla miehen roolissa.²⁵⁶ Ongelmana kuitenkin on, että käsikirjoitusten tekstistä puuttuu finiittiverbi: εἶτα

²⁴⁹ Hubbard 2009, 249–255.

²⁵⁰ Eläinten toiminta on esikuvallista myös silloin, kun he ottavat heitteille jätetyt lapset hoitoonsa (Longos 1.3.1; 1.6.1).

²⁵¹ Morgan 2004, 230.

²⁵² Hunter 1996, 383.

²⁵³ Hunter 1996, 381.

²⁵⁴ Hunter 1983, 71.

²⁵⁵ Gnathon käyttää sanaa αἶξ, joka tarkoittaa useimmiten naarasvuohia (ἡ αἶξ), mutta voi tarkoittaa myös urosvuohia (ὁ αἶξ). Koska Gnathon ei käytä artikkelia, sana voisi tarkoittaa kumpaa sukupuolta tahansa. Longoksen romaanissa sanaa käytetään tarkoittamaan sekä yleisesti vuohia että erityisesti naarasvuohia, mutta sanaa ei koskaan käytetä tarkoittamaan pukkia, vaan urosvuohista käytetään aina sanaa τράγος. Tällä perusteella voidaan ajatella, että Gnathon haluaa nimenomaan kutun rooliin.

²⁵⁶ Morgan 2004, 234.

ὀπισθεν παρασχεῖν τοιοῦτον οἶον αἱ αἴγες τοῖς τράγοις. Editoiijat ovat yrittäneet korjata tekstiä kahdella tavalla. Ensimmäinen ratkaisuyritys ehdottaa, että käsikirjoitusten ὀπισθεν pitäisi korjata muotoon ἔπειθε.²⁵⁷ Näillä editoreilla teksti on siis muodossa εἶτα ἔπειθε παρασχεῖν τοιοῦτον οἶον αἱ αἴγες τοῖς τράγοις (”sitten hän suostutteli antautumaan samaan tapaan kuin kutut pukeille”). Toisessa ratkaisuyrityksessä lauseeseen lisätään verbi ἐδεῖτο.²⁵⁸ Teksti on siis muodossa εἶτα ὀπισθεν παρασχεῖν <ἐδεῖτο> τοιοῦτον οἶον αἱ αἴγες τοῖς τράγοις (”sitten hän <pyysi> antautumaan takaapäin samaan tapaan kuin kutut pukeille”). Jälkimmäisen ehdotuksen etuna on se, että siinä noudatetaan käsikirjoitusten tekstimuotoa. Sanan ὀπισθεν korvaaminen toisella sanalla myös hämärtää tekstin linkittymistä aikaisempaan jaksoon, jossa Dafnis syleilee Khloea takaapäin (κατόπιν) yrittäen matkia vuohia (Longos 3.14.5). Yhteistä molemmille ratkaisuyrityksille on se, että ne lisäävät lauseeseen sanan, jonka merkitys on ”pyytää” tai ”suostutella”. Molemmissa tapauksissa Gnathon olisi siis seksisuhteen aktiivinen osapuoli.

Toisaalta koinee-kreikassa oli täysin mahdollista jättää verbi myös pois, jolloin lauseen merkitys muuttuu epävarmemmaksi. Haluaako Gnathon Dafniksen alistuvan passiiviseen rooliin vai asettuuko hän itse siihen? Vai haluaisiko Gnathon kokeilla molempia rooleja? Gnathonista käytetty verbi λαγνεύω viittaa seksuaaliseen kyltymättömyyteen (Longos 4.11.2). Jones kiinnittää huomiota myös mainintaan siitä, että Gnathon ajaa partansa. Kreikkalaisessa kulttuurissa ja myös Roomassa Hadrianuksen jälkeen parranajaminen oli osoitus naismaisuudesta ja siten osoitus halusta pysyä *eromenoksen* roolissa. Tästä seuraa monitulkintaisuus siitä, mitä roolia Gnathon pitää parempana.²⁵⁹ Haluaako Gnathon olla aktiivisessa vai passiivisessa roolissa tai jopa vaihdella rooleja?

Lamon olettaa, että Gnathon haluaisi Dafniksen nimenomaan naisen rooliin (γυναικῶν ἔργα; Longos 4.19.5). Lamon näyttää ”luonnollisesti” olevan tietoinen siitä, että passiivinen rooli seksissä olisi naismaista.²⁶⁰ Tämän vuoksi Lamon vastustaa Gnathonin yritystä ja kertoo Dionysofaneelle Dafniksen mukaan lapsena jätetyistä tunnusmerkeistä. Käy ilmi, että Dionysofanes itse on Dafniksen isä. Gnathonin kiinnostus Dafnikseen on siis juonen kannalta tärkeää, sillä se mahdollistaa Dafniksen tunnistamisen ja avioliiton Khloen kanssa.

Romaanissa Gnathonin yrityksiin suhtaudutaan kielteisesti, mutta tämä ei tarkoita sitä, että Longos olisi suhtautunut vihamielisesti homoeroottisiin suhteisiin sinänsä. Astylos ei ihmettele Gnathonin mieltymystä komeaan poikaan vaan sitä, että hänen valintansa kohdistuu vuohipaimeneen, joka haisee pukilta (Longos 4.17.2).²⁶¹ Dafniksen ottoisä Lamon protestoi suhdetta, koska hän olettaa Dafniksen olevan yläluokkainen. Ylhäisen nuorukaisen ei pitäisi olla

²⁵⁷ Valley 1926, 12; tätä ehdotusta seuraa mm. Morgan 2004.

²⁵⁸ Näin esim. Schönberger.

²⁵⁹ Jones 2012, 209–212.

²⁶⁰ Jones 2012, 216.

²⁶¹ Hienhajua verrattiin usein pukinhajuun, ks. Longos 1.16.2; vrt. Martialis 6.93; Catullus 69, 71, Ovidius, *Rakastamisen taito* 3.193.

passiivinen partneri alempiluokkaiselle miehelle kuten Gnathon. Kyse on siis sosiaalisesta statuksesta, ei seksuaalisen käyttäytymisen arvostelusta. Gnathonia kritisoidaan siitä, että hän yrittää alistaa jalosukuisen pojan passiiviseksi partneriksi, ei hänen seksuaalisesta suuntautumisestaan yleensä. Suhde Dafnikseen on hyväksyttävää niin kauan kun Dafniksen luullaan olevan pelkkä orja. Heti kun paljastuu, että Dafnis on vapaasyntyinen ja rikkaan perheen jäsen, Gnathonin aikomus muuttuu tuomittavaksi.²⁶²

Dafnikselle pederastisen suhteen alisteisena osapuolena oleminen on mahdotonta myös siksi, ettei hän enää ole poika. Lykainionin opetus on valmistanut Dafniksen avioliittoon ja aktiiviseen rooliin heteroseksuaalisessa suhteessa. Dafnis ei voi enää palata passiiviseen rooliin.²⁶³ Samanlainen ajatus esiintyy myös Ksenofonin romaanissa. Habrokomes ei voi enää avioliiton jälkeen olla passiivisessa roolissa pederastisessa suhteessa, sillä se olisi uhka hänen maskuliinisuudelleen.

5.3 Akhilleus Tatioksen ja argumentit heteroseksuaalisuuden paremmuudesta

Akhilleus Tatioksen *Leukippe ja Kleitofon* on ainoa romaaneista, jossa käydään filosofinen keskustelu homo- ja heteroseksuaalisuudesta (Akh. Tat. 2.35–38).²⁶⁴ Kleitofon keskustelee kahden homoeroottisesti suuntautuneen miehen kanssa siitä, onko seksi nautinnollisempaa naisen vai miehen kanssa. Mielenkiintoista tässä keskustelussa on se, että kumpikin osapuoli käyttää samoja argumentteja todisteina vastakkaisiin väitteisiin. Esimerkiksi Zeuksen suhteet naisiin voidaan esittää joko parempina tai huonompina kuin hänen käyttäytymisensä Ganymedeeseen kanssa. Toinen mielenkiintoinen seikka on se, että väittely päättyy ikään kuin kesken tulematta mihinkään tulokseen: kummankaan osapuolen näkemystä ei katsota paremmaksi tai väittelyä voittaneeksi. Kummankin osapuolen käyttämät argumentit muistuttavat antiikin kirjallisuudessa ylipäänsä käytettyjä argumentteja homo- ja heteroeroottisuuden puolesta, mutta keskustelusta löytyy myös eroja. Kleitofon ja Menelaos molemmat korostavat nautintojen roolia, mikä parodioi filosofista keskustelua ja toisaalta asettaa kummankin osapuolen kyseenalaiseen asemaan. Aloitan esittämällä kreikankielisen tekstin ja oman käännökseni siitä ennen tekstijakson tarkempaa analyysia.

5.3.1 Teksti²⁶⁵

2.35. (1.) Ὁρῶν οὖν ἐγὼ τὸν Μενέλαον κατηφῇ πάνυ τῶν ἑαυτοῦ μεμνημένον, τὸν δὲ Κλεινίαν ὑποδακρύνοντα μνήμη Χαρικλέους, βουλόμενος αὐτοὺς τῆς λύπης ἀπαγαγεῖν, ἐμβάλλω λόγον

²⁶² Näin myös Winkler 1990, 113; Konstan 1994a, 29.

²⁶³ Jones 2012, 215.

²⁶⁴ Vilborg huomauttaa, että Akhilleus Tatioksen teoksen lukuja 2.35–38 ei aina ole käsitelty käännöksissä hyvin. Nämä luvut on joko poistettu kokonaan tai osittain, käännetty latinaksi tai tarjottu niistä hyvin vapaa käännös. Vilborg 1962, 61.

²⁶⁵ Kreikankielinen teksti perustuu Vilborgin editioon.

έρωτικῆς ἐχόμενον ψυχαγωγίας· καὶ γὰρ οὐδὲ ἡ Λευκίππη παρῆν, ἀλλ' ἐν μυχῷ ἐκάθευδε τῆς νηός. (2.) λέγω δὴ πρὸς αὐτοὺς ὑπομειδιῶν· "Ὡς παρὰ πολὺ κρατεῖ μου Κλεινίας· ἐβούλετο γὰρ λέγειν κατὰ γυναικῶν, ὥσπερ εἰώθει. ῥᾶον δ' ἂν εἴποι νῦν ἦτοι, ὡς κοινωνὸν ἔρωτος εὐρών. (3.) οὐκ οἶδα γὰρ πῶς ἐπιχωριάζει νῦν ὁ εἰς τοὺς ἄρρενας ἔρως." "Οὐ γὰρ πολὺ ἄμεινον," ὁ Μενέλαος ἔφη, "τοῦτο ἐκείνου; καὶ γὰρ ἀπλούστεροι παῖδες γυναικῶν, καὶ τὸ κάλλος αὐτοῖς δριμύτερον εἰς ἡδονήν." (4.) "Πῶς δριμύτερον," ἔφην, "ὅ τι παρακῦψαν μόνον οἴχεται καὶ οὐκ ἀπολαῦσαι δίδωσι τῷ φιλοῦντι, ἀλλ' ἔοικε τῷ τοῦ Ταντάλου πόματι; (5.) πολλάκις γὰρ ἐν ᾧ πίνεται πέφευγε, καὶ ἀπῆλθεν ὁ ἐραστής οὐχ εὐρών πιεῖν· τὸ δὲ ἔτι πινόμενον ἀρπάζεται πρὶν ὁ πίνων κορεσθῇ. καὶ οὐκ ἔστιν ἀπὸ παιδὸς ἀπελθεῖν ἐραστὴν ἄλυπον ἔχοντα τὴν ἡδονήν· καταλείπει γὰρ ἔτι διψῶντα."

2.36. (1.) Καὶ ὁ Μενέλαος, "Ἄγνοεῖς, ὦ Κλειτοφῶν," ἔφη, "τὸ κεφάλαιον τῆς ἡδονῆς. ποθεινὸν γὰρ αἰεὶ τὸ ἀκόρεστον. τὸ μὲν γὰρ εἰς χρῆσιν χρονιώτερον τῷ κόρῳ μαραίνει τὸ τερπνόν· τὸ δὲ ἀρπαζόμενον καινόν ἐστιν αἰεὶ καὶ μᾶλλον ἀνθεῖ· οὐ γὰρ γεγηρακυῖαν ἔχει τὴν ἡδονήν· καὶ τὸ κάλλος ὅσον ἐλαττοῦται τῷ χρόνῳ, τοσοῦτον εἰς μέγεθος ἐκτείνεται πόθῳ. (2.) καὶ τὸ ρόδον διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων εὐμορφότερόν ἐστι φυτῶν, ὅτι τὸ κάλλος αὐτοῦ φεύγει ταχύ. δύο γὰρ ἐγὼ νομίζω κατ' ἀνθρώπους κάλλη πλανᾶσθαι, τὸ μὲν οὐράνιον, τὸ δὲ πάνδημον, ὥσπερ τοῦ κάλλους αἱ χορηγοὶ θεαί. (3.) ἀλλὰ τὸ μὲν οὐράνιον ἄχθεται θνητῷ κάλλει δεδεμένον καὶ ζητεῖ πρὸς οὐρανὸν ταχὺ φεύγειν, τὸ δὲ πάνδημον ἔρριπται κάτω καὶ ἐγχρονίζει περὶ τοῖς σώμασιν. εἰ δὲ καὶ ποιητὴν δεῖ λαβεῖν μάρτυρα τῆς οὐρανίας τοῦ κάλλους ἀνόδου, ἄκουσον Ὀμήρου λέγοντος Τὸν καὶ ἀνηρεῖσαντο θεοὶ Διὶ οἰνοχοεῦειν κάλλεος εἵνεκα οἷο, ἵν' ἀθανάτοισι μετείη. (4.) οὐδεμία δὲ ἀνέβη ποτὲ εἰς οὐρανοὺς διὰ κάλλος γυνή (καὶ γὰρ γυναιξὶ κεκοινώνηκεν ὁ Ζεὺς), ἀλλ' Ἀλκμήνην μὲν ἔχει πένθος καὶ φυγή, Δανάην δὲ λάρναξ καὶ θάλασσα, Σεμέλη δὲ πυρὸς γέγονε τροφή. ἂν δὲ μεираκίου Φρυγὸς ἐραστῇ, τὸν οὐρανὸν αὐτῷ δίδωσιν, ἵνα καὶ συνοικῇ καὶ οἰνοχόον ἔχῃ τοῦ νέκταρος· ἡ δὲ πρότερον διάκονος τῆς τιμῆς ἐξέωσται· ἦν γάρ, οἶμαι, γυνή."

2.37. (1.) Ὑπολαβὼν οὖν ἐγώ, "Καὶ μὴν οὐράνιον," ἔφην, "ἔοικεν εἶναι τὸ τῶν γυναικῶν κάλλος, ὅσον μὴ ταχὺ φθείρεται· ἐγγὺς γὰρ τοῦ θεοῦ τὸ ἄφθαρτον. τὸ δὲ κινούμενον ἐν φθορᾷ θνητὴν φύσιν μιμούμενον, οὐκ οὐράνιον ἐστιν ἀλλὰ πάνδημον. (2.) ἡράσθη μεираκίου Φρυγός, ἀνήγαγεν εἰς οὐρανοὺς τὸν Φρύγα· τὸ δὲ κάλλος τῶν γυναικῶν αὐτὸν τὸν Δία κατήγαγεν ἐξ οὐρανοῦ. διὰ γυναικᾶ ποτε Ζεὺς ἐμυκήσατο, διὰ γυναικᾶ ποτε Σάτυρον ὠρχήσατο, καὶ χρυσὸν πεποίηκεν ἑαυτὸν ἄλλῃ γυναικί. (3.) οἰνοχοεῖτω μὲν Γανυμήδης, μετὰ δὲ τῶν θεῶν Ἥρα πινέτω, ἵνα ἔχῃ μεираκίον διάκονον γυνή. ἐλεῶ δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρπαγὴν· ὄρνις ἐπ' αὐτὸν κατέβη ὠμηστής, ὁ δὲ ἀνάρπαστος γενόμενος ὑβρίζειται καὶ ἔοικεν τυραννουμένῳ. καὶ τὸ θέαμά ἐστιν αἵσχιστον, μεираκίον ἐξ ὀνύχων κρεμάμενον. (4.) Σεμέλην δὲ εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγεν οὐκ ὄρνις ὠμηστής, ἀλλὰ πῦρ. καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ διὰ πυρὸς τις ἀναβαίνει εἰς οὐρανόν· οὕτως ἀνέβη Ἡρακλῆς. εἰ δὲ Δανάης τὴν λάρνακα γελᾷς, πῶς τὸν Περσέα σιωπᾷς; Ἀλκμήνη δὲ τοῦτο μόνον δῶρον ἀρκεῖ, ὅτι δι' αὐτὴν ἔκλεψεν ὁ Ζεὺς τρεῖς ὅλους ἡλίους. (5.) εἰ δὲ δεῖ μεθέντα τὰς μυθολογίας αὐτὴν εἰπεῖν τὴν ἐν τοῖς

ἔργοις ἡδονήν, ἐγὼ μὲν πρωτόπειρος ὦν εἰς γυναῖκας, ὅσον ὁμιλῆσαι ταῖς εἰς Ἀφροδίτην πωλουμέναις· ἄλλος γὰρ ἂν ἴσως εἶπεῖν τι καὶ πλεον ἔχοι μεμνημένος· εἰρήσεται δέ μοι, κἂν μετρίως ἔχω πείρας. (6.) γυναικὶ μὲν οὖν ὑγρὸν μὲν τὸ σῶμα ἐν ταῖς συμπλοκαῖς, μαλθακὰ δὲ τὰ χεῖλη πρὸς τὰ φιλήματα. καὶ διὰ τοῦτο μὲν ἔχει τὸ σῶμα ἐν τοῖς ἀγκαλίσμασιν, ἐν δὲ ταῖς σαρξὶν ὅλως ἐνηρμοσμένον, καὶ ὁ συγγινόμενος περιβάλλεται ἡδονῇ. (7.) ἐγγίξει δὲ τοῖς χεῖλεσιν ὥσπερ σφραγίδας τὰ φιλήματα, φιλεῖ δὲ τέχνη καὶ σκευάζει τὸ φίλημα γλυκύτερον. οὐ γὰρ μόνον ἐθέλει φιλεῖν τοῖς χεῖλεσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀδοῦσι συμβάλλεται καὶ περὶ τὸ τοῦ φιλοῦντος στόμα βόσκεται καὶ δάκνει τὰ φιλήματα. ἔχει δὲ τινα καὶ μαστὸς ἐπαφώμενος ἰδίαν ἡδονήν. (8.) ἐν δὲ τῇ τῆς Ἀφροδίτης ἀκμῇ οἰστρεῖ μὲν ὑφ' ἡδονῆς, περικέχνηε δὲ φιλοῦσα καὶ μαίνεται. αἱ δὲ γλῶτται τοῦτον τὸν χρόνον φοιτῶσιν ἀλλήλαις εἰς ὁμιλίαν καὶ ὥς δύνανται βιάζονται κάκεῖναι φιλεῖν· σὺ δὲ μείζονα ποιεῖς τὴν ἡδονήν ἀνοίγων τὰ φιλήματα. (9.) πρὸς δὲ τὸ τέρμα αὐτὸ τῆς Ἀφροδίτης ἡ γυνὴ γενομένη πέφυκεν ἀσθμαίνειν ὑπὸ καυματώδους ἡδονῆς, τὸ δὲ ἄσθμα σὺν πνεύματι ἐρωτικῷ μέχρι τῶν τοῦ στόματος χειλέων ἀναθορὸν συντυγχάνει πλανωμένῳ τῷ φίληματι καὶ ζητοῦντι καταβῆναι κάτω, (10.) ἀναστρέφον τε σὺν τῷ ἄσθματι τὸ φίλημα καὶ μιχθὲν ἔπεται καὶ βάλλει τὴν καρδίαν· ἡ δὲ παραχθεῖσα τῷ φίληματι πάλλεται. εἰ δὲ μὴ τοῖς σπλάγχνοις ἦν δεδεμένη, ἠκολούθησεν ἂν καὶ ἀνείλκυσεν αὐτὴν ἄνω τοῖς φιλήμασι. παίδων δὲ φιλήματα μὲν ἀπαίδευτα, περιπλοκαὶ δὲ ἀμαθεῖς, Ἀφροδίτῃ δὲ ἀργή, ἡδονῆς δὲ οὐδέν.”

2.38. (1.) Καὶ ὁ Μενέλαος, ”Ἀλλὰ σύ μοι δοκεῖς,” ἔφη, ”μὴ πρωτόπειρος ἀλλὰ γέρων εἰς Ἀφροδίτην τυγχάνειν, τοσαύτας ἡμῖν καταχέας γυναικῶν περιεργίας. ἐν μέρει δὲ καὶ τὰ τῶν παίδων ἀντάκουσον. (2.) γυναικὶ μὲν γὰρ πάντα ἐπίπλαστα, καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ σχήματα· κἂν εἶναι δόξη καλὴ, τῶν ἀλειμμάτων ἢ πολυπράγμων μηχανή. καὶ ἔστιν αὐτῆς τὸ κάλλος ἢ μύρων, ἢ τριχῶν βαφῆς, ἢ καὶ φαρμάκων· ἂν δὲ τῶν πολλῶν τούτων γυμνώσης δόλων, ἔοικε κολοῖψ γεγυμνωμένῳ τῶν τοῦ μύθου πετρῶν. (3.) τὸ δὲ κάλλος τὸ παιδικὸν οὐκ ἀρδεύεται μύρων ὁσφραῖς οὐδὲ δολεραῖς καὶ ἀλλοτρίαις ὁσμαῖς, πάσης δὲ γυναικῶν μυραλοιφίας ἥδιον ὀδῶδεν ὁ τῶν παίδων ἰδρώς. (4.) ἔξεστι δὲ αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς ἐν Ἀφροδίτῃ συμπλοκῆς καὶ ἐν παλαίστρᾳ συμπεσεῖν καὶ φανερώς περιχυθῆναι, καὶ οὐκ ἔχουσιν αἰσχύνην αἱ περιπλοκαί· καὶ οὐ μαλθάσσει τὰς ἐν Ἀφροδίτῃ περιπλοκάς ὑγρότητι σαρκῶν, ἀλλ’ ἀντιτυπεῖ πρὸς ἄλληλα τὰ σώματα καὶ περὶ τῆς ἡδονῆς ἀθλεῖ. (5.) τὰ δὲ φιλήματα σοφίαν μὲν οὐκ ἔχει γυναικείαν, οὐδὲ μαγγανεύει τοῖς χεῖλεσι σινάμωρον ἀπάτην, ὥς δὲ οἶδε φιλεῖ, καὶ οὐκ ἔστι τέχνης ἀλλὰ τῆς φύσεως τὰ φιλήματα. αὕτη δὲ παιδὸς φιλήματος εἰκὼν· εἰ νέκταρ ἐπήγνυτο καὶ χεῖλος ἐγίνετο, τοιαῦτα ἂν ἔσχευε τὰ φιλήματα. φιλῶν δὲ οὐκ ἂν ἔχοις κόρον, ἀλλ’ ὅσον ἐμφορῇ, διψῆς ἔτι φιλεῖν, καὶ οὐκ ἂν ἀποσπάσειας τὸ στόμα, μέχρις ἂν ὑφ’ ἡδονῆς ἐκφύγῃς τὰ φιλήματα.”

5.3.2 Käännös

2.35.1 Näin Menelaoksen alas luoduin silmin muistelevan murheitaan ja Kleiniaan itkevän hiljaa Kharikleen muistolle. Koska tahdoin johtaa heidät pois murheesta, heittäydyin ajankuluksi puhumaan eroottisista aiheista. Leukippe ei ollut paikalla, vaan laivan sisällä nukkumassa. (2) Sanoin heille hymyillen hieman: ”Kleinias on huomattavasti minua ylivoimaisempi. Hän tahtoi varmaan puhua naisia vastaan niin kuin hänellä on tapana, ja helpostikin hän puhuu nyt, kun on löytänyt kumppanin, joka jakaa saman rakkauden kohteen. (3) En ymmärrä, miten miehiin kohdistuva rakkaus on nyt niin muotia.” Menelaos vastasi: ”Mutta eikö se ole paljon parempi vaihtoehto? Ovathan pojat yksinkertaisempia naisiin verrattuna, ja heidän kauneutensa tarjoaa terävämmän nautinnon.”

(4) Minä sanoin: ”Kuinka se olisi terävämpi, kun se vain hieman kurkistaa ulos ainoastaan mennäkseen pois eikä anna nautintoa rakastajalle, vaan muistuttaa Tantaloksen juomaa? (5) Sillä monta kertaa se, mitä juotaisiin, pakenee, ja rakastaja joutuu lähtemään pois löytämättä juotavaa. Vielä hänen juodessaan se otetaan pois ennen kuin juoja tulee tyydytetyksi. Myöskään rakastaja ei voi lähteä pois pojan luota ilman, että hänen nautintoonsa on sekoittunut tuskaa, sillä hän on vielä jäänyt janoiseksi.”

2.36.1 Menelaos vastasi: ”Kleitofon, olet tietämätön tärkeimmästä seikasta nautinnossa. Se mikä jättää tyydyttymättömäksi, on nimittäin aina haluttavaa. Jatkuva läheisyys kiihdyttää nautinnon tyydytykseksi. Mutta se mikä voidaan vain nopeasti siepata, on aina uusi ja kukoistavampi, sillä nautinto ei ole vanhentunut. Ja niin paljon kuin kauneus väheneekin ajan kuluessa, niin paljon se myös tehostaa nautintoa. (2) Tämän vuoksi ruusu on kauniimpi kuin muut kasvit, koska sen kauneus pakenee pian. Minun mielestäni on nimittäin kahdenlaista kauneutta ihmisten keskuudessa: taivaallista ja tavallista, aivan kuin on kauneudesta huolehtivia jumalattariakin. (3) Taivaallinen kauneus murehtii sitä, että se on sidottu kuolevaiseen kauneuteen, ja etsii nopeaa pakoa taivaaseen, mutta tavallinen kauneus on heittäytynyt alas ja kestää pitkään ruumiissa. Jos haluat myös runollisen todistuksen kauneuden noususta taivaaseen, kuuntele Homerosta, joka sanoo: ”hänen kauneutensa vuoksi jumalat nappasivat hänet kaatamaan juomaa Zeukselle, jotta hän olisi kuolemattomien luona.”²⁶⁶ (4) Ei kukaan nainen koskaan ole noussut ylös taivaaseen kauneuden vuoksi (tiedetäänhän Zeuksen olleen myös naisten kanssa yhdynnässä), vaan Alkmenen osaksi tuli murhe ja pako, Danaen taas arkku ja meri, Semele puolestaan joutui tulen ruoaksi. Mutta kun Zeus rakasti fryygialaista nuorukaista, Zeus antoi hänelle taivaan, jotta hän myös asuisi yhdessä hänen kanssaan ja tarjoilisi hänelle nektaria. Mutta tämän kunniaviran ensimmäinen palvelija sysättiin syrjään – hän oli, muistaakseni, nainen.”

²⁶⁶ Homeros, *Ilias* 20.234–235. Homeroksen teksti viittaa Ganymedeeseen.

2.37.1 Minä puutuin puheeseen ja vastasin Menelaokselle: ”Toisaalta voidaan sanoa, että naisten kauneus näyttää olevan taivaallista, koska se ei katoa niin nopeasti. Onhan lähellä jumalallista se, mikä on turmeltumatonta. Se taas, mikä heikkenee, muistuttaa kuolevaista luontoa. Sellainen ei ole taivaallista vaan tavallista. (2) Zeus rakasti fryygialaista nuorukaista, ja fryygialainen vietiin ylös taivaaseen. Mutta naisten kauneus toi itse Zeuksen alas taivaasta. Naisen vuoksi Zeus kerran mylvi härkänä, naisen vuoksi hän kerran tanssi satyyrisen tanssin, ja kullaksi hän teki itsensä toiselle naiselle. (3) Kaatakoon viiniä vain Ganymedes, mutta jumalien joukossa juokoon Hera²⁶⁷, joten Zeuksen vaimolla²⁶⁸ on nuorukainen palvelijana. Säälin myös sitä tapaa, miten hänet ryöstettiin. Julma lintu laskeutui hänen päälleen, hänet kannettiin pois häväistynä, kuin tyrannin uhrina. Häpeällinen näytelmä: nuorukainen roikkuu petolinnun kynsissä. (4) Mutta Semeleä ei vienyt ylös taivaaseen julma lintu, vaan tuli. Älä ihmettele, jos tulen kautta joku nousee taivaaseen, niinhän nousi Herakleskin. Ja jos Danaen arkulle naurat, miksi vaikenet Perseuksesta? Alkmenelle puolestaan riitti ainoastaan se lahja, että Zeus piilotti hänen vuokseen kolme kokonaista päivää.”

(5) ”Mutta jos jätetään myytit ja puhutaan itse nautinnon teoista – minä kylläkin olen noviisi naisten suhteen, sillä olen ollut tekemisissä ainoastaan niiden kanssa, jotka myyvät Afroditen nautintoja. Jollain muulla, joka on initioitu näihin mysteereihin, lienee myös enemmän sanottavaa. Mutta minä tulen puhumaan heidän puolestaan, vaikka minulla on kokemusta vain kohtalaisesti. (6) Naisilla on kostea ruumis syleilyihin ja pehmeät huulet suudelmiin. Tämän vuoksi hän pitää miehen ruumista²⁶⁹ syleilyissä kokonaan sovitettuna sisäänsä, ja yhdyntää harjoittava (mies!) on kokonaan nautinnon saartama. (7) Suudelmat hipovat huulia kuin sinetti, hän suutelee taidolla ja tuottaa suloisemman suudelman. Hän ei nimittäin tahdo suudella ainoastaan huulilla, vaan osallistuu myös hampailla, niin että suudelmat laiduntavat ja purevat suun ympärillä. Myös rintojen koskettamiseen liittyy oma nautintonsa. (8) Mutta Afroditeen huipulla hän menee suunniltan nautinnosta, suutelee suu ammollaan ja on hulluna. Koko tämän ajan kielet vaeltavat ympäriinsä yhtyen toisiinsa ja niin paljon kuin mahdollista osallistuvat myös suudelmiin. Sinä puolestasi teet nautinnon suuremmaksi avaamalla suusi.”

(9) ”Afroditen päämäärän lähestyessä nainen on luonnostaan taipuvainen huohottamaan polttavan nautinnon vallassa. Huohotus syöksähtää yhdessä eroottisen hengen kanssa suun huulille asti ja

²⁶⁷ Käsikirjoituksissa lukee Ἥρα (Hera). Vilborgin mukaan Götting on ehdottanut, että tekstissä pitäisi lukea Ἥβη (Hebe), joka oli liian korkea-arvoinen palvelijaksi ja sen vuoksi Ganymedes haettiin tekemään työ. Vilborg kuitenkin huomauttaa, ettei Hebeä koskaan mainita juomassa jumalattarien yhteydessä Ganymedeen palvelemana. Sanojen täytyy kuitenkin viitata johonkin tunnettuun mytologiseen faktaan. Sen vuoksi käsikirjoitusten sanamuoto on todennäköisesti oikea. Vilborg 1962, 63.

²⁶⁸ Käsikirjoituksissa lukee ainoastaan γυνή. Käännös kuuluu siis kirjaimellisesti ”joten naisella on nuorukainen palvelijana”. γυνή tarkoittaa myös vaimoa, joten teksti saattaa myös korostaa sitä, että Ganymedes joutuu palvelemaan Zeuksen vaimoa. Käännökseni seuraa Whitmarshin käännöstä ”so Zeus’ wife has the boy as her servant.”

²⁶⁹ Käsikirjoituksissa pelkästään τὸ σῶμα, joka voi viitata joko naisen omaan ruumiiseen tai miehen ruumiiseen. Vilborgin (1962, 64) mukaan τὸ σῶμα ei tässä viittaa naisen omaan ruumiiseen vaan rakastajan ruumiiseen, jonka nainen ympäröi.

kohtaa harhailevan ja alas laskeutumista etsivän suudelman. (10) Sekoittuneena huohotukseen suudelma palaa takaisin ja osuu sydämeen, joka heittelee suudelmien kiihdyttämänä. Jos se ei olisi sidottu sisälmyksiin, se seuraisi ja vetäisi itsensä ylös suudelmien mukana. Poikien suudelmien sijaan ovat taitamattomia, syleilyt oppimattomia, Afroditen teot laiskoja: ne eivät tarjoa minkäänlaista nautintoa.”

2.38.1 Menelaos sanoi: ”Minusta näyttää, ettet sinä ole noviisi vaan vanha tekijä Afroditeen töissä, kun tällä tavalla hukutat meidät kehuihin naisten hyödyttömästä oppineisuudesta. Mutta osaltaan myös pojista kuuntele vastineeksi.”

(2) ”Naisissa kaikki on valheellista, sekä sanat että vartalo. Vaikka hän näyttäisikin olevan kaunis, kyseessä on vain voiteiden monikeinoinen juoni: hänen kauneutensa on peräisin öljyistä, hiusten värjäyksestä tai meikeistä²⁷⁰. Mutta kun riisut näiden petosten paljouden, hän on kuin myytin naakka riisuttuna höyhenistä. (3) Poikien kauneutta ei ravitse tuoksuöljy eikä petollinen ja muunlainen tuoksu, vaan kaikkia naisten käyttämiä hyväntuoksuisia öljyjä miellyttävämpi tuoksu on poikien hiki. (4) Ennen Afroditeen syleilyä hän voi myös palaistralla kamppailla ja syleillä avoimesti, eivätkä nämä syleilyt ole häpeällisiä. Eikä Afroditeen teoissa syleilyä pehmenä lihan kosteus, vaan ruumiit iskeytyvät toisiaan vasten ja kamppailevat nautinnosta kuin urheilijat.”

(5) ”Pojan suudelmissa ei ole naisellista hienostuneisuutta, eikä hän kehitele keinoja huikentelevaiseen petokseen huulillaan, vaan suutelee miten osaa. Suudelmien eivät ole taidon vaan luonnon ansiota. Tämä on pojan suudelmien kuva: jos nektari jähmettyisi ja muodostuisi huuliksi, tällaisia suudelmia sinä saisit. Et voisi koskaan saada tarpeeksi suutelemisesta, vaan vaikka ottaisit kuinka paljon, janoaisit vielä suudella, etkä voisi vetää pois suutasi, ennen kuin nautinto itse pakottaisi sinut pakenemaan suudelmia.”

5.3.3 Tekstin analyysi

Kleitofonin ja Menelaoksen välinen keskustelu hetero- ja homoeroottisista suhteista ja niiden paremmuudesta sijoittuu toisen kirjan loppuun. Kleitofon ja Leukippe ovat karanneet kotoa ja lähteneet laivamatkalle yhdessä Kleitofonin serkun Kleiniaan kanssa. Matkalla he tapaavat Menelaoksen, jonka poikarakastettu on kuollut. Viihdyttääkseen uutta ystäväänsä ja serkkuaan, Kleitofon ryhtyy puhumaan eroottisista aiheista. Minäkertoja korostaa, ettei Leukippe ollut paikalla kuuntelemassa tätä keskustelua. Keskustelu päättää toisen kirjan, ja kolmannen kirjan alussa

²⁷⁰ Käsikirjoituksissa lukee φιλημάτων (suudelmista), mikä on usean tulkitsijan mielestä väärin eikä sovi tähän kontekstiin. Vilborgin mukaan kontekstin perusteella tässä kohdassa pitäisi puhua meikeistä tai muusta kauneudenhoitoon liittyvästä asiasta. Knox on ehdottanut φαρμάκων (lääkkeistä, väriaineista), mikä on myös Vilborgin mielestä paras ratkaisu; Vilborg 1962, 65. Muita ehdotuksia ovat Lumbin ποικιλμάτων (monenlaisista keinoista) ja Schmidtin ἐντριμμάτων (kosmetiikasta). Valitsemani käännösratkaisu ottaa nämä korjaus ehdotukset huomioon.

siirrytään kuvaukseen myrskystä, jonka kouriin laiva joutuu. Kleitofonin ja Menelaoksen keskustelu loppuu ikään kuin kesken, ilman virallista päätöstä siitä, kumpi osapuoli on kiistan voittanut.

Kiistan alussa Kleitofon näyttää jakavan seksuaalisen mieltymyksen kahteen leiriin: yhtäällä on hänen kiinnostuksensa naisiin ja toisaalla Menelaoksen ja Kleiniaan mieltymys poikiin (Akh. Tat. 2.35.2–3). Kleitofonille kyseessä näyttäisi olevan pysyvä seksuaalinen mieltymys. On kuitenkin huomattava, että koko kiista käydään ajankuluksi tai huvin vuoksi (ψυχαγωγία). Kleitofonin ja Menelaoksen keskustelu muistuttaa retoriikan puheharjoituksia, joissa puhetaidon osoittaminen on tärkeämpää kuin tietyn mielipiteen puolustaminen. Puhujien valitsemat asemat eivät siis ole välttämättä pysyviä tai sellaisia, joita he puolustaisivat muualla. Kleitofonin tekemä jyrkkä jako kahteen leiriin ei siis ehkä ole täysin vakavissaan tehty, vaan hän hännää tovereitaan ja vetää heidät kiistaan sen itsensä vuoksi. Kyseessä on tahallaan valittu asemointi, ei välttämättä voimakkaasti puolustettu asema.²⁷¹

Lisäksi on huomattava, että Kleitofon ja Menelaos vain toistelevat kirjallisia kliseitä, eivätkä heidän esittämänsä argumentit ole lainkaan omaperäisiä. Kleitofonin ja Menelaoksen käyttämät argumentit seuraavat ja toistavat muussa antiikin kirjallisuudessa käytettyjä argumentteja naisten ja poikien paremmuudesta. Erityisesti argumentit kietoutuvat poikien yksinkertaisuuden ja naisten hienostuneisuuden, poikien luonnollisuuden ja naisten taidokkuuden ympärille. Menelaos ja Kleitofon käyttävät molemmat mytologisia esimerkkejä. Lisäksi Kleitofon korostaa naisten parempaa taitoa seksuaalisissa teoissa ja seksin suurempaa vastavuoroisuutta. Samantyyppisiä keskusteluja poika- ja naisrakkauden kannattajien välillä esiintyi antiikin kirjallisuudessa muuallakin.²⁷² Kleitofonin ja Menelaoksen keskustelu ei kuitenkaan ole teoreettinen keskustelu seksuaalisen halun luonteesta, vaan keskittyy yksinomaan punnitsemaan rakkauden kohteiden ansioita. Meriel Jonesin mukaan onkin mahdollista, että Kleitofon ja Menelaos omaksuvat reettorien roolit ainoastaan huvin vuoksi.²⁷³

Menelaos tarttuu Kleitofonin heittämään haasteeseen ja seuraava keskustelu käydään Kleitofonin ja Menelaoksen välillä. Vaikka Kleitofon näyttääkin odottavan, että Kleinas ryhtyisi puheeseen naisia vastaan, näin ei tapahdu. Mahdollisesti Menelaoksen kertoma tarina oman poikarakastettunsa menettämisestä on saanut Kleiniaan niin tolaltaan, että hän ei pysty unohtamaan omaa murhettaan, joka on vielä tuoreena mielessä. Menelaoksen kertomista tapahtumista on kulunut jo kolme vuotta – pojan kuoleman jälkeen Menelaos tuomittiin kolmen vuoden maanpakoon ja nyt tuo aika on ohi (Akh. Tat. 2.34.6). Mahdollisesti sen vuoksi Menelaoksen on helpompi unohtaa tuskansa ja liittyä huvinpitoon.

²⁷¹ Jones 2012, 229–231.

²⁷² Edellä mainittujen Plutarkhoksen ja Lukianoksen lisäksi ks. esim. Meleagros, *Kreikkalainen antologia* 5.208; Propertius, *Elegiat* 2.4.17–18; Ovidius, *Rakastamisen taito* 2.683–684; Dion Khrysostomos 7.147–152.

²⁷³ Jones 2012, 232.

Keskustelu lähtee liikkeelle miesnäkökulmasta ja koskee miehen kokemaa nautintoa.²⁷⁴ Myös naisen nautinto esitetään miehen näkökulmasta: mitä nautintoa se antaa miehelle. Keskustelu on siis selkeästi osoitettu miesyleisölle, mikä osaltaan viittaa siihen, että romaanien oletettu lukijakunta koostui enimmäkseen miehistä.²⁷⁵ Mielenkiintoista on se, että minäkertoja erityisesti korostaa, ettei Leukippe ole paikalla keskustelun aikana, vaan on mennyt nukkumaan laivan sisätiloihin. Ilmiselvästi keskustelua pidetään liian uskaliaana ja sopimattomana nuoren naisen korville.²⁷⁶ Leukippen poissaolo myös korostaa hänen suullisen kommunikaationsa rajallisuutta, joka on ilmeistä koko teoksessa.²⁷⁷ Leukippe alkaa tästä eteenpäin siirtyä tavanomaisen siveän romaanisankarittaren rooliin: aikaisemmin hän on ollut halukas seksiin, mutta matkan edetessä hän kieltäytyy seksistä Kleitofonin kanssa.

Kleitofon aloittaa keskustelun heittämällä ilmoille haasteen: miksi poikarakkaus on nykyään muotia, miksi se olisi parempaa? Menelaoksen ensimmäisen vastauksen mukaan pojat ovat yksinkertaisempia ja kauniimpia. Kleitofon ei kuitenkaan tyydy tähän vastaukseen. Hänen mukaansa poikien kauneus on lyhytkestoista, eivätkä pojat pysty tyydyttämään rakastajaa vaan jättävät tämän aina janoamaan lisää samaan tapaan kuin Tantaloksen malja. Lukianoksen teoksessa Kharikles ylistää samaan tapaan naisten tarjoamia nautintoja, jotka ovat ylivertaisia poikien tarjoamiin nautintoihin juuri siksi, että ne ovat pidempikestoisia (Lukianos, *Rakkauksia* 25). Sen sijaan miestä, joka tavoittelisi 20-vuotiasta poikaa, pidettäisiin luonnottoman himokkaana – poikahan on jo muuttunut karvaiseksi, kun taas nainen (hiuksia lukuun ottamatta) pysyy karvattomana (Lukianos, *Rakkauksia* 26). Myös Plutarkhos argumentoi, etteivät poikarakkaudet ole kestäviä. Naissuhteet sen sijaan voivat sellaisia olla (Plutarkhos, *Rakkaudesta* 770C).

Menelaoksen mukaan tyydyttämättä jättäminen on nimenomaan haluttavaa. Jatkuvasta tyydyttymisestä seuraisi vain kyllästyminen. Myöhemmin romaanissa Kleitofon itsekin väittää, että suuteleminen on parempaa kuin seksi, koska sillä ei ole loppua vaan se lupaa äärettömän nautinnon. Haluaminen on toivottavampaa kuin kliimaksin saavuttaminen (Akh. Tat. 4.8.1–2). Tässä kohdassa Kleitofon vastustaa ajatusta siitä, että Leukippe suutelisi toista miestä. Kleitofonin mielipiteet suutelemisen tyydyttävyydestä siis vaihtelevat sen mukaan, mitä argumenttia hän yrittää puolustaa. Silloin kun Kleitofon puolustaa seksiä naisten kanssa, pelkkä suuteleminen ei riitä. Kun hän vastustaa ajatusta Leukippesta toisen miehen kanssa, pelkkä suuteleminenkin on itsessään tyydyttävää. Myöhemmin teoksessa Kleitofon siis näyttää olevan samaa mieltä Menelaoksen kanssa suutelemisen tyydyttävyydestä. Lisäksi on huomattava, ettei Kleitofonin ja Leukippen oma suhde

²⁷⁴ Bowie 1994, 437.

²⁷⁵ Romaanien oletettua lukijakuntaa käsitellään luvussa 2.2.

²⁷⁶ Anderson 1984, 113.

²⁷⁷ Morales 2004, 201.

saa tyydytystä ennen kuin vasta teoksen lopussa. Heteroseksuaalisetkaan suhteet eivät välttämättä saa tyydytystä ainakaan heti.

Siinä missä Lukianoksen teoksessa Kallikratides esittää, että pysyvin rakkaus on miesten välistä (Lukianos, *Rakkauksia* 36), Menelaos ei tällaista argumenttia esitä. Suhteen kestävyys ei näytä olevan Menelaokselle tärkeää, sillä hän ei kumoa Kleitofonin väitettä poikarakkauden lyhytkestoisuudesta. Sen sijaan Menelaos kommentoi poikien lyhytkestoista kauneutta viittaamalla Platonin ideaan kahdenlaisesta kauneudesta, taivaallisesta (οὐράνιον) ja tavallisesta (πάνδημον).²⁷⁸ Taivaallinen kauneus on lyhytkestoista, koska se pyrkii mahdollisimman pian palaamaan takaisin lähtösijoilleen taivaaseen (Akh. Tat. 2.36.3). Menelaos myös hyödyntää mytologisia esimerkkejä. Ganymedes vietiin taivaaseen ja hän sysäsi syrjään naisen palvelijana. Niille naisille, joiden kanssa Zeuksella oli rakkaussuhde, sen sijaan koitui vain onnettomuuksia.

Kleitofon esittää vasta-argumenttina, että aivan yhtä hyvin naisten kauneutta voitaisiin pitää taivaallisena, koska se ei ole katoavaista. Myös Menelaoksen mytologiset esimerkit voi kääntää pääläelleen: Ganymedeen ryöstö petolinnun kourissa oli häpäisevä, kun taas naisten vuoksi Zeus itse laskeutui taivaasta ja käyttäytyi kuin narri. Menelaos ja Kleitofon käyttävät samoja mytologisia kertomuksia omien argumenttiansa tueksi, mutta kumpikin pyrkii niillä päinvastaiseen tulokseen. Mytologiset perustelut yksinään eivät riitä homo- tai heteroeroottisuuden paremmuuden todistamiseksi, koska niitä voidaan tulkita kumpaan suuntaan hyvänsä.

Tämän jälkeen Kleitofon siirtyy käsittelemään rakkauden tekoja. Puheen alussa on *captatio benevolentiae*, joka pyrkii saamaan kuulijan myötämieliseksi Kleitofonin esitykselle. Kleitofon hyödyntää antiikin ”vaikka olen tottumaton puhumaan” -*toposta*. Kleitofon väittää, ettei häntä ole vihitty jäseneksi rakkauden mysteereihin, koska on harrastanut seksiä vain prostituoitujen kanssa. Vaikka Kleitofon tässä pintapuolisesti korostaa omaa kokemattomuuttaan, hän itse asiassa viittaakin omaan kokemukseensa.²⁷⁹ Menelaoskin huomauttaa vastauksessaan, ettei Kleitofon ole noviisi vaan γέρων, vanha tekijä.

Kleitofon näyttää tekevän eron prostituoitujen ja naisten tai vaimojen (γυνή) välille, mutta jatkossa puhuessaan naisten nautinnosta hän kuitenkin pitää prostituoituja koko naissukupuolen edustajina.²⁸⁰ Vaikka Kleitofon sanoo kokemuksensa rajoittuvan vain prostituoituihin, hän kuitenkin pitää esitystä yleispätevänä kuvauksena kaikkien naisten nautinnosta. Kleitofonin näkemyksen yleispätevyys voidaan kyseenalaistaa. Prostituoituilta ja vaimoilta odotettava seksuaalinen käytös oli antiikin kreikkalaisessa yhteiskunnassa hyvin erilaista. Kleitofonin kuvauksen himokas käytös ei välttämättä ollut oikea tapa vaimolle harrastaa seksiä.²⁸¹

²⁷⁸ Platon, *Pidot* 180D–182A.

²⁷⁹ Whitmarsh 2003, 201.

²⁸⁰ Jones 2012, 233.

²⁸¹ Vrt. myös Plutarkhos, *Neuvoja vastaanaineille* 18, 46.

Kleitofon korostaa naisen ruumiin nautinnollisuutta miehelle. Naisella on kostea ruumis ja pehmeät huulet, hän ympäröi miehen ja suutelee taidokkaasti. Kleitofon myös tarjoaa yksityiskohtaisen kuvauksen naisen reaktioista ja nautinnosta seksin aikana kunnes tämä saavuttaa orgasmin. Kleitofonin mukaan nainen menee suunniltaan nautinnosta. Miehen tehtävä on ainoastaan tehdä nautinto suuremmaksi avaamalla suunsa. Kleitofonin sanamuodosta ei saa selvää, kenen nautintoa, omaansa vai naisen, miehen tulee näin kasvattaa. Koska koko keskustelu keskittyy miesten näkökulmaan, on mahdollista että tässäkin kyseessä on miehen oma nautinto. Toisaalta on myös mahdollista, että Kleitofon puhuu molempien osapuolten nautinnosta, jota mies voi omalla käytöksellään lisätä.

Kleitofon korostaa nautinnon keskeisyyttä ja molemminpuolisuutta: myös nainen nauttii seksistä. Kleitofonin kuvauksella naisen nautinnosta seksin aikana ei ole vertailukohtaa muualla antiikin kirjallisuudessa. Loppukaneettina Kleitofon toteaa, että naiset ovat taitavampia kuin taitamattomat (ἀπαίδευτα) ja oppimattomat (ἀμαθείς) pojat. Pojat eivät voi tarjota minkäänlaista nautintoa miehelle. Poikien mahdollisesta omasta nautinnosta tai sen puutteesta Kleitofon ei puhu mitään.

Nautinnon molemminpuolisuuden korostaminen ei ole ainutlaatuista antiikin kirjallisuudessa. Myös Lukianoksen teoksessa Kharikles esittää, että miehen pitäisi tavoitella molemminpuolista ja tasa-arvoista nautintoa sekä passiiviselle että aktiiviselle osapuolelle. Kunnialliset miehet eivät tavoittele itsekästä nautintoa. Nautinnon molemminpuolisuus ei pidä paikkaansa poikien kohdalla, sillä pojat eivät koe nautintoa vaan kärsivät kipua. Naista sen sijaan voi käyttää kuten poikaa, joten nainen tarjoaa kaksi tietä nautintoon, kun taas miehellä ei ole mahdollisuuksia tarjota sitä nautintoa, minkä nainen tarjoaa (Lukianos, *Rakkauksia* 27). Vaikka Kharikles argumentoikin nautinnon molemminpuolisuuden puolesta, tärkeämpää hänelle on kuitenkin korostaa miehen nautintoa naisen kanssa. Näin on myös Kleitofonin esityksessä. Vaikka esitys pintapuolisesti korostaa molempien osapuolten nautintoa, lähempi tarkastelu osoittaa, että loppujen lopuksi miehen nautinto on tärkeämpää. Kleitofon korostaa, että ”yhdyntää harjoittava (ὁ συγγινόμενος) on kokonaan nautinnon saartama” (Akh. Tat. 2.37.6). Yhdyntää harjoittava, aktiivinen osapuoli seksissä on mies. Naisen tehtäväksi jää tarjota nautintoa miehelle. Jälleen kerran heteroseksuaalisuus ei ole samanlaista miehelle ja naiselle, vaan sukupuolilta odotettavat roolit ovat erilaisia heteroseksuaalisessa suhteessa.

Menelaoksen vasta-argumentti liittyy naisten valheellisuuteen ja heidän kauneutensa petollisuuteen. Pojat ovat luonnollisempia, koska he eivät käytä tuoksuöljyjä, vaan haisevat rehellisesti hielle, eivätkä heidän ruumiinsa ole naisellisen pehmeitä vaan kovia. Käytös palaistralla on kuin esileikkiä. Heidän suudelmissaan ei ole hienostuneisuutta: ne eivät ole taidon vaan luonnon tuotteita (Akh. Tat. 2.38.2–5).

Naisten petollisuus ja kauneudenhoitokeinojen käyttö olivat yleisiä argumentteja naisrakkautta vastaan. Plutarkhoksen teoksessa Protogenes puolustaa poikarakkautta sillä perusteella, että pojat ovat yksinkertaisempia, he eivät käytä voiteita vaan heidät löytää filosofikouluista ja palaistralta (Plutarkhos, *Rakkaudesta* 751A). Lukianoksen teoksessa Kallikratideen mukaan naisten täytyy olla muodoltaan rumia, sillä muuten he eivät käyttäisi kaikkia niitä keinotekoisia parannuskeinoja, joita naisten arsenaaliin kuuluu (Lukianos, *Rakkauksia* 38). Kallikratides jatkaa kuvailemalla naisen aamutoimia, meikkaamista, hiustenlaittoa, kenkiä, vaatteita, koruja, ylellisiä kylpyjä ja aterioita (Lukianos, *Rakkauksia* 39–42). Poika sen sijaan peseytyy vedellä, pukeutuu yksinkertaisiin vaatteisiin, ei katsele ympäriinsä kadulla vaan kiirehtii oppitunneille ja urheiluharjoituksiin, minkä jälkeen käy nopeasti kylvyssä ja syö yksinkertaisen aterian (Lukianos, *Rakkauksia* 44–45). Tällainen poika on Kallikratideen mielestä ihanteellinen rakkauden kohde.²⁸²

Akihiko Watanabe esittää, että kreikkalaisessa eroottisessa diskurssissa oli yleistä väittää, että poikien luonnollisen kauneuden ihailu ja keinotekoisten naisellisten lumojen hylkääminen osoitti rakastajan miehekkyyden. Argumentti luonnollisen poikakauneuden ja keinotekoisen naiskauneuden vastakohtaisuudesta esiintyy kaikissa kiistoissa, jotka käsittelevät poikarakkauden ja naisrakkautta vastaavia ansioita. Pederastian kannattajien mukaan naisten täytyy olla vastenmielisiä koristelemattomassa tilassaan, kun taas poika luonnollisena itsenään viehättää aina eliitin miehiä. Ottaen huomioon kiistojen leikkimielisen sävyn näitä argumentteja ei ehkä ole tehty täysin vakavasti. Watanaben mukaan on silti huomattavaa, että tämä argumentti esiintyy useissa lähteissä eivätkä naisten rakastajat sitä koskaan vastusta.²⁸³

Jones kiinnittää huomiota siihen, miten sekä Kleitofon että Menelaos puhuvat nautinnosta. Jones huomauttaa, etteivät Kleitofonin ja Menelaoksen kiinnostuksenkohteet ole miehekkäitä, vaan itse- ja seksikeskeisiä. Menelaoksen ylistämä pinnallisesti platonilainen taivaallinen rakkaus osoittautuu pelkäksi kauneuden ihailemiseksi, joka keskittyy yksinomaan pojan fyysisiin aspekteihin. Tämän lisäksi hänen puheensa palaistralla tapahtuvasta painiottelusta siirtyy saumattomasti kuvaamaan makuuhuoneessa tapahtuvaa vastaavaa kamppailua. Jones huomauttaa, että painijat vaihtelevat rooleja, joten Menelaos ei kuvittele itseään ainoastaan erasteen aktiiviseen rooliin.²⁸⁴ Jonesin johtopäätös on, että sekä Kleitofon että Menelaos epäonnistuvat sukupuoliperformanssissa: Kleitofon toimii esimerkkinä väärin toteutetusta heteroeroottisesta

²⁸² Vrt. myös Straton, *Kreikkalainen antologia* 12.192: ”Minua eivät miellytä tuuheat ja kiharaiset hiukset, / jotka ovat taidon, ei luonnon opettamat työt, / vaan palaistran pojan mureneva lika / ja jäsenten ihon öljytty väri. / Minun koruton kaipaukseni on suloista, mutta lumoava / ulkomuoto on naisellisen Afroditen työtä.” Οὐ τέρπουσι κόμαι με περισσότεροι τε κίκιννοι, / τέχνης, οὐ φύσεως ἔργα διδασκόμενοι / ἀλλὰ παλαιστρίτου παιδὸς ῥύπος ὁ ψαφάριτης / καὶ χροὴ μελέων σαρκὶ λιπαινομένη. / ἥδὺς ἀκαλλώπιστος ἐμὸς πόθος· ἡ δὲ γοῆτις / μορφὴ θηλυτέρης ἔργον ἔχει Παφίης.

²⁸³ Watanabe 2003.

²⁸⁴ Jones 2012, 232–236.

maskuliinisuudesta ja Menelaos esimerkkinä väärin toteutetusta pederastiasta.²⁸⁵ Antiikin kirjailijoista esimerkiksi Plutarkhos kommentoi, että jos mies on hulluna poikiin tai naisiin, kyseessä ei ole rakkaus vaan poika- tai naishulluus (παιδομανία, γυναικομανία; *Rakkaudesta* 769B). Kleitofonin ja Menelaoksen seksimania asettaa heidän maskuliinisuutensa kyseenalaiseksi riippumatta siitä, kumpaan sukupuoleen se kohdistuu.

Kiistakeskustelu lopettaa teoksen toisen kirjan ilman loppuhuomautuksia tai virallista keskustelun päätöstä. Tässä keskustelu eroaa sekä Lukianoksen vastaavasta kiistasta, jonka pederastit voittavat, että Plutarkhoksen teoksesta, jonka naisrakkauden kannattajat voittavat. Massimo Fusillo esittää, että kiista lähes eksplisiittisesti antaa etusijan homoseksuaalisuudelle.²⁸⁶ Vaikka pederastit saavatkin viimeisen sanan, näin voi tuskin kuitenkaan väittää. Kleitofon jatkaa suhdettaan Leukippeen, eivätkä Kleiniaan ja Menelaoksen mahdollisia tulevia poikasuhteita lainkaan mainita. Kleinias ja Menelaos eivät siis saa samanlaista onnellista loppua kuin Kleitofon ja Leukippe teoksen lopussa.

Joseph Dubé esittää, että kreikkalaisissa romaaneissa homoseksuaalisuus on aina alemmassa asemassa heteroseksuaalisuuteen verrattuna. Esimerkiksi Menelaos ei yritä torjua Kleitofonin väitettä homoeroottisten suhteiden lyhytkestoisuudesta ja epätydyttävyydestä, joten myös Akhilleus Tatioksen teoksessa homoseksuaaliset suhteet ovat epätydyttävämpiä kuin heteroseksuaaliset suhteet. Tästä huolimatta Dubén mukaan lopputuloksen puute näyttäisi lähettävän vahvan viestin saman sukupuolen suhteiden puolesta.²⁸⁷

Dubén näkemys voidaan myös kyseenalaistaa. Ottaen huomioon antiikin kirjallisuuden ja siellä tästä teemasta käydyt keskustelut, joissa kumpikin osapuoli voi voittaa, miksi lopputuloksen puute lähettäisi vahvan viestin nimenomaan saman sukupuolen suhteiden puolesta? Dubén muotoilu vaikuttaa heteronormatiiviselta, ja olettaa heteroseksuaalisten suhteiden olevan normi, joka ei kaipaakaan puolustamista. Miksei aivan yhtä hyvin voisi sanoa, että lopputuloksen puute lähettää vahvan viestin heteroeroottisten suhteiden puolesta? Voiko myöskään sanoa, että heterosuhteet olisivat parempia siksi, että ne ovat tyydyttävämpiä? Leukippen ja Kleitofonin suhde on pitkään tyydyttämätön, mutta tarkoittaako se sitä, että heidän suhteensa olisi huonompi kuin esimerkiksi Kleitofonin ja Meliten? Kleitofonin ja Meliten suhde johtaa seksiin, mutta päättyy heti sen jälkeen ilman onnellista loppua.

Jones kysyy, puuttuuko virallinen tuomio siksi, että päätöksen tekeminen on mahdotonta? Kummallekaan osapuolelle ei ole mahdollista kääntyä toisen näkökantaan tai käännä toista omaansa. Jones myös ehdottaa, että mitään taistelua ei ole voitettavana, koska Kleitofonin ja

²⁸⁵ Jones 2012, 264.

²⁸⁶ Fusillo 1996, 305.

²⁸⁷ Dubé 2004, 87–88.

Menelaoksen näkökannat eivät ole toistensa vastakohtia vaan samanlaisia. Vaikka kiista ulkoisesti muistuttaa filosofista debattia, Akhilleus Tatiös parodioi sitä antamalla Kleitofonin ja Menelaoksen keskittyä seksiin ja nautintoon argumenteissaan. Sekä Kleitofon että Menelaos ovat pehmeitä, hedonistisia miehiä. Heitä yhdistää se, miten he käyttäytyvät, vaikka kohde onkin eri. He ovat niin samanlaisia, että lopputulokseen pääseminen olisi mahdotonta.²⁸⁸

Toisaalta voidaan ajatella, että ajankuluksi esitetty kiistakeskustelu päättyy tasapeliin. Tällöin kumpikin osapuoli hyväksyy toisen näkökannan, eikä edes yritä käännä tätä omalle kannalleen. Loppuratkaisun puutetta voi myös verrata koko teoksen ”keskeneräiseen” loppuun.²⁸⁹ Samoin kuin teoksen keskeneräiseksi jäävä loppu herättää lukijassa kysymyksiä ja pakottaa hänet keksimään vastauksen niihin, keskeneräiseksi jäävä keskustelu nais- ja poikarakkaudesta vaatii lukijaa tekemään oman johtopäätöksensä. Vaikka Kleitofon aloittaa keskustelun ikään kuin kiistana, keskustelulle ei määrätä alkuvaiheessa virallista, ”puolueetonta” tuomaria kuten Lukianoksen ja Plutarkhoksen teoksissa. Kleitofonin ja Menelaoksen kiistalle ei siis ole ratkaisijaa teoksen sisällä. Lukija joutuu ottamaan tuomarin roolin itselleen. Lisäksi koska keskustelu käydään ainoastaan ajankuluksi tai huvitukseksi, on mahdollista, ettei kenenkään ole tarkoitus ottaa esitettyjä argumentteja vakavasti ja vakuuttua niistä. Tällöin tuomaria ei edes tarvita, vaan heteroeroottisen ja pederastiset suhteet ovat tasa-arvoisia.

5.4 Viettelyn alkeet: poikien ja tyttöjen rinnastaminen rakkauden kohteina muualla Akhilleus Tatioksen teoksessa

Kleitofonin ja Menelaoksen keskustelu ei ole ainoa kohta romaanissa, jossa naisten ja poikien rakastaminen rinnastetaan. Heti rakastuttuaan Leukippeen Kleitofon kiiruhtaa serkkunsa Kleiniaan luokse hakemaan tältä opastusta siihen, miten nainen vietellään (Akh. Tat. 1.7–11). Kleiniaan rakastettu Kharikles saapuu paikalle valittamaan, että hänen isänsä on pakottamassa häntä avioliittoon ruman naisen kanssa. Kleinias puhkeaa valituksiin ja esittää misogynynisen vuodatuksen naisia vastaan.

Kleiniaan misogynyninen vuodatus ja hänen pederastiansa herättää kysymyksiä hänen kyvystään toimia Kleitofonin opastajana naisten viettelyssä. Lisäksi Kleinias on pinnallinen opettaja, joka ainoastaan toistaa kirjallisuudesta luettuja ohjeita ja jonka ohjeiden tavoitteena on pelkästään seksi.²⁹⁰ Kuten myöhemmin tarinasta käy ilmi, Kleitofon on seksuaalisesti kokenut, toisin kuin muut romaanien päähenkilömiehet, jotka ovat neitsyitä.²⁹¹ Morales kysyykin, mihin

²⁸⁸ Jones 2012, 236–237.

²⁸⁹ Vrt. luku 2.5, jossa käsitellään Akhilleus Tatioksen teoksen lopun ongelmaa.

²⁹⁰ Jones 2012, 226–228.

²⁹¹ Tosin Longoksen romaanissa myös Dafniksella on naispuolinen opettaja Lykainion ennen avioliittoa.

Kleitofon tarvitsee opettajaa.²⁹² Todennäköisin vastaus on se, että Kleitofonin seksuaalinen kokemus rajoittuu prostituoituihin (Akh. Tat. 2.37.5). Prostitoidut eivät vaadi viettelyä tai kosiskelua, kun taas naimaton vapaasyntyinen nuori nainen pitää suostutella seksiin. Kleitofon ei ole ollut rakastunut aikaisemmin, joten hänellä ei ole kokemusta viettelystä. Myös Morales huomauttaa, että Kleitofon näyttää tekevän eron seksin ja rakkauden välillä.²⁹³ Se mitä prostituoitujen kanssa tehdään, on eri asia kuin mitä Leukippen suostuttelu vaatii.

Kleitofon siis pitää Kleiniasta kokeneempana rakkauden asioissa, mutta tämä kokemus ei perustu naisiin. Taustalla on ajatus siitä, että pojat ja neidot suhtautuvat samoin rakastajan kosiskeluun. Samaa eroottista teoriaa voi käyttää molempien tavoitteluun (Akh. Tat. 1.10.3).²⁹⁴ Poikien ja tyttöjen rinnastaminen rakkauden kohteina ei ole ainutlaatuista kreikkalaisessa kirjallisuudessa. Niin tytöt kuin pojatkin pitää taivutella suostumaan rakastajan tahtoon. Konstanin mukaan Kleinias vetoaa homoeroottisille suhteille tyypilliseen viettelyn malliin.²⁹⁵ Koska pojat ja tytöt rinnastetaan toisiinsa, kyseessä ei kuitenkaan näytä olevan pederastinen vaan yleispätevä, myös heteroeroottisiin suhteisiin käyttökelpoinen malli. Kleinias antaa ohjeita siihen, miten miesten tulee käyttäytyä riippumatta rakkauden kohteen sukupuolesta.

Kleiniaan ohjeistus alkaa kuvauksella katseen roolista viettelystä (Akh. Tat. 1.9.2–5).²⁹⁶ Hänen mukaansa Kleitofon on onnekas rakastaja, koska hän pystyy katselemaan rakastettuaan ja olemaan tämän luona jatkuvasti. Jatkuva läsnäolo on Kleiniaan mukaan tärkeä osa tytön taivuttelussa. Samoin kuin villieläimet kesyyntyvät tuttuudesta, samoin miehen jatkuva läsnäolo pehmentää myös naisen (Akh. Tat. 1.9.6). Samanlainen ajatus kesyttämisestä esiintyy Longoksen romaanissa, jossa Gnathon ”kesyttää” Dafniksen (Longos 4.12.1). Kesyttäminen koskee siis antiikin kirjallisuudessa sekä poikia että tyttöjä rakkauden kohteina.

Kleiniaan seuraava ohjeistus liittyy puheen rooliin ja siihen miten rakastajan tulisi puhua ja olla puhumatta (Akh. Tat. 1.10.2–3). Pojat ja tytöt reagoivat eroottiseen puheeseen samalla tavalla: heidän ensimmäinen reaktionsa olisi häpeäntunne (αἰδώς). Vaikka he olisivatkin kiinnostuneita rakkauden teoista, he eivät halua kuulla mitä he joutuisivat kokemaan (πάσχειν). Pojat ja tytöt eivät olisi rakkauden teoissa aktiivisia tekijöitä vaan passiivisia kohteita, joille rakkauden tekoja tehdään. Miehen ei tulisi puhua Afroditeen teoista, vaan tavoitella tekoa hiljaisuudessa. Morales huomauttaa, että kyse on tässä enemmän iästä ja kokemuksesta kuin sukupuolesta. Sekä pojat että tytöt hämmentyvät seksipuheesta.²⁹⁷ Kleinias ei siis tarjoa erillistä heteroeroottista ja homoeroottista

²⁹² Morales 2004, 152–153.

²⁹³ Morales 2004, 153.

²⁹⁴ Jones 2012, 228.

²⁹⁵ Konstan 1994a, 66.

²⁹⁶ Ks. tarkemmin edellä luku 3.2.1.

²⁹⁷ Morales 2004, 208.

ohjeistusta. Aikuiset naiset sen sijaan ovat halukkaita kuuntelemaan sanoja (Akh. Tat. 1.10.4).²⁹⁸ Tämä voi olla yhtenä selityksenä sille, miksi Kleitofon kaipaa ohjeistusta neidon viettelyyn: hänen aikaisemmat kokemuksensa ovat olleet aikuisten, seksuaalisesti kokeneiden naisten kanssa. Tällöin myös Kleitofon näyttää olettavan, että neidot vaativat erilaista lähestymistapaa kuin seksuaalisesti kokeneet naiset. Tästä syystä hän tulee hakemaan neuvoja kokeneemmalta mieheltä. Koska Kleitofon hakee neuvoja serkultaan Kleinialta, joka on poikarakastaja, myös hän näyttää olettavan, että poikien ja tyttöjen viettelyyn ei tarvita erilaisia ohjeita. Mistä Kleitofonin tieto on peräisin? Koska Kleitofonin näkemystä ei missään kyseenalaisteta, se näyttäytyy ”luonnollisena” näkökulmana. Poika- ja tyttörakkaus ovat siis rinnastettavissa, eikä tätä näkemystä kyseenalaisteta.

Kleinias myös kuvailee, miten neidot reagoivat suullisiin lähestymisyhteyksiin. Hänen mukaansa neito kyllä kestää, jos rakastaja tyytyy vain rajakahakkoihin (παρθένος δὲ τοὺς μὲν ἔξωθεν ἀκροβολισμοὺς τῶν ἐραστῶν εἰς πεῖραν φέρει), mutta jos mies pyytää suoraan, neito punastuu, suuttuu sanoista ja pitää niitä loukkauksena. Vaikka tyttö olisi halukaskin, hän häpeää suostua (Akh. Tat. 1.10.4). Sen vuoksi miehen pitää edetä hiljaisesti kuin mysteerikultissa (Akh. Tat. 1.10.5). Kleinias vakuuttaa, että vaikka tyttö olisi suostuvainen, hän haluaa tilanteen näyttävän siltä kuin hänet olisi pakotettu. Kleiniaan mukaan tärkeää tässä vaiheessa on tarkastella sitä, miten neito vastustelee. Jos tyttö vastustelee sinnikkäästi, miehen ei tule käyttää väkivaltaa, koska neitoa ei ole vielä suostuteltu tarpeeksi. Jos hän kuitenkin pehmenee, miehen tulee käyttää tilaisuutta hyväkseen ja omaksua aktiivinen rooli (Akh. Tat. 1.10.6–7). Tässä kohdassa Kleiniaan opetus keskittyy vain tyttöihin. Koskevatko samat ohjeet myös poikia? On mahdollista, että keskittyminen tyttöihin johtuu siitä, että Kleitofon kaipaa nimenomaan tyttöjen viettelyyn ohjeita, vaikka nämä samat ohjeet sopisivat myös poikiin.

Ajatus siitä, että naiset teeskentelevät ja esittävät, etteivät halua seksuaalista huomiota, vaikka kuitenkin haluavat, oli yleinen kreikkalais-roomalaisessa kirjallisuudessa, etenkin seksikäsikirjoissa.²⁹⁹ Kleinias ei kuitenkaan mene yhtä pitkälle kuin eräät antiikin kirjoittajat vaan sanoo, ettei miehen tule käyttää väkivaltaa, jos neito pysyy itsepäisenä.³⁰⁰ Tästä huolimatta myös Kleinias allekirjoittaa ajatuksen, että neidot tyypillisesti osoittavat suostumisen kieltäytymällä.

Kleiniaan puhe koostuu yleistävistä lausumista poikien ja neitojen käytöksestä. Poikien ja neitojen käytös on samanlaista, kun taas heitä tavoittelevat miehet käyttävät samoja keinoja riippumatta rakkauden kohteen sukupuolesta. Rakastajat ja rakastettavat jakautuvat kahteen ryhmään, joilta odotettava käytös on erilaista. Rakastaja on aktiivinen tavoittelija, suostuttelija ja

²⁹⁸ Oletettavasti aikuiset miehet eivät olisi halukkaita kuuntelemaan seksipuhetta, koska miesten ei tule olla viettelyn kohteena vaan aktiivisina viettelijöinä. Miesten ja naisten erilaiset roolit heteroseksuaalisissa suhteissa tulevat siis näkyviin tässäkin.

²⁹⁹ Morales 2004, 209.

³⁰⁰ Vrt. esim. Ovidius, *Amores* 1.5.

viettelijä. Rakastettavat ovat passiivisia rakkauden tekojen kohteita, joille jotain tapahtuu tai jotka ”kärsivät” (πάσχουσιν). Moralesin mukaan tämä yleistävä kuvaus kannustaa lukijaa näkemään nämä hahmot enemmän tyyppeinä kuin yksilöinä.³⁰¹

Kleiniaan kuvaus neitojen esitetystä häveliäisyydestä vaikuttaa siihen, miten lukija ymmärtää Leukippen reaktion Kleitofonin viettely-yrityksiin. Kun Kleitofon suutelee häntä ensimmäisen kerran, Leukippe vetäytyy ja kysyy mitä tämä on tekemässä (Akh. Tat. 2.7.5). Kleitofonin vastaus saa Leukippen hymyilemään, mutta Kleitofonin suudella häntä uudestaan Leukippe suostuu ainoastaan vastustusta teeskennellen (ἡ δὲ ἠνείχετο, κωλύουσα δῆθεν; Akh. Tat. 2.7.6–7). Kleitofon siis tulkitsee Leukippen kieltäytymisen esitykseksi, joka oikeastaan ilmaisee suostuvaisuutta. Tämä on vain Kleitofonin subjektiivinen arvio, mikä käy ilmi siitä, että hän heti perään myöntää, ettei tiedä mitä Leukippe tunsi (Akh. Tat. 2.8.1).³⁰² Kleitofon ei myöskään suoraan kerro, miten Leukippe suhtautuu hänen ehdotukseensa seksistä (Akh. Tat. 2.19.1). Hän sanoo ainoastaan, että hän onnistui suostuttelemaan tämän. Tämä viittaisi Leukippen myönteiseen suhtautumiseen, ja myöhemmin tarinassa Leukippe tekee aloitteen myös karkaamiseen yhdessä Kleitofonin kanssa (Akh. Tat. 2.30.1). Leukippen käytös näyttää noudattavan Kleiniaan esittämää stereotypiaa, mikä etäännyttää lukijan sankarittaresta ja saa Leukippen vaikuttamaan vähemmän yksilölliseltä.

Toisaalta teoksen lopussa Kleiniaan opetus asettuu kyseenalaiseksi. Kleinias on esittänyt, että pieni imartelu riittää taivuttelemaan tytön. Pelkkä uskomus siitä, että mies rakastaa naista saa naisen vastaamaan rakkauteen (ἐρᾶσθαι πιστευσάτω, καὶ ταχέως σε μμήσεται; Akh. Tat. 1.9.7). Thersandroksen orja Sosthenes esittää isännälleen samantyyppisiä ohjeita Leukippen viettelemiseen: nainen unohtaa entisen rakkaansa heti, kun toinen mies lohduttaa häntä (Akh. Tat. 6.17). Patriarkaalisessa kulttuurissa tästä seuraa se, että mies ei koskaan voi olla varma naisen uskollisuudesta. Tämä tekee naisten kontrolloimisesta pakollista, ja myös oikeuttaa sen. On kuitenkin huomattava, että Sosthenes on väärässä. Leukippe ei suostu Thersandroksen viettely-yritykseen, vaan pysyy uskollisena Kleitofonille. Leukippe sanoo tulevansa kidutetuksi ennemmin kuin suostuu seksiin Thersandroksen kanssa (Akh. Tat. 6.22). Sama stereotyyppinen käsitys, jonka mukaan naiset suhtautuvat viettely-yrityksiin myönteisesti vaikka esittäisivätkin toista, toistuu siis kirjan lopussa. Tällä kertaa Leukippella ei kuitenkaan ole aikomustakaan taipua miehen tahtoon, ja Sosthenes ja Thersandros ovat selvästi väärässä odottaessaan Leukippen taipuvan. Leukippen käytös romaanin loppupuolella kyseenalaistaa Kleiniaan opetuksen yleispätevyyden.

Myös Kharitonin kirjassa kertoja esittää, että nainen on helppo uhri kun hän luulee tulevansa rakastetuksi (Khar. 1.4.2). Kharitonin kirjan tässä kohdassa nainen taipuukin viettelyyn, mutta kyseessä on Kallirhoen orjatar. Kallirhoe itse ei suostu viettely-yrityksiin myöhemmin kirjassa,

³⁰¹ Morales 2004, 156. Ks. myös Haynes 2003, 57.

³⁰² Morales 2004, 210–211.

mikä asettaa kertojan itsestään selvänä esitetyn lausuman kyseenalaiseksi. Antiikin kirjoituksissa naisia pidettiin stereotyyppisesti seksuaalisesti kyltymättöminä ja siksi heitä piti vartioida. Tämä ajatus esiintyy myös antiikin romaaneissa, mutta lopulta romaanit kyseenalaistavat tämän esittäessään sankarittarensa uskollisina sankarille. Orjattaret ja alempiluokkaaiset naiset voivat taipua viettelyyn, mutta yläluokkaaiset sankarittaret eivät näin tee.

Ajatusta miesten aktiivisesta roolista niin pederastisissa kuin heteroeroottisissa suhteissa ei sen sijaan kyseenalaisteta. Läpi koko romaanin miesten odotetaan ottavan aktiivinen johtajan ja tavoittelijan rooli. Jo ennen keskusteluaan Kleiniaan kanssa Kleitofon toruu itseään siitä, ettei hän noudata Apollonin esimerkkiä ja jahtaa Leukippea aktiivisesti (Akh. Tat. 1.5.7). Kleitofon kutsuu tätä väärinajoitetuksi itsehillinnäksi (ἄκαιρως σοφρονεῖς), joka vain johtaa Eroksen suuttumukseen. Vertaus Apollonin käytökseen Dafnen kanssa muodostaa kuvan viettelystä eroottisena aggressiona, jossa mies on aktiivinen jahtaaja ja nainen haluton saalis. Vaikka Kleitofon moittii siveyttään, hän itse asiassa menee pidemmälle kuin muut sankarit ennen avioliittoa.

Kleiniaan ja Kleitofonin keskustelu päättyy Kleitofonin pelkoon siitä, että viettelyn onnistuminen johtaisi vain suurempaan tuskaan. Kleitofon valittaa, ettei hän voi mennä naimisiin Leukippen kanssa (Akh. Tat. 1.11.2). Maininnat avioliitosta kehystävät keskustelua, mutta Kleitofonin näkemys avioliitosta on positiivisempi kuin Kleiniaan ja Kharikleen. Tämä keskustelu saa äkillisen päätteen, kun Kleiniaan palvelijat tulevat kertomaan Kharikleen kuolemasta. Hautajaisten jälkeen Kleitofon kiiruhtaa viettelemään Leukippea. Kontrasti Kleiniaan valituksen ja Kleitofonin välinpitämättömyyden välillä on niin suuri, että jotkut tulkitsijat ovat epäilleet, että tekstissä on tässä kohtaa aukko. Tim Whitmarsh kuitenkin toteaa, että teksti on ymmärrettävissä sellaisenaan. Kleiniaalla ja Kleitofonilla ei ole mitään kiinnostusta toistensa rakkauden kohteisiin: Kleinias ei ole kiinnostunut heteroseksuaalisen kertomuksen juonenkäänteistä, eikä Kleitofon ole kiinnostunut Kharikleen kuolemasta.³⁰³

Kleitofon tapaa Leukippen puutarhassa, missä tämä kävelee orjattarensa Kleion kanssa (Akh. Tat. 1.16.1). Heidän kuullen Kleitofon alkaa puhua palvelijansa Satyroksen kanssa eroottisista aiheista. Kleitofon kuvailee eroottisia liittoja riikinkukkojen, kivien, kasvien, vesistöjen ja käärmeiden välillä (Akh. Tat. 1.17–18). Kaikissa näissä liitoissa toinen osapuoli on miespuolinen ja toinen naispuolinen. Naispuolinen magneetti (ἡ Μαγνησία λίθος) vetää rautaa (ὁ σίδηρος) puoleensa, miespuolinen palmupuu kuihtuu ollessaan erossa rakastamastaan naispalmusta ja elisläinen joki, jota kuvataan rakastajaksi, haluaa rakastettunsa sisilialaisen lähteen luokse (ὁ μὲν ἔραστῆς ποταμὸς Ἥλεϊος, ἡ δὲ ἐρωμένη κρήνη Σικελική). Myös kyy (ὁ ἔχιν) ja mureen (ἡ σμύρινα) välinen rakkaussuhde on miespuolisen ja naispuolisen osapuolen suhde. Kyy ja mureena myös jakavat stereotyyppiset sukupuoliroolit: kyy on aktiivinen, mureena passiivinen. Eläinten

³⁰³ Whitmarsh 2003, 202–203.

käyttäminen esimerkkeinä ja kommentoimaan ihmisten toimintaa oli normaali käytäntö kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa.³⁰⁴ Kaikki Kleitofonin esimerkeissä esitetyt liitot ovat heteroseksuaalisia. Morales huomauttaa, että Kleitofonin esimerkit ovat yhtä preskriptiivisiä kuin ne ovat deskriptiivisiäkin, ne luonnollistavat heteroseksuaalisen kumppanuuden.³⁰⁵ Vaikka Kleiniaan ohjeissa samaa viettelytekniikkaa voitiin käyttää sekä poikien että tyttöjen viettelyyn, Kleitofonin käyttämät esimerkit tekevät nimenomaan heteroeroottisesta suhteesta ”luonnollisen”. Kleitofonin onnistuminen Leukippen viettelyssä myös todistaa Kleiniaan ohjeistuksen pätevyyden.

5.5 Yhteenveto

Lukianoksen *Rakkauksia*-teoksessa tuomari Lykinos hyväksyy poikarakkauden vain, jos se on jatkuvaa ei-seksuaalista ihastusta. Theomnestos kuitenkin pitää Lykinoksen tuomiota oikeutuksena omalle poikarakkaudelleen, joka keskittyy ainoastaan nautintoon. Vaikka Gnathon ja Menelaos käyttävät filosofisia argumentteja, myös he keskittyvät lopulta seksiin ja nautintoon. Toisaalta Akhilleus Tatioksen teoksessa myös heteroseksuaalisuus näyttäytyy kovin seksikeskeisenä. Itsehillintään eivät kykene homo- eivätkä heteroeroottisesti suhtautuvat miehet. Toisin on Longoksen teoksessa, jossa Dafnis hillitsee itsensä eikä halua vahingoittaa Khloea. Myös muissa romaaneissa päähenkilömiehet hillitsevät itsensä. Akhilleus Tatioksen teos parodioi näiden romaanien kuvausta itsehillinnästä ja esittää, että heteroseksuaaliset suhteet ovat nimenomaan seksuaalisia.

Longoksen ja Akhilleus Tatioksen teoksissa käytetään samoja argumentteja kuin muissa antiikin teksteissä, joissa vertaillaan poikia ja naisia rakkauden kohteina. Kirjoittajat hyödyntävät myyttejä kummankin argumentin tueksi. Heteroseksuaalisuuden puolustajat vetoavat heteroseksuaalisuuden luonnollisuuteen ja viittaavat eläinten käytökseen. Toisaalta eläinten käytös voi toimia myös argumenttina homoeroottisen käytöksen puolesta, kun ihmisten sanotaan olevan eläinten yläpuolella. Heteroseksuaalisuuden puolustajat korostavat nautinnon molemminpuolisuutta siinä missä poikarakkauden puolustajat ihannoivat poikien oppimatonta ja luonnollista käytöstä verrattuna naisten petollisiin kauneudenhoitokeinoihin. Vetoaminen Platonin näkemykseen kahdesta kauneudesta, taivaallisesta ja tavallisesta, on myös yleistä.

³⁰⁴ Morales 2004, 186–187. Morales viittaa mm. seuraaviin kirjailijoihin: Aristoteles, Artemidoros, Filon, Plutarkhos, Aelianus, Plinius, Semonides Amorgoslainen. Usein eläimet kuvataan moraalisesti ylempinä olentoina ja asetetaan ihmisille esikuviksi, joita imitoida. Näin on esimerkiksi Plutarkhoksen *Gryllos*-teoksessa.

³⁰⁵ Morales 2004, 188.

6 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut heteroseksuaalisuutta antiikin kreikkalaisissa romaaneissa. Romaaneissa esiintyy sekä heteroseksuaalisia että pederastisia henkilöitä. Heidän rakkauttaan ja seksuaalista kiinnostustaan kuvaillaan samoin termein, eikä toista arvoteta paremmaksi. Vaikka romaanien heteroita ei arvosteta korkeammalle kuin pederastisia henkilöitä, heteroseksuaalisuutta pidetään silti itsestäänselvyytenä. Se ei vaadi erityistä kommenttia. Heteroseksuaalisia henkilöitä esiintyy myös enemmän, mikä osaltaan korostaa heteroseksuaalisuuden asemaa ”tavallisena”.

Antiikin kreikkalaisissa romaaneissa näkyy hetero-oletus eli oletus siitä, että kaikki ihmiset ovat heteroita. Romaaneissa kaikki naiset ovat heteroita ja kiinnostuneita miehistä. Miesten kohdalla tilanne on monimutkaisempi, sillä romaaneissa esiintyy myös pojista kiinnostuneita miehiä. Heliodoroksen ja Kharitonin kaikki mieshahmot ovat naisista kiinnostuneita, Akhilleus Tatioksen ja Longoksen romaaneissa puolestaan ei-heteroseksuaalisista miehistä tämä mainitaan heti henkilön esittelyn yhteydessä. Näissä romaaneissa hetero-oletus siis toimii: miehet ovat heteroita tai jos he eivät ole, se pitää kertoa lukijalle. Heteroseksuaalisuutta ei tarvitse erikseen mainita. Ksenofonin romaani muodostaa poikkeuksen. Pojista kiinnostuneiden miesten seksuaalinen kiinnostus käy ilmi vasta myöhemmin, ja Hippothooksen tarina osoittaa, että miesten seksuaaliset mieltymysten kohteet voivat vaihdella. Romaaneissa pederastiset henkilöt toimivat osin kirjallisena tehokeinona, kun lukijalle on heti selvää, ketkä henkilöahmot ovat pojista kiinnostuneita eli ketkä eivät ole uhkana päähenkilöiden rakkaudelle. Pederastiset henkilöt myös lisäävät romaanien mahdollisia juonenkäänteitä, kun myös romaanien sankarit voivat joutua toisen miehen seksuaalisen kiinnostuksen kohteiksi. Se, että hetero-oletus toimii romaaneissa osoittaa kuitenkin, että jo antiikissa miesten kiinnostusta naisiin pidettiin oletusarvoisena asiana, joka ei vaadi suurempaa kommenttia kertojilta.

Romaanien mukaan avioliitto on paikka, jossa heteroseksuaalisuus ja heteroseksuaalinen halu toteutuvat. Romaaneissa traditionaalinen odotus isän vallasta valita tyttärensä puoliso yhdistyy romanttiseen ideaaliin rakkausavioliitosta. Onnistuneeseen avioliittoon tarvitaan sekä isän suostumus että pariskunnan välinen rakkaus. Isän valta johtaa siihen, että naisilla ei ole mahdollisuutta valita tulevan kumppaninsa sukupuolta. Adrianne Richin mukaisesti romaanien naishahmojen kohdalla voitaisiin puhua ”pakollisesta” heteroseksuaalisuudesta. Romaanikirjailijat eivät ota huomioon sitä mahdollisuutta, että nainen voisi olla seksuaalisesti kiinnostunut toisesta naisesta. Miesten kohdalla ”pakollisesta” heteroseksuaalisuudesta ei voi puhua. Miehet voivat olla kiinnostuneita myös pojista, eikä tätä kritisoida romaaneissa. Romaanit kritisoivat ainoastaan sitä, jos pederastia kohdistuu väärään kohteeseen (esimerkiksi yläluokkaiseen Dafnikseen) tai jos

pederastia on väkivaltaista ja hierarkkista (esimerkiksi Aristomakhoksen käytös Hyperantheen kanssa). Toisaalta miesten oletetaan menevän naimisiin naisen kanssa jossain vaiheessa elämäänsä, joten tässä mielessä heteroseksuaalisuus on tietyllä tapaa ”pakollista” myös miehelle. Pojista kiinnostunut Hippothooskin päätyy naimisiin, tosin ainoastaan omaisuuden vuoksi.

Tässä tutkimuksessa on useassa kohdassa käynyt ilmi, että miesten ja naisten heteroseksuaalisuus ei ole samanlaista. Heteroseksuaalisissa suhteissa miehiltä ja naisilta odotettava tai hyväksyttävä käytös on erilaista. Mies ja nainen jakautuvat aktiiviseen ja passiiviseen rooliin. Tämä näkyy esimerkiksi rakastumisen kuvauksen yhteydessä siinä, miten katsomista kuvataan. Miehet katsovat, naisia katsotaan. Myös viettelyssä mies on aktiivinen tekijä, naiset (ja pojat) ovat viettelyn kohteita. Näin on erityisesti Akhilleus Tatioksen romaanissa, jossa poikien ja naisten viettelyyn esitetään tarvittavan samoja keinoja.

Seksuaalisen käytöksen suhteen mieheltä ja naiselta odotetaan eri asioita ennen avioliittoa. Naisen on oltava neitsyt, mutta miesten suhteet naisiin ovat hyväksyttäviä, kuten Dafniksen ja Kleitofonin esimerkit osoittavat. Toisaalta muut romaanien mieshenkilöt ovat neitsyitä avioliittoon mennessään, joten itsehillintää toivottiin myös miehiltä. Miehen aikaisemmat seksuaaliset kokemukset eivät kuitenkaan ole katastrofi, siinä missä ne tuhoaisivat täysin naisen mahdollisuudet kunnialliseen avioliittoon.

Antiikin maailmassa seksuaalinen halu oli epäsymmetristä. Miehen oletettiin olevan aktiivinen, naisen tai pojan passiivinen osapuoli. Ksenofonin romaanissa voidaan kuitenkin nähdä jonkinlaista seksuaalista symmetriää, kun Ksenofon kuvaa Anthian ja Habrokomeen hääyötä tasa-arvoiseksi. Toisaalta Ksenofoninkaan teoksessa seksuaalinen symmetria ei ole täydellistä, sillä Habrokomes esitetään aloitteentekijänä. Naiselle aloitteen tekeminen ei olisi sopivaa. Tämä näkyy myös Heliodoroksen romaanissa. Knemonin tarina osoittaa, että seksuaalisesti aktiivinen mies ei välttämättä tee mitään väärää, kunhan hän hillitsee itsensä. Seksuaalisesti liian aktiiviset naiset taas eivät osoita tarvittavaa naisellista häveliäisyyttä, ja ovat automaattisesti epänaiseellisia.

Seksuaalisesti liian aktiiviset naiset esitetään usein negatiivisessa valossa. Khloen seksuaalinen aktiivisuus on sallittua, koska se rajoittuu vain seksuaaliseen leikkiin, ei ”todelliseen” seksiin. Heti kun Dafnis ja Khloe edistyvät niin pitkälle, että he kykenisivät yhdyntään, Khloesta tulee yhtä siveä kuin muista romaanihahmoista. Myös muiden romaanisankarittarien seksuaalinen aktiivisuus rajoittuu ainoastaan yhteen mieheen ja ainoastaan avioliitossa. Myös Leukippe, joka alun perin on suostuvainen seksiin Kleitofonin kanssa, peräytyy myöhemmin ja pysyy siveänä avioliittoon asti.

Erityisesti Longoksen romaanissa käy ilmi, miten sukupuoliroolit ovat erilaisia heteroseksuaalisen suhteen osapuolille. Romaanissa Dafniksesta tulee enenevässä määrin aktiivinen osapuoli, Khloesta puolestaan tulee passiivisempi. Romaanin alkupuolella Khloe voi tehdä

viattomia aloitteita, mutta myöhemmin aloite siirtyy Dafnikselle. Sukupuoliroolien erot näkyvät myös erilaisissa uskollisuushanteissa: Dafnis voi olla toisen naisen kanssa ilman, että tämä loukkaa hänen uskollisuuttaan Khloelle. Myös yhdyntä on epäsymmetrinen teko, jossa mies on aktiivinen tekijä ja nainen passiivinen tekemisen kohde. Longoksen romaanissa Dafniksen ja Khloen kehitys esitetään ”luonnollisena”, kyseenalaistamattomana. Seksuaalisuus on epäsymmetristä myös muissa romaaneissa. Esimerkiksi Akhilleus Tatioksen romaanissa yhdyntää harjoittava, aktiivinen osapuoli seksissä on mies. Naisen tehtäväksi jää tarjota nautintoa miehelle.

David Konstan on ehdottanut, että romaaneissa päähenkilöiden välillä vallitsee seksuaalinen symmetria. Tämän tutkimuksen tulosten valossa Konstanin tutkimustulosta on arvioitava uudelleen. Konstanin ajatus seksuaalisesta symmetriasta tarvitsee enemmän nyansseja. Kyseessä ei ole pelkkä yksinkertainen symmetria. Rakastumisen oireet ovat samanlaisia miehille ja naisille, ja päähenkilöparin rakkaus on molemminpuolista ja vastavuoroista. Romaaneissa ei kuitenkaan esiinny seksuaalista symmetriaa, koska antiikissa seksi oli aina epäsymmetristä. Esimerkiksi Dafniksen ja Khloen suhde osoittaa, että symmetrisiä ovat ainoastaan parit, jotka eivät harrasta seksiä. Heti kun seksi astuu kuvaan, parisuhteesta tulee epäsymmetrinen. Näin on myös muissa romaaneissa. Parin heteroseksuaalinen käyttäytyminen ja heiltä edellytetyt roolit tekevät heidän suhteestaan epäsymmetrisen. Symmetria ei siis ole niinkään ”seksuaalista”. Ainoastaan pariskunnan rakkaus toisiinsa on symmetristä. Heti kun suhteesta tulee seksuaalinen, mies ottaa aktiivisen roolin, nainen passiivisen.

Tässä tutkimuksessa olen keskittynyt romaanien päähenkilöihin, jotka kuuluvat ylempään luokkaan ja ovat vapaasyntyisiä kreikkalaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että alemmat luokat, barbaarit tai ei-kreikkalaiset ja orjat ja heidän seksuaalisuutensa on jäänyt huomattavasti vähemmälle huomiolle. Romaaneissa mainitaan kyllä orjien välisiä suhteita sekä barbaareja, jotka ovat kiinnostuneita päähenkilöistä. Luokka, etnisyys ja muut sosiaaliset jaottelut vaikuttavat seksuaalisuuteen, eikä päähenkilöiden heteroseksuaalisuutta voi yleistää kaikkiin ihmisryhmiin. Knemonin seksisuhde orjatar Thisbeen eroaa vapaasyntyisten välisistä suhteista, sillä se keskittyy ainoastaan seksiin eikä edes voi päättyä avioliittoon. Orjattarien ja vapaasyntyisten naisten välillä on muitakin eroja. Esimerkiksi Kharitonin kirjassa Kallirhoe ei taivu viettely-yrityksiin, mutta Kallirhoen orjatar suostuu. Orjattaret ja alempiluokkaiset naiset voivat taipua viettelyyn, mutta yläluokkaiset sankarittaret eivät näin tee. Tämä monimuotoistaa kuvaa antiikin heteroseksuaalisuudesta. Orjien ja muiden sivuhenkilöiden heteroseksuaalisuus ansaitsisi tulla tutkituksi enemmän ja olisi mielenkiintoinen tulevan tutkimuksen aihe.

Romaanien välillä on pieniä eroja, jotka ovat seurausta kunkin kirjoittajan mielenkiinnon kohteista sekä romaanin juonesta ja teemoista. Kharitonin ja Ksenofonin romaanit ovat lähinnä standardia rakkausromania, tosin Ksenofon myös leikkii henkilöidensä seksuaali-identiteetillä.

Akhilleus Tatios parodioi rakkausromaanien konventioita ja esittää heteroseksuaalisuuden seksuaalisempana, ei niinkään pelkkänä idealisoituna romantiikkana. Longos kuvaa kahden käsittämättömän naiivin nuoren kehitystä aikuiseksi heteroseksuaaliseksi pariksi. Heliodoros puolestaan korostaa seksuaalista puhtautta ja siveyttä. Eroista huolimatta romaanien kuvauksissa heteroseksuaalisuudesta on myös selviä yhtäläisyyksiä. Päähenkilöt ovat heteroita ja miehellä ja naisella tulee olla erilaiset roolit heteroseksuaalisissa suhteissa.

7 Kirjallisuusluettelo

7.1 Lähteet

Akhilleus Tatios

- *Leucippe and Clitophon*. Ed. Ebbe Vilborg. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1955.
- *Leucippe and Clitophon*. Transl. with notes by Tim Whitmarsh; with an introduction by Helen Morales. Oxford World Classics. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Anthologia Graeca

- *Anthologia Graeca*. Ed. H. Beckby. 4 vols. 2nd ed. Munich: Heimeran, 1965–1968.

Heliodoros

- *Héliodore. Les Éthiopiennes (Théagène et Chariclée)*. Ed. T. W. Lumb, J. Maillon & R. M. Rattenbury. 3 vols. 2nd ed. Paris: Les Belles Lettres, 1960.

Khariton

- *Charitonis Aphrodisiensis de Callirhoe narrationes amatoriae. Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (BT)*. Ed. B. P. Reardon. Munich-Leipzig: K. G. Saur, 2004.

Ksenofon Efesoslainen

- *Xénophon d'Éphèse. Les Éphésiaques ou le roman d'Habrocomès et d'Anthia*. Ed. G. Dalmeida. Paris: Les Belles Lettres, 1926, repr. 1962.

Longos

- *Hirtengeschichten von Daphnis und Chloe*. Griechisch und deutsch von Otto Schönberger. Berlin: Akademie-Verlag, 1960.
- *Daphnis and Chloe*. Transl. with an introduction and commentary by J. R. Morgan. Oxford: Aris & Phillips, 2004.

7.2 Kirjallisuus

Alvares, Jean

- 2014 ”Daphnis and Chloe: Innocence and Experience, Archetypes and Art.” *A Companion to the Ancient Novel*. Ed. Edmund P. Cueva & Shannon N. Byrne. Blackwell Companions to the Ancient World. Chichester; Malden: Wiley Blackwell, 26–42.

Anderson, Graham

- 1984 *Ancient Fiction: The Novel in the Graeco-Roman World*. London: Croom Helm.

Asikainen, Susanna

- 2016 *Jesus and Other Men: The Ideal Masculinities in the Synoptic Gospels*. Diss. Helsinki: University of Helsinki.

Beasley, Chris, Heather Brook & Mary Holmes

- 2012 *Heterosexuality in Theory and Practice*. Routledge Advances in Feminist Studies and Intersectionality. London: Routledge.

Bierl, Anton

- 2014 "Love, Myth, and Ritual: The Mythic Dimension and Adolescence in Longus' *Daphnis and Chloe*." *A Companion to the Ancient Novel*. Ed. Edmund P. Cueva & Shannon N. Byrne. Blackwell Companions to the Ancient World. Chichester; Malden: Wiley Blackwell, 441–455.

Bowie, Ewen

- 1994 "The Readership of Greek Novels in the Ancient World." *The Search for the Ancient Novel*. Ed. James Tatum. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 435–459.
- 1996 "The Ancient Readers of the Greek Novels." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 87–106.

Brown, P. G. McC.

- 1993 "Love and Marriage in Greek New Comedy." *The Classical Quarterly* 43, 189–205.

Butler, Judith

- 1990 *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- 1993 *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.

Chew, Kathryn

- 2000 "Achilles Tatius and Parody." *The Classical Journal* 96, 57–70.
- 2012 "A Novelistic Convention Reversed: Tyche vs. Eros in Achilles Tatius." *Classical Philology* 107, 75–80.
- 2014 "Achilles Tatius, Sophistic Master of Novelistic Conventions." *A Companion to the Ancient Novel*. Ed. Edmund P. Cueva & Shannon N. Byrne. Blackwell Companions to the Ancient World. Chichester; Malden: Wiley Blackwell, 62–75.

Davidson, James N.

- 1997 *Courtesans and Fishcakes: The Consuming Passions of Classical Athens*. New York: St. Martin's Press.

Doody, Margaret Anne

- 1998 *True Story of the Novel*. London: Fontana Press.

Dover, K. J.

- 1989 *Greek Homosexuality*. Updated and with a new postscript. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Dubé, Joseph

- 2004 "Boy, Oh Boy: Homoeroticism in the Ancient Greek Novel." *Hirundo: The McGill Journal of Classical Studies* 3, 75–90.

duBois, Page

- 1998 "The Subject in Antiquity after Foucault." *Rethinking Sexuality: Foucault and Classical Antiquity*. Ed. David H. J. Larmour, Paul Allen Miller & Charles Platter. Princeton: Princeton University Press, 85–103.

Dyer, Richard

- 2002 *Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa*. Tampere: Vastapaino. (orig. "Don't Look Now." *Screen* 23 [1982], 61–73.)

Effe, Bernd

- 1999 "Longus: Towards a History of Bucolic and Its Function in the Roman Empire." *Oxford Readings in the Greek Novel*. Ed. Simon Swain. Oxford: Oxford University Press, 189–209.

Egger, Brigitte

- 1994a "Looking at Chariton's Callirhoe." *Greek Fiction: The Greek Novel in Context*. Ed. J. R. Morgan & Richard Stoneman. London: Routledge, 31–48.
- 1994b "Women and Marriage in the Greek Novels: The Boundaries of Romance." *The Search for the Ancient Novel*. Ed. James Tatum. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 260–280.
- 1999 "The Role of Women in the Greek Novel: Woman as Heroine and Reader." *Oxford Readings in the Greek Novel*. Ed. Simon Swain. Oxford: Oxford University Press, 108–136.

Elsom, Helen E.

- 1992 "Callirhoe: Displaying the Phallic Woman." *Pornography and Representation in Greece & Rome*. Ed. Amy Richlin. New York: Oxford University Press, 212–230.

Epstein, Stephen

- 1995 "Longus' Werewolves." *Classical Philology* 90, 58–73.
- 2002 "The Education of Daphnis: Goats, Gods, the Birds and the Bees." *Phoenix* 56, 25–39.

Fausto-Sterling, Anne

- 1993 "The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough." *The Sciences* 33, 20–25.

- 2000 *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. New York, NY: Basic Books.
- Finkelpearl, Ellen D.
- 2014 "Gender in the Ancient Novel." *A Companion to the Ancient Novel*. Ed. Edmund P. Cueva & Shannon N. Byrne. Blackwell Companions to the Ancient World. Chichester; Malden: Wiley Blackwell, 456–472.
- Foucault, Michel
- 2010 *Seksuaalisuuden historia: Tiedontahto, nautintojen käyttö, huoli itsestä*. Suom. Kaisa Sivenius. 2. uudistettu laitos. Helsinki: Gaudeamus.
- Fusillo, Massimo
- 1996 "Modern Critical Theories and the Ancient Novel." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 277–305.
- Gilhuly, Kate
- 2009 *The Feminine Matrix of Sex and Gender in Classical Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldhill, Simon
- 1995 *Foucault's Virginity: Ancient Erotic Fiction and the History of Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2002 "The Erotic Experience of Looking: Cultural Conflict and the Gaze in Empire Culture." *The Sleep of Reason: Erotic Experience and Sexual Ethics in Ancient Greece and Rome*. Ed. Martha C. Nussbaum & Juha Sihvola. Chicago: University of Chicago Press, 374–399.
- Grahn, Malin
- 2013 *Gender and Sexuality in Ancient Stoic philosophy*. Diss. Filosofisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 41. Helsinki: University of Helsinki.
- Halperin, David M.
- 2002a "Forgetting Foucault: Acts, Identities, and the History of Sexuality." *The Sleep of Reason: Erotic Experience and Sexual Ethics in Ancient Greece and Rome*. Ed. Martha C. Nussbaum & Juha Sihvola. Chicago, IL: University of Chicago Press, 21–54.
- 2002b "The First Homosexuality?" *The Sleep of Reason: Erotic Experience and Sexual Ethics in Ancient Greece and Rome*. Ed. Martha C. Nussbaum & Juha Sihvola. Chicago, IL: University of Chicago Press, 229–268.
- Haynes, Katherine
- 2003 *Fashioning the Feminine in the Greek Novel*. London: Routledge.

Holzberg, Nilas

- 1996 "The Genre: Novels Proper and the Fringe." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 11–28.

Horrocks, Geoffrey C.

- 2010 *Greek: A History of the Language and Its Speakers*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Hubbard, Thomas K.

- 2009 "The Paradox of 'Natural' Heterosexuality with 'Unnatural' Women." *Classical World* 102, 249–258.

Hunter, R. L.

- 1983 *A Study of Daphnis and Chloe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1996 "Longus, *Daphnis and Chloe*." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 361–386.

Hägg, Thomas

- 1983 *The Novel in Antiquity*. Oxford: Blackwell.
- 2004a "Orality, Literacy, and the 'Readership' of the Early Greek Novel." *Parthenope: Studies in Ancient Greek Fiction*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 109–140 (orig. *Contexts of Pre-Novel Narrative: The European Tradition*. Ed. Roy Eriksen. Approaches to Semiotics 114. Berlin: De Gruyter, 1994, 47–81).
- 2004b "The *Ephesiaca* of Xenophon Ephesius – Original or Epitome?" *Parthenope: Studies in Ancient Greek Fiction*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 159–198 (orig. "Die *Ephesiaka* des Xenophon Ephesios – Original oder Epitome?" *Classica et Mediaevalia* 27 [1966], 118–161).

Jackson, Stevi

- 1996 "Heterosexuality and Feminist Theory." *Theorising Heterosexuality: Telling It Straight*. Ed. Diane Richardson. Buckingham: Open University Press, 21–38.
- 1999 *Heterosexuality in Question*. London: SAGE.

Johne, Renate

- 1996 "Women in the Ancient Novels." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 151–207.

Jones, Meriel

- 2012 *Playing the Man: Performing Masculinities in the Ancient Greek Novel*. Oxford: Oxford University Press.

Just, Roger

- 1989 *Women in Athenian Law and Life*. London: Routledge.

Kanavou, Nikoletta

- 2015 "A Husband is More Important than a Child: The Ending of Chariton's *Callirhoe* Revisited." *Mnemosyne* 68, 937–955.

Katz, Jonathan Ned

- 1996 *The Invention of Heterosexuality*. New York: Plume.

Konstan, David

- 1994a *Sexual Symmetry: Love in the Ancient Novel and Related Genres*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- 1994b "Xenophon of Ephesus: Eros and Narrative in the Novel." *Greek Fiction: The Greek Novel in Context*. Ed. J. R. Morgan & Richard Stoneman. London: Routledge, 49–63.

Kosman, Aryeh

- 2010 "Beauty and the Good: Situating the Kalon." *Classical Philology* 105, 341–357.

Kytzler, Bernhard

- 1996 "Xenophon of Ephesus." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. *Mnemosyne* 159. Leiden: Brill, 336–360.

Langlands, Rebecca

- 2006 *Sexual Morality in Ancient Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.

Larson, Jennifer

- 2012 *Greek and Roman Sexualities: A Sourcebook*. London: Bloomsbury.

Lilja, Saara

- 1983 *Homosexuality in Republican and Augustan Rome*. *Commentationes Humanarum Litterarum* 74. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

MacQueen, Bruce D.

- 1990 *Myth, Rhetoric, and Fiction: A Reading of Longus's Daphnis and Chloe*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

Montague, Holly

- 1992 "Sweet and Pleasant Passion: Female and Male Fantasy in Ancient Romance Novels." *Pornography and Representation in Greece and Rome*. Ed. Amy Richlin. New York: Oxford University Press, 231–249.

Morales, Helen

- 2003 "Introduction." *Leucippe and Clitophon*. Transl. with notes by Tim Whitmarsh; with an introduction by Helen Morales. Oxford World Classics. Oxford: Oxford University Press, i–xxxii.
- 2004 *Vision and Narrative in Achilles Tatius' Leucippe and Clitophon*. Cambridge Classical Studies. New York: Cambridge University Press.

Morgan, J. R.

- 1994a "Introduction." *Greek Fiction: The Greek Novel in Context*. Ed. J. R. Morgan & Richard Stoneman. London: Routledge, 1–12.
- 1994b "Daphnis and Chloe: Love's Own Sweet Story." *Greek Fiction: The Greek Novel in Context*. Ed. J. R. Morgan & Richard Stoneman. London: Routledge, 64–79.
- 1996 "Heliodoros." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 417–456.
- 1997 "'Longus, Daphnis and Chloe': A Bibliographical Survey, 1950–1995." *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* 2.34.3, 2208–2276.
- 1999 "The Story of Knemon in Heliodoros' *Aithiopika*." *Oxford Readings in the Greek Novel*. Ed. Simon Swain. Oxford: Oxford University Press, 259–285.
- 2003 "Nymphs, Neighbors and Narrators: A Narratological Approach to Longus." *The Ancient Novel and Beyond*. Ed. Wytse Hette Keulen, Stelios Panayotakis & M. Zimmerman. Leiden: Brill, 171–189.
- 2004 *Longus, Daphnis and Chloe*. Transl. with an introduction and commentary by J. R. Morgan. Oxford: Aris & Phillips.

Papadimitropoulos, Loukas

- 2013 "Love and the Reinstatement of the Self in Heliodorus' *Aethiopica*." *Greece & Rome* 60, 101–113.

Parker, Holt N.

- 2001 "The Myth of the Heterosexual: Anthropology and Sexuality for Classicists." *Arethusa* 34, 313–362.

Plepelits, Karl

- 1996 "Achilles Tatius." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 387–416.

Reardon, B. P.

- 1994 "Achilles Tatius and Ego-Narrative." *Greek Fiction: The Greek Novel in Context*. Ed. J. R. Morgan & Richard Stoneman. London: Routledge, 80–96.
- 1996 "Chariton." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 309–335.

Reeve, M. D.

- 1979 "Fulvio Orsini and Longus." *The Journal of Hellenic Studies* 99, 165–67.

Repath, I. D.

- 2005 "Achilles Tatius' *Leucippe and Cleitophon*: What Happened Next?" *The Classical Quarterly* 55, 250–265.

Rich, Adrienne

1980 "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence." *Signs* 5, 631–660.

Richardson, Diane

1996 "Heterosexuality and Social Theory." *Theorising Heterosexuality: Telling It Straight*. Ed. Diane Richardson. Buckingham: Open University Press, 1–20.

Richlin, Amy

1993 "Not Before Homosexuality: The Materiality of the *Cinaedus* and the Roman Law against Love between Men." *Journal of the History of Sexuality* 3, 523–573.

1998 "Foucault's History of Sexuality: A Useful Theory for Women?" *Rethinking Sexuality: Foucault and Classical Antiquity*. Ed. David H. J. Larmour, Paul Allen Miller & Charles Platter. Princeton: Princeton University Press, 138–170.

Rossi, Leena-Maija

2003 *Heterotehdas: Televisiomainonta sukupuoliuotantona*. Helsinki: Gaudeamus.

Rubin, Gayle

1975 "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex." *Toward an Anthropology of Women*. Ed. Rayna R. Reiter. New York: Monthly Review Press, 157–210.

Ruiz-Montero, Consuelo

1996 "The Rise of the Greek Novel." *The Novel in the Ancient World*. Ed. Gareth Schmeling. Mnemosyne 159. Leiden: Brill, 29–85.

Sateenkaarisanasto

2016 *Sateenkaarisanasto*. <http://seta.fi/sateenkaarisanasto>. Luettu 13.12.2016.

Schwartz, Sandra

2000–2001 "Clitophon the *Moichos*: Achilles Tatius and the Trial Scene in the Greek Novel." *Ancient Narrative* 1, 93–113.

Sissa, Giulia

2008 *Sex and Sensuality in the Ancient World*. Transl. George Staunton. New Haven: Yale University Press.

Stephens, Susan A.

1994 "Who Read Ancient Novels." *The Search for the Ancient Novel*. Ed. James Tatum. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 405–418.

Swain, Simon

1999 "A Century and More of the Greek Novel." *Oxford Readings in the Greek Novel*. Ed. Simon Swain. Oxford: Oxford University Press, 3–35.

Tin, Louis-Georges

2012 *The Invention of Heterosexual Culture*. Cambridge, MA: MIT Press.

Turner, Paul

1960 "'Daphnis and Chloe': An Interpretation." *Greece & Rome* 7, 117–123.

Valley, Gunnar

1926 *Über den Sprachgebrauch des Longus*. Diss. Uppsala: Berling.

Van Thiel, Helmut

1961 "Über die Textüberlieferung des Longus." *Rheinisches Museum für Philologie* 104, 356–362.

Vilborg, Ebbe

1955 *Achilles Tatius: Leucippe and Clitophon*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

1962 *Achilles Tatius: Leucippe and Clitophon. A Commentary*. Diss. Studia Graeca et Latina Gothoburgensia 15. Göteborg.

Watanabe, Akihiko

2003 "The Masculinity of Hippothoos." *Ancient Narrative* 3.

Whitmarsh, Tim

2003 "Reading for Pleasure: Narrative, Irony, and Erotics in Achilles Tatius." *The Ancient Novel and Beyond*. Ed. Stelios Panayotakis, Maaike Zimmerman & Wytse Keulen. Mnemosyne 241. Leiden: Brill, 191–205.

Williams, Craig A.

1999 *Roman Homosexuality: Ideologies of Masculinity in Classical Antiquity*. Oxford: Oxford University Press.

Wilton, Tamsin

1996 "Which One Is the Man? The Heterosexualisation of Lesbian Sex." *Theorising Heterosexuality: Telling It Straight*. Ed. Diane Richardson. Buckingham: Open University Press, 123–142.

Winkler, John J.

1990 *The Constraints of Desire: The Anthropology of Sex and Gender in Ancient Greece*. New York: Routledge.

Zeitlin, Froma I.

1990 "The Poetics of Eros: Nature, Art, and Imitation in Longus' *Daphnis and Chloe*." *Before Sexuality: The Construction of Erotic Experience in the Ancient Greek World*. Ed. David M. Halperin, John J. Winkler & Froma I. Zeitlin. Princeton, NJ: Princeton University Press, 417–464.